

การศึกษาด้านขององค์ความรู้ ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
ในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการของไทย

นางสาวชลลดา กิจรีนภิรมย์สุข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2917-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE STATE OF THE ART OF COMMUNICATION AND PARTICIPATION IN
DEVELOPMENT COMMUNICATION THESES IN THAILAND

Miss Chollada Kitruenpiromsuk

สถาบันวิทยบริการ
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2917-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาด้านขององค์ความรู้ ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
ในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการของไทย

โดย

นางสาวชลลดา กิจรื่นภิมย์สุข

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

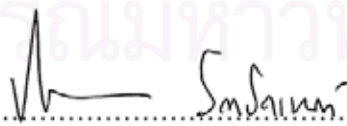
..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พีระ จิโรโสธร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พัทธนี เขยจรรยา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปาวิชาติ สถาปิตานนท์)

ชลลดา กิจรื่นภิรมย์สุข : การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมใน
 วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาเทคโนโลยีการสื่อสารและการมีส่วนร่วม (THE STATE OF THE ART OF
 COMMUNICATION AND PARTICIPATION IN DEVELOPMENT COMMUNICATION
 THESES IN THAILAND) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ เปรมศิริรัตน์, 222 หน้า.
 ISBN 974-53-2917-7.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยศึกษา
 นิยามศัพท์ของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ประเด็นการศึกษาวิจัย ระเบียบวิธีวิจัยและข้อค้นพบที่นำมาสู่
 องค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Document Analysis) จาก
 วิทยานิพนธ์จำนวน 73 เล่มที่มีการเผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 ในสาขาวิชาเทคโนโลยีการสื่อสาร จาก
 4 สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลใช้
 การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) และการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ
 ด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาณ (Meta-Ethnography)

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) นิยามศัพท์การสื่อสารและการมีส่วนร่วม หมายถึง แนวความคิดที่มุ่งเน้นให้
 สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ก่อให้เกิดการระดมความคิด การแลกเปลี่ยน ตัดสินใจ
 วางแผน และร่วมกันทำงาน รวมทั้งมีการตรวจสอบหรือประเมินผลการดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา หรือ
 เพื่อการแก้ไขปัญหาคอนคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นภายในชุมชน 2) ประเด็นที่มีการศึกษามากที่สุด คือ การสื่อสารเพื่อการ
 พัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม 3) ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้มากที่สุด คือ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจและใช้
 แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา คือ ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครและ
 ปริมณฑลมากที่สุด 4) ข้อค้นพบที่นำมาสู่องค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม งานวิจัยเชิงปริมาณส่วนใหญ่
 เน้นศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสาร โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ โดยเฉพาะการเปิดรับข่าวสารกับ
 การเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรมกรรมการมีส่วนร่วม ส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษากระบวนการ
 สร้างการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งมีลักษณะ คือ (1) เป็นการสื่อสารสองทาง (2) เป็นการไหลแบบ 2 จังหวะ
 (Two-Step Flow) (3) มีเป้าหมายสร้างประโยชน์เพื่อประชาชนเป็นหลัก (4) ลักษณะของสื่อที่ใช้ ส่วนใหญ่คือ สื่อ
 บุคคลซึ่งมีลักษณะเป็นผู้ที่นำเคารพนับถือ เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก (5) ลักษณะของสาร ได้แก่
 เนื้อหาที่เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน, ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ, เนื้อหาที่เป็นเรื่องใกล้ตัว (6) ระดับการมีส่วนร่วมของ
 ประชาชนนั้น พบว่ายังคงเป็นผู้รับสารแบบ Passive Audience ซึ่งจะรับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐ
 เป็นส่วนใหญ่

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา เทคโนโลยีการสื่อสาร.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2548

4785059928 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: COMMUNICATION AND PARTICIPATION / PARTICIPATION / DEVELOPMENT
COMMUNICATION / CHOLLADA KITRUENPIROMSUK

CHOLLADA KITRUENPIROMSUK: THE STATE OF THE ART OF COMMUNICATION
AND PARTICIPATION IN DEVELOPMENT COMMUNICATION THESES IN THAILAND.

THESIS ADVISOR: ASSOC.PROF. UBOLWAN PREMSRISAT, 222 pp.

ISBN 974-53-2917-7.

The main purpose of this research is to investigate the progression of knowledge on 'Communication and Participation' by considering the definitions of 'Communication and Participation', areas of study, and research methodologies. This research is based on document analysis from 73 theses of 'Development Communication Program' between 1981–2005. These theses are from four graduate schools: Chulalongkorn University, Thammasat University, Dhurakitbundit University, and Kasetsart University. This research also used coding sheets and employed Meta-Analysis synthesis in quantitative methods and Meta-Ethnography analysis in qualitative methods.

Results of the research are as follows: 1) The definition of 'Communication and Participation' is an interactive process characterized by different kinds of interaction between people such as, exchanging ideas and information, making decision, and planning for developing or solving problem in their community. 2) The most famous subject in this area of study is 'Communication for Environmental Development'. 3) The most widely used research methodology is a quantitative research employing survey research and questionnaire as major research tools. The main target of the research is people in Bangkok and suburb areas. In addition, most of them employed inferential Statistics to analysis data. 4) Most of quantitative studies emphasis on the relationship between different variables to the behavior of information receivers especially perceiving information and changing paradigm, attitude, and participating behavior. On the other hand, qualitative studies concentrate on the process of initiating participatory communication which has six characteristics. They are: (1) The communication is two-way. (2) The communication is two-step flow. (3) The main goal is to benefit people. (4) The communication is usually from/with respectful or famous people or specialists. (5) Messages of the participatory communication are usually problems in community, benefits for the community members which are closely related to the community members. (6) The level of participation of the population is elementary. The receivers are 'Passive Audiences' i.e., the audiences mainly receive information from the government.

Department Public Relations Student's signature Chm Kittunk
Field of study Development Communication Advisor's signature Ubolwan Premsrirat
Academic year 2005

กิตติกรรมประกาศ

กว่าจะเป็นวิทยานิพนธ์ที่ท่านจับต้องอยู่นี้ จะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ ครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยก็เป็นเพียงนิสิตคนหนึ่งที่ยังคิดไม่ออกว่า เราจะสามารถมีวิทยานิพนธ์เป็นของตนเองได้หรือ เราต้องทำอะไรบ้าง เราจะเขียนได้ไหม เราจะเก็บข้อมูลอย่างไร... ประสบการณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้เราได้ว่า วิทยานิพนธ์ให้คุณค่ามากกว่าการเป็นเอกสารที่แสดงว่า เราสำเร็จการศึกษาในหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิตเท่านั้น แต่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายในชีวิต

ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งยังให้โอกาสในการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในการเป็นผู้ช่วยนักวิจัย ทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บเกี่ยวประสบการณ์เหล่านั้นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์พัชนี เขยจรรยา และรองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ ได้กรุณาสละเวลามาเป็นประธานกรรมการและกรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความรู้ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ รวมถึงกรุณาตรวจสอบคุณภาพของวิทยานิพนธ์ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกๆ ท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอดระยะเวลา 2 ปี

ขอขอบคุณเจ้าของวิทยานิพนธ์ทุกเล่ม ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลของท่าน หากไม่มีข้อมูลเหล่านี้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็ไม่สำเร็จลุล่วงไปได้

ขอขอบคุณ “ผู้มีส่วนร่วม” ทุกๆท่าน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดที่ต้องคอยหยิบวิทยานิพนธ์ให้ผู้วิจัยครั้งละ 3-4 เล่ม วันละหลายๆ ครั้ง ชู เจ้าหน้าที่หลักสูตรภาษาอังกฤษที่ให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเพื่อนๆ ชาว Dev.Comm. รุ่นที่ 27 ทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจ ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ และต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคด้วยกัน ขอขอบคุณที่ทำให้ผู้วิจัยรู้ว่า ความสุขของพวกเราอยู่ที่การได้เรียน ได้เที่ยว ได้กินอะไรอร่อยๆ ร่วมกันมาตลอด 2 ปี

กราบขอบพระคุณ “ครอบครัวจรีนภิรมย์สุข” รวมทั้งทุกคนในบ้านที่คอยเลี้ยงดูและให้โอกาสทางการศึกษาที่ดีแก่ลูกตลอดมา รวมทั้งให้กำลังใจ และความช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน และขอขอบคุณ “เบล” ทันตแพทย์หญิงปิยภัสวี ที่สละเวลามาช่วยและให้คำปรึกษาในทุกๆ เรื่อง

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	7
ปัญหำนำการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
นิยามศัพท์	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	11
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (ประเทศตะวันตก)	13
แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เอกสาร	26
แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย	36
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	53

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	61
รูปแบบการวิจัย	61
แหล่งข้อมูลของการวิจัย	62
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	63
เอกลักษณ์และกรอบแนวคิดในการวิจัย	64
การทดสอบเครื่องมือ	71
การเก็บรวบรวมข้อมูล	71
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	72
การนำเสนอข้อมูล	74
บทที่ 4 ผลการวิจัย	76
ส่วนที่ 1 ภาพรวมของงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	78
ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย	82
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	169
สรุปผลการวิจัย.....	169
อภิปรายผลการวิจัย	180
ข้อเสนอแนะ	199
รายการอ้างอิง	201
ภาคผนวก	209
ภาคผนวก ก. รายชื่อวิทยานิพนธ์ จำแนกตาม ปี พ.ศ. และ สถาบันการศึกษา	210
ภาคผนวก ข. แบบบันทึกข้อมูล	215
ภาคผนวก ค. ตัวอย่างการคำนวณดัชนีมาตรฐาน.....	218
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	222

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

1	ตารางแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524-2547.....	78
2	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมจำแนกตามสถาบันการศึกษา.....	81
3	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่ศึกษาด้านการสื่อสารและ การมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนา เฉพาะด้าน	111
3.1	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่ศึกษาด้านการสื่อสารและ การมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนา เฉพาะด้านต่างๆ และจำแนกตามปี พ.ศ	113
3.1.1	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง พ.ศ. 2524-2533	114
3.1.2	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม พ.ศ. 2524-2533.....	114
3.1.3	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง พ.ศ. 2534-2543.....	115
3.1.4	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการศึกษา พ.ศ. 2534-2543.....	116
3.1.5	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม พ.ศ. 2534-2543.....	117
3.1.6	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสาธารณสุข พ.ศ. 2534-2543.....	118
3.1.7	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2534-2543.....	118
3.1.8	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2534-2543	118
3.1.9	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง พ.ศ. 2544-2547.....	121
3.1.10	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม พ.ศ. 2544-2547	121
3.1.11	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเกษตร พ.ศ. 2544-2547.....	122
3.1.12	แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2544-2547.....	122

ตารางที่

4	แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	124
4.1	แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	125
4.2.	แสดงจำนวนและร้อยละของรูปแบบของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	126
4.3	แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทและรูปแบบของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	127
4.4	ตารางจำนวนและร้อยละของพื้นที่ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม.....	128
4.5	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของ <u>วิจัยเชิงปริมาณ</u> ที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	130
4.6	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของ <u>วิจัยเชิงคุณภาพ</u> ที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	131
4.7	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของ <u>วิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ</u> ที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม	131
4.8	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	132
5	จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะของงานวิจัย	135
6	ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดของจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย	136
7	จำนวนและร้อยละของตัวแปรอิสระที่ใช้ในงานวิจัย	137
7.1	แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ กับการมีส่วนร่วม	141
7.2	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของค่าขนาดความสัมพันธ์ จำแนกตามคุณลักษณะของงานวิจัย	146

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทั้งทางทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจน ถ่ายทอดเทคนิค และวิทยาการใหม่ๆ เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นให้ดีขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เนื้อหา ข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ และกระบวนการสื่อสารยังมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนและการพัฒนาประเทศใน ทุกด้าน ด้วยพัฒนาการที่ก้าวหน้าอย่างมากของเทคโนโลยีการสื่อสาร ช่วยให้เกิดความสะดวก รวดเร็วในการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคล องค์กร สถาบัน รวมทั้งสื่อมวลชนทุกแขนงก็ได้ อาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเหล่านี้ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารต่อประชาชนอย่างทัน เหตุการณ์ ดังนั้น การสื่อสารจึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาอย่างแนบแน่น การได้รับรู้ ข่าวสารข้อมูลที่หลากหลาย รวดเร็ว ย่อมเป็นการเพิ่มศักยภาพของประชาชนในกระบวนการคิด วิเคราะห์และการตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ในแง่คุณภาพ ของข้อมูลที่ได้รับก็ยังไม่อาจสรุปได้ว่าข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์หรือสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา ตลอดจนคุณค่าของการพัฒนาได้อย่างแท้จริงทั้งหมด เนื่องจากส่วนใหญ่ยังเป็นข้อมูลที่ กำหนดและสื่อสารเข้าไปในกลุ่มเป้าหมายโดยบุคคล ภายนอก อันได้แก่ สื่อมวลชนแขนงต่างๆ นักพัฒนาและเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปทำงานในชุมชน อำนาจในการควบคุมเทคโนโลยีและเนื้อหาของ การสื่อสารยังคงอยู่ในมือของบุคคลภายนอกสังคมหรือภายนอกชุมชน

ลักษณะการสื่อสารดังกล่าวนี้ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณทศวรรษ 1950 และ 1960 เป็น การสื่อสารจากหน่วยงานรัฐบาลไปยังประชาชน โดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือของหน่วยรัฐบาลในการ พัฒนาประเทศโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้น การแก้ไขปัญหาในลักษณะการรักษาอาการของปัญหา มากกว่าการเหลียวแลสาเหตุของปัญหาที่ แท้จริง (รุจิรา สุภาษา, 2542:1) โดยมีลักษณะหรือรูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่าง (Top-Down Communication) ที่เน้นความเป็นรูปแบบมาตรฐาน ความเป็นลำดับขั้น การควบคุมข้อมูล ข่าวสาร และที่สำคัญผู้รับสารมีบทบาทเป็นผู้รับเพียงอย่างเดียว (Passive Audience) ไม่มีการ

โต้ตอบหรือมีทางเลือกในการรับสาร ซึ่งก็คือการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบยุคแรก ที่มีลักษณะการถ่ายทอดข่าวสารในแนวตั้ง (Vertical) และเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ซึ่งไม่เหมาะสมกับการพัฒนา ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเนื้อหาข่าวสารในสื่อ การสร้าง การใช้ และการประเมินสื่อ ล้วนแล้วแต่มาจากส่วนบนทั้งสิ้น จะเห็นได้จากสื่อที่มักแสดงความต้องการของผู้ส่งสาร รูปแบบที่ใช้ประกอบด้วยผู้แสดง (Presenter) จากองค์กรหรือหน่วยงานเอง หรือการใช้เสียงบรรยาย ซึ่งทำให้ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด การตัดสินใจ และการเข้ามาใช้การสื่อสารด้วยตนเอง

ต่อมาในปลายทศวรรษ 1960 และทศวรรษ 1970 จึงได้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาทและผลกระทบของการสื่อสารประเภทนี้ต่อสังคม โดยเฉพาะบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนา นักวิจัยทางการสื่อสารเริ่มสงสัยและให้ความสนใจกับสิ่งที่เคยละเลยในอดีต ไม่ว่าจะเป็นการที่สื่อมวลชนไม่สามารถถูกนำไปใช้ได้ตามลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ การเพิ่มความสนใจให้กับเนื้อหาของสื่อมวลชน ความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นการขัดแย้งค่านิยมและเทคโนโลยีสู่ประชาชน และยังเกิดปัญหาในเรื่องการควบคุมทรัพยากรจากผู้มีอำนาจ และปัญหาช่องว่างระหว่างความรู้ สังคม เศรษฐกิจ ของคนที่มั่งคั่งกับคนที่ไม่มั่งคั่ง (จุฑา สุภาษา, 2542:3) ตลอดจนบทบาทในการให้ข่าวสารและให้การศึกษาของสื่อมวลชนที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

ด้วยเหตุผลข้างต้น ในการทบทวนความล้มเหลวของการพัฒนาที่ใช้กระบวนการทัศน์ทันสมัย (Modernistic) สาเหตุประการหนึ่งที่จะเป็นสาเหตุเบื้องต้นแรกอันนำไปสู่สาเหตุอื่นๆ ก็คือในแบบจำลองของการพัฒนา ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้น การปรับปรุงแนวคิดเรื่องการพัฒนา แนวคิดใหม่ๆ จึงได้ยกประเด็นเรื่อง “การมีส่วนร่วม” ขึ้นมาเป็นประเด็นหลัก ที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม” และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งเป็นการสื่อสารสมัยใหม่ของการพัฒนาที่นักพัฒนา นักวิชาการได้เลือกและนำมาใช้ เนื่องจากการเปลี่ยนทิศทางการเป้าหมายของการพัฒนาที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนในวิถีทางและระบบคุณค่าอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนเองมากยิ่งขึ้น กระบวนการสื่อสารอันเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาจึงจำเป็นต้องเน้นการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน ซึ่งแนวคิดหลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างและการใช้สื่อด้วยตนเอง เป็นกระบวนการสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogical Process) ของสมาชิกในสังคม บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (Equal basis) เพื่อค้นหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเชื่อว่าการสนทนาโต้ตอบกันของสมาชิกในสังคม คือ การ

ระดมสมองของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พูดคุย เจรจากันเพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2543) ทำให้บทบาทของผู้รับสารเปลี่ยนไปเป็นทั้งผู้รับสารและ ผู้ส่งสาร หรือเป็นผู้กระทำ (Active Audience) เพราะลักษณะการสื่อสารเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) โดยที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้แสดงออกซึ่งอำนาจที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นการสั่งการเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตาม แต่เป็นการสื่อสารในลักษณะของกระบวนการหารือ ร่วมกัน ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นแบบสองทางที่สมดุล รวมทั้งเน้น การมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างคู่สื่อสารโดยอาศัยช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลและสื่อขนาดเล็ก ที่สามารถครอบคลุมบุคคลเฉพาะกลุ่มอย่างทั่วถึง ทั้งระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือ ชุมชน เป็นการ เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนเข้าถึงสื่อมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสาร การศึกษา หรือความ บันเทิงโดยมีวิธีการเข้าร่วมในบทบาทผู้วางแผน ผู้ผลิต และนักแสดงออก ซึ่งเทียบเท่ากับว่าสื่อนี้ เป็นสื่อของชุมชนมากกว่าที่จะเป็นสื่อสำหรับชุมชนที่มีลักษณะเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีการชี้แนะ แบบทางเดียวหรือการใช้สื่อมวลชนซึ่งครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง

แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ยึดหลักแนวคิดพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร (An audience participation-base approach) ที่ได้เริ่มขึ้นมาในทศวรรษ 1970 เพื่อมาอุดช่อง โหว่ปัญหากระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้น ทำให้มุมมองการแก้ปัญหาโดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือ เปลี่ยนแปลงมาเป็นการใช้สื่อเพื่อแก้ปัญหาสาเหตุรากเหง้า (Grass root Solution) ของชุมชน เป้าหมาย พร้อมกับเป็นการกระจายอำนาจการครอบครองสื่อต่างๆ พร้อมกับการกระจายอำนาจ แบบประชาธิปไตย โดยให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะพูดเรื่องอะไร (What to say) หรืออยากจะทำอะไร (What need to know) และจะพูดได้อย่างไร (How to say it) ที่สื่อควร จะแสดงข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ผู้รับสารเป้าหมายเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ นั่นก็คือ แนวคิดการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมนี้เป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ที่จะทำให้เกิดระบบการ ตัดสินใจของชุมชนแบบพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (Self-sustaining system)

นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง อาทิ Servaes, Jacobson, และ White (1996), Dragon (2001) Singhal (2004) ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2004) ได้ให้ความสำคัญกับการชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อันเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ โดยใช้ วิธีการเปรียบเทียบเกี่ยวกับความแตกต่างในเชิงทิศทางการสื่อสารและคุณลักษณะของสื่อที่ใช้ใน การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งปรากฏในกระบวนการทัศน์เดิมที่ครอบงำสังคม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการสื่อสารซึ่งมุ่งการดำเนินการไปสู่เป้าหมายในเชิงการเปลี่ยนแปลงแบบยั่งยืน การดำเนินการดังกล่าวใช้ระยะเวลายาวนาน และให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกซึ่งอยู่ภายในบุคคล ควบคู่ไปกับการร่วมมือกันตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม นอกจากนี้ยังคำนึงถึงความจำเป็นของประชาชนเป็นหลัก โดยเลือกสรรเนื้อหาในการสื่อสารและการใช้ภาษาต่างๆ บนพื้นฐานของการเคารพวัฒนธรรมของชุมชน และการคำนึงถึงความเท่าเทียมกันเป็นสำคัญ ในกรณีนี้บุคคลภายนอกมักดำเนินบทบาทเป็นผู้สนับสนุนการพัฒนา ในขณะที่ให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อันก่อให้เกิดการรับรู้ถึงอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ ความเข้าใจร่วมกัน และการร่วมกันรับผิดชอบต่อกิจกรรมและผลพวงต่างๆที่เกิดขึ้นภายหลัง ดังสรุปได้ในตาราง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2548)

ตารางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม
การสื่อสารในแนวระนาบ (horizontal) ของคู่สื่อสาร ในทิศทางของการแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน (two-way communication)	การสื่อสารในแนวตั้ง (vertical/top-down) จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารในทิศทางเดียว (one-way communication)
กระบวนการหารือและการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของหลักการประชาธิปไตย	การรณรงค์เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในระยะสั้นโดยไม่เน้นการสร้างศักยภาพบุคคล
กระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบยั่งยืนซึ่งใช้ระยะเวลายาว	กระบวนการวางแผนในระยะสั้นและเน้นการค้นหาทางออกให้เสร็จอย่างรวดเร็ว
การพัฒนาพลังอำนาจร่วมและการตัดสินใจร่วมกัน	การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระดับบุคคล
การเน้นความร่วมมือของชุมชน	การเน้นดำเนินการเพื่อชุมชน
การเน้นเนื้อหา ภาษา โดยเคารพวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น	การดำเนินการในระดับมหภาคและวงกว้างโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม
คำนึงถึงความจำเป็นของประชาชนเป็นหลัก	คำนึงถึงความต้องการของกลุ่มผู้สนับสนุนงบประมาณเป็นหลัก

บุคคลภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการพัฒนา (facilitator)	บุคคลภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดทิศทางในการพัฒนา (authoritarian)
ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลผลิต	ชุมชนสามารถเข้าถึงกิจกรรมและผลผลิตภายใต้โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจ
เน้นการสร้างจิตสำนึกภายในตัวบุคคล	เน้นการโน้มน้าวใจระยะสั้น

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นจุดเปลี่ยนโค้งในด้านแนวคิดทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนา จากที่เคยคิดว่าผู้ส่งสารนั้นจะเป็นคนภายนอก (เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้เชี่ยวชาญ) เป็นผู้ควบคุมและเป็นเจ้าของการสื่อสาร ส่วนประชาชนเป็นเพียงผู้รับสารที่คอยรองรับผลกระทบการสื่อสารที่จะเกิดขึ้น แต่แนวคิดใหม่ด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนานี้กลับเห็นว่า ประชาชนเป็นผู้ที่ active ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม เช่น เมื่อเป็นผู้รับสารก็เป็นผู้รับสารที่ active รวมทั้งยังมีสิทธิที่จะเป็นผู้ใช้สื่อเพื่อการสื่อสารอย่างแท้จริง (กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2544)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน นับได้ว่าเริ่มได้รับความนิยมในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เพราะมีการนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างแพร่หลาย แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเริ่มผลักดันจากภาครัฐ โดยได้มีการพยายามให้เกิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นในงานพัฒนา ในรูปแบบของการฟื้นฟู การอบรม การดูงานเพื่อสร้างสื่อร่วมกัน แต่ผลปรากฏว่าการทำงานของภาครัฐบาลมีข้อจำกัดอยู่มาก เนื่องจากระบบราชการเป็นระบบที่เป็นศูนย์รวมอำนาจมากกว่าการกระจายอำนาจ ทำให้การดำเนินงานโดยฝ่ายราชการไม่บรรลุเป้าหมายของการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร เนื่องจากชุมชนยังไม่สามารถพึ่งตนเองหรือแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เมื่อโครงการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้นหมดไป รวมทั้งลักษณะการสื่อสารดังกล่าวไม่ได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงชุมชน และที่สำคัญนโยบายของรัฐ กลไก และวัฒนธรรมการทำงานแบบระบบราชการ เน้นเป้าหมายและขยายปริมาณกิจกรรม ขยายจำนวนงานมากกว่าคุณภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแต่เพียงการพยายามดึงประชาชนเข้าร่วมโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงของประชาชน มองว่าการมีส่วนร่วมเป็นเพียงเครื่องมือหรือเทคนิคใหม่ให้ชาวบ้านยอมรับกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่กำหนดไว้และผลที่ตามมา คือโครงการต่างๆ ถูกยึดเยียดแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านร่วมมือมากกว่ามีส่วนร่วม

ดังนั้นจึงได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อทบทวนประสบการณ์ต่างๆเหล่านี้ และได้สรุปว่า ประชาชนน่าจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา และโดยเฉพาะในกระบวนการพัฒนาประชาชนน่าจะได้เป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา แสวงหาทางออกด้วยตนเอง รวมทั้งการตัดสินใจ ประเมินผลด้วยตนเองว่าดีหรือไม่ดี อย่างไรด้วย ดังนั้น เป้าหมายสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ที่การพยายามผลักดันส่งเสริมให้ประชาชนซึ่งแต่เดิมเคยอยู่วงนอกของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกในทุกขั้นตอน ในกระบวนการพัฒนาและผลการพัฒนาจะก่อให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อประมวลองค์ความรู้เรื่อง “ระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน” (กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2544) พบว่า การวิจัยด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาซึ่งมีอยู่จำนวนมากนั้น แต่ทว่ายังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ดังเช่น ข้อจำกัดเรื่องเกณฑ์การวิเคราะห์ซึ่งงานวิจัยต่างๆ นิยมใช้เกณฑ์ที่นำมาจากทฤษฎีความทันสมัย และทฤษฎีผลกระทบเป็นส่วนใหญ่ เช่น การสำรวจพฤติกรรมการเปิดรับสื่อประเภทต่างๆ (Media Exposure) ของประชาชน การศึกษาว่าสื่อประเภทที่นำมาใช้ในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่เรื่องนวัตกรรมทางการเกษตร การสร้างพฤติกรรมใหม่ด้านสาธารณสุข การศึกษา สื่อแต่ละชนิดสามารถสร้างผลกระทบด้านต่างๆ อย่างที่ผู้ส่งสารตั้งใจเอาไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด หรือเกณฑ์การศึกษาบทบาทของสื่อซึ่งยังเกี่ยวโยงอยู่กับบทบาทในการโน้มน้าวใจของสื่อ **ในขณะที่เกณฑ์การวิเคราะห์จากทฤษฎีกระแสทางเลือก เช่น เรื่องการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมนั้นมีน้อยมาก** ข้อเสนอแนะของงานวิจัยเพื่อประมวลองค์ความรู้เรื่อง “ระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน” จึงได้เสนอเกณฑ์การวิเคราะห์เรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในการใช้สื่อเพื่อการพัฒนา เพื่อที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกระดับ

จากสภาพการณ์เช่นนี้ เป็นมูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม และต้องการศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ถึงแม้ว่ากระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนี้ จะมีภาพรวมคล้ายคลึงกันในการนำไปใช้กับประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งนักพัฒนา นักวิจัย และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องจำนวนมากกำลังให้ความสนใจและนำไปใช้ปฏิบัติอย่างแพร่หลาย แต่เชื่อว่ารายละเอียดขั้นตอนปลีกย่อยหรือลึกลงไป ย่อมแตกต่างกันในแต่ละโครงการ และแต่ละประเทศ

แนวทางหนึ่งในการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ สถานะองค์ของความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการของไทยได้อย่างชัดเจน คือ การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) ซึ่งหมายถึงระเบียบวิธีการศึกษาข้อเท็จจริงเพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการรวบรวมระบบงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ หลายๆ เรื่องมาศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอข้อสรุปอย่างมีระบบให้ได้คำตอบของปัญหาที่เป็นข้อยุติ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2530:26)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่เรียกว่า การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) มาใช้ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม และใช้การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาณ (Meta-Ethnography) ในงานวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม เพื่อให้ทราบถึงสถานภาพขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมอันจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่เป็นระบบและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยหวังไว้ว่าการศึกษานี้ จะทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมไปใช้เพื่อการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยได้เป็นอย่างดี และนำข้อมูลดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมหรือโครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงนิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547
2. เพื่อศึกษาประเด็นของการวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ในวิทยานิพนธ์ ระหว่างปี พ.ศ.2524- 2547
3. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547
4. เพื่อศึกษาข้อค้นพบซึ่งนำมาสู่องค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ได้จากงานวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ระหว่างปี พ.ศ.2524-2547

ปัญหานำการวิจัย

1. ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีการให้คำนิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ว่าอย่างไร
2. ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีประเด็นในการศึกษาเรื่องใดบ้าง
3. ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ใช้ระเบียบวิธีวิจัย ในการศึกษาอย่างไร
4. ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม แสดงข้อค้นพบที่นำมาสู่องค์ความรู้ใหม่ทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา อย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระดับบัณฑิตศึกษาของนิสิตนักศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการเท่านั้น ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีการเปิดสอนในประเทศไทย ในมหาวิทยาลัย 4 แห่ง ได้แก่

1. สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. กลุ่มวิชาสื่อสารพัฒนาการ สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
4. สาขาการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ภาควิชาส่งเสริมการเกษตรและการสื่อสาร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โดยการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้รวมถึงงานวิจัยที่ทำโดยผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการ และวิทยานิพนธ์ที่ทำในต่างประเทศ

ในการศึกษาครั้งนี้จะครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีผลงานวิทยานิพนธ์รุ่นแรกของสาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกมา จนถึงปี พ.ศ. 2547

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การสื่อสารและการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการถ่ายทอด ความรู้ ข่าวสาร ความคิด ต่างๆ จากผู้ส่งสาร ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ไปสู่ผู้รับสาร และผู้ส่งสารสามารถส่ง ข้อมูลจากผู้รับสารกลับไปยังผู้ส่งสารได้ในลักษณะการสื่อสารสองทาง เพื่อให้เกิดการยอมรับ ความคิดและเกิดการเข้าร่วมในการปฏิบัติ อันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการพัฒนา ในด้านต่างๆ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงตัวแปรต่างๆ ในการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมใน บริบทต่างๆ

ประเด็นการศึกษาวิจัย หมายถึง เรื่องที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยใน วิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านการเมือง การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสาธารณสุข เป็นต้น

กรอบแนวคิดของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม หมายถึง ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับ รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ทิศทางการสื่อสาร การไหลของข่าวสาร กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสาร การดำเนินการสื่อสาร ลักษณะ ของสาร ลักษณะสื่อที่ใช้ ระดับของการมีส่วนร่วมของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

องค์ความรู้เรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วม หมายถึง ข้อค้นพบอันเป็นผลมาจากการวิจัยในวิทยานิพนธ์แต่ละเล่มที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ซึ่งทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์ห่อภิมาณและการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาห่อภิมาณ

การสังเคราะห์งานวิจัย ระเบียบวิธีการศึกษาข้อเท็จจริง เพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ หลายๆ เรื่อง มาศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอข้อสรุป อย่างเป็นระบบ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสังเคราะห์งานวิจัย 2 ลักษณะคือ

1.การวิเคราะห์งานวิจัยห่อภิมาณ (Meta-Analysis) เป็นวิธีการสังเคราะห์ งานวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ค่าขนาดความสัมพันธ์ทางสถิติของการมีส่วนร่วมในตัวแปร ต่างๆ ที่ผู้วิจัยในอดีตสนใจศึกษาให้มีหน่วยมาตรฐานเดียวกัน มาสังเคราะห์เพื่อค้นหาตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2. การวิเคราะห์งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน (Meta-Ethnography)

เป็นวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการนำเอาข้อค้นพบของงานวิจัยแต่ละเรื่องที่น่าสนใจมาสังเคราะห์มาดำเนินการดังนี้ (1) แปลความเปรียบเทียบกันและกัน (2) แปลความหักล้างกันระหว่างกรณี (3) เสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ชัดเจนจากงานวิจัย รวมทั้งยังทำให้เห็นถึงความเกี่ยวพันเชื่อมโยงของงานวิจัยแต่ละเรื่อง

ค่าขนาดความสัมพันธ์ หรือ ค่าดัชนีมาตรฐาน หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ที่ได้จากผลการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ของคุณค่าสัมพันธ์ในตัวแปรแต่ละตัว หรือค่าซึ่งได้มาจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยค่าสถิติ T-test, F-test, Chi-square แล้วนำมาแปลงค่าจากสูตรคำนวณของ Glass, McGaw and Smith (1981) เพื่อให้ได้เป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อีกทีหนึ่ง

ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม หมายถึง ผลจากการวิจัยในวิทยานิพนธ์แต่ละเล่มที่เกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากตัวแปรที่เกี่ยวกับการสื่อสาร ที่นำไปสู่ความรู้ใหม่ในเรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้จากการวิจัยจะเป็นพื้นฐานผลักดันให้แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นกระบวนทัศน์หลักในการพัฒนาประเทศต่อไป
2. เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของไทยในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถนำมาพัฒนาให้เกิดแนวคิดการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทยมากยิ่งขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อย่างจริงจัง
3. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนากรของไทยในครั้งนี้ ได้ใช้เทคนิควิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่เรียกว่า “Meta-Analysis” และ “Meta-Ethnography” ซึ่งพบว่ายังมีการใช้น้อยมากในประเทศไทย ทำให้ไม่เพียงแต่จะได้ความรู้ที่มาจากผลการสังเคราะห์งานวิจัยเท่านั้น หากแต่ยังได้รับความรู้ที่เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยประเภทนี้อีกด้วย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการของไทย” เพื่อให้เข้าใจถึงการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในมุมมองของนักวิชาการต่างชาติ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเอกสาร ตำรา และงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในประเทศตะวันตก มาสร้างเป็นกรอบความคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาถึงประเด็นต่างๆ และเพื่อเกิดองค์ความรู้ที่ได้จากการสรุปอย่างเป็นระบบและรอบด้าน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ อันได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ หรือที่เรียกว่า การวิเคราะห์อภิมาน และการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพหรือที่เรียกว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเข้าสู่องค์ความรู้ในส่วนต่างๆ ได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยจะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ซึ่งมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (ประเทศตะวันตก)
3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)
4. แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” นั้น นักวิชาการในสาขาต่างๆ ได้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย ดังนี้

Hay (อ้างใน ผกามาศ ธนพัฒน์พงศ์, 2536:48) ได้ให้คำนิยามการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมว่า “เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกลุ่มคน และระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมของกลุ่มนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้”

Bhasin (1978:69) (อ้างใน ผกา มาศ ธนพัฒน์พงศ์, 2536:48) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาจะต้องยึดหลักที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงสภาพความเป็นอยู่ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เจ้าหน้าที่ของทางราชการหรืออื่นๆ จะต้องยึดหลักให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของเขา และกระทำการเพื่อให้เป็นบรรลุจุดมุ่งหมายของเขา ซึ่งจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงของประชาชนเอง มิใช่อิทธิพลจากภายนอก

นอกจากนี้ สหประชาชาติ (UN) โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO: ยูเนสโก) ได้รวบรวมจากเอกสารที่มีการศึกษาโดยนักวิชาการสาขาต่างๆ ซึ่งมีการระบุความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนผู้ได้รับผลกระทบต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะด้านต่างๆ ซึ่งคาดว่าจะมีผลต่อการพัฒนาประเทศชาติ แต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

2. การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือหรือสนองตอบต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3. การมีส่วนร่วม คือ การยอมให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้กับความพยายามที่จะประเมินผลอีกด้วย

4. การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันต่อกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ที่จะมีต่อพวกเขาเหล่านั้น

5. การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรับผิดชอบ โดยมีการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการดำเนินกิจการอย่างแข็งขัน โดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมนั้นเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม และได้มีการมุ่งใช้ความพยายาม ตลอดจนเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้รับการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถเพื่อควบคุมทรัพยากรและระเบียบกฎเกณฑ์ในสถาบันต่างๆในสภาพสังคม ทั้งนี้ กลุ่มที่ดำเนินการและเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการ จะไม่ถูกควบคุมในด้านทรัพยากรและระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ

William Ervin (อ้างในวิภาวี รุ่งสุวรรณ, 2547: 32) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดเชิงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์มิได้พัฒนาขึ้น โดยคำนึงถึงแนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสารเท่านั้น แต่แนวคิดต่างๆ ข้างต้นพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของแนวคิดด้านพัฒนาในบริบทของสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะในมุมมองของ Freire (1970, 1998), Habermas (1984, 1987, 1989) และแนวคิดด้านการบริหารจัดการในมุมมองของ Issacs (1993, 1994) (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2548: 6-8) ดังนี้

Freire เป็นนักวิชาการชาวบราซิลด้านการศึกษและการพัฒนาเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาฐานคิดในเชิงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดของ Freire ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การพัฒนาจิตสำนึก (conscientization) ของกลุ่มผู้คัดค้าน Freire เชื่อว่า กระบวนการดังกล่าวจะดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพในกรณีที่มีการสื่อสารเป็นไปในลักษณะของการเผชิญหน้ากัน (face-to-face) ซึ่งอาจปรากฏในลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือ การสื่อสารในกลุ่ม โดยเน้นให้เห็นถึงกระบวนการที่ฝ่ายค้านเกิดสำนึก ซึ่งมักเกิดแบบเผชิญหน้าทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม

Freire ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนาจิตสำนึกมักเกิดขึ้นในขณะที่คู่สื่อสาร หรือสมาชิกในกลุ่มสนทนา ผลัดกันเล่นบทบาทเป็นทั้งครูและเป็นนักเรียนในเวลาเดียวกัน โดยที่ประเด็นในการสื่อสารนั้นเป็นประเด็นที่ต่างฝ่ายต่างมีประสบการณ์ และมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นนั้นๆ กับตนเอง การหารือร่วมกันในลักษณะดังกล่าวจะก่อให้เกิดการสะท้อนในเชิงการวิพากษ์กัน

และความตระหนักเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันจนตลอดจนนำไปสู่การกระทำต่างๆ หรือการปฏิบัติการ ในเชิงที่เป็นผลสะท้อนจากมุมมองต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนา

แนวคิดของ Freire มีบทบาทสำคัญต่อนักคิดและนักวิชาการด้านการสื่อสารในสังคมลาตินอเมริกา อเมริกา ยุโรป และเอเชียในการร่วมมือกันพัฒนาแนวคิดด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ประเด็น และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Habermas เป็นนักคิดและนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ชาวเยอรมัน แนวคิดของ Habermas ในเชิงการสื่อสาร สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของการสื่อสารในลักษณะต่างๆ และความ เป็นประชาธิปไตย

แนวคิดของ Habermas สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการหารือกัน (dialogue process) มีบทบาทต่อการสร้างสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขาเชื่อว่า การหารือกันจะทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ต่างๆ ในเชิงการกระจายอำนาจ (decentralized identities) อันนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการมีส่วนร่วมของบุคคล บนพื้นฐานของจริยธรรมเชิงประชาธิปไตย เขาเชื่อว่า การหารือร่วมกันจะนำไปสู่การปฏิบัติการด้านการสื่อสาร (communicative action) อันส่งผลให้เกิดความสามารถในการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ บนพื้นฐานของจริยธรรมแบบเปี่ยมไปด้วยหลักการประชาธิปไตย (democratic ethics)

นอกจากนั้น Habermas ยังมองว่า การกระบวนการหารือกันยังจะนำไปสู่การปฏิบัติการด้านการสื่อสาร (communicative action) เขาอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า การปฏิบัติการด้านการสื่อสารของกลุ่มตัวแทนต่างๆ มักเกี่ยวข้องกับการประสานความร่วมมือแบบต่างๆ ที่มีได้ผ่านการคิดคำนวณผลสำเร็จแบบที่อิงศูนย์อยู่ที่อัตตา (egocentric) ของบุคคลหนึ่งๆ แต่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งเน้นการบรรลุความเข้าใจร่วมกัน

ยิ่งไปกว่านั้น แรงผลักดันต่างๆ (forces) ที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติการด้านการสื่อสารยังไม่ใช่แรงผลักดันในเชิงพลังอำนาจ (power) แต่เป็นแรงผลักดันในเชิงการค้นหา (inquires) แนวคิดที่ดีกว่า โดยคำนึงถึงสิทธิ (rights) ในการสื่อสารของบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะบุคคลที่ด้อยอำนาจ

ถึงแม้ว่า Habermas จะมีได้ระบุว่า แนวคิดดังกล่าวข้างต้นของเขาเกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม แต่นักวิชาการชาวอเมริกัน อย่าง Storey และ Jacobson (2004) เชื่อว่า แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นหลักการสำคัญเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม Storey และ Jacobson มองว่า แนวคิดเรื่องการปฏิบัติการสื่อสารของ Habermas และแนวคิดด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ต่างมุ่งเน้นไปที่ “กระบวนการซึ่งบุคคลที่เข้าร่วมในกระบวนการได้ก้าวเข้าสู่

การกระทำกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่ก่อให้เกิดความเข้าใจกัน (understanding)” โดยที่บุคคลเหล่านั้นอาจดำเนินการพบปะหารือกันในเวทีสาธารณะรูปแบบต่างๆ และพูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องราวที่มีความสำคัญต่อสาธารณชน

แนวคิดเชิงการบริหารจัดการด้านธุรกิจ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม Issacs (1993, 1994) นักวิชาการด้านการบริหารธุรกิจชาวอเมริกัน เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ทำให้ความสนใจกับวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในลักษณะของการหารือกัน (dialogue) เขาเชื่อว่าการหารือกันมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากระบวนการคิดร่วมกัน (collective thinking) และกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ขององค์กร

ยิ่งไปกว่านั้น Issacs ยังมองว่า การหารือกันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างการเรียนรู้ของทีมงาน (team learning)

Issacs ได้เริ่มต้นสนใจแนวคิดด้านการหารือกัน หลังจากที่เขาได้รับแรงบันดาลใจจากนักปรัชญาอย่าง Martin Burber (1988) นักจิตวิทยาอย่าง Patrick DeMare (1991) และนักฟิสิกส์อย่าง Bohm (1989) ซึ่งอุทิศตนในช่วงสุดท้ายของชีวิตกับกระบวนการศึกษาเรื่องการหารือกัน

ด้วยความเชื่อมั่นในค่านิยมเรื่องการหารือกันตามทัศนะของ Bohm ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นว่าเป็นการไหลเวียนผ่านไปมาของความหมายต่างๆ Issacs จึงอธิบายว่า การหารือกันเป็นกระบวนการแสวงหาร่วมกันอย่างยั่งยืนในอันที่จะพัฒนากระบวนการ ข้อเสนอแนะพื้นฐาน และการถกเถียงกันเรื่องต่างๆ ที่เป็นประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เขามองว่า มนุษย์ที่ต้องการหารือกันจำเป็นต้องประยุกต์หลักการสำคัญหกประการในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ การชวนข้อเสนอแนะ การสังเกตผู้สังเกตการณ์ การรับฟังบุคคลที่นั่งฟังพวกเขาอยู่ก่อน และการชะลอการแสวงหาให้ช้าลง ในขณะที่ตระหนักถึงแนวคิดต่างๆ และติดตามแนวคิดเชิงสุดขั้วอย่างใกล้ชิด

ดังนั้น หากสรุปให้เห็นถึงแนวคิดและหลักการสำคัญของนักวิชาการที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เราอาจกล่าวได้ว่า Freire และ Habermas ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนากรอบคิดเชิงปรัชญาให้กับแนวคิดด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในขณะที่แนวคิดของ Issacs เน้นการพยายามประยุกต์หลักการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมลงสู่การปฏิบัติกรอย่างเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งสนใจทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นจริง

สำหรับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในเชิงการสื่อสารเพื่อการพัฒนา Bordnave ให้ข้อเสนอว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) นั้น เป็นหนึ่งในสามองค์ประกอบสำคัญ (อีกสององค์ประกอบ คือ ระบบเศรษฐกิจและระบบการศึกษา) ในการสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคม โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างแท้จริง

Nair and White (1987 as cited in White & Nair, 1999) ได้อธิบายแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมว่า “เป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง, มีการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งเป็นการสนทนาจากประชาชนในระดับรากหญ้าและสามารถนำไปสู่กระบวนการพัฒนาได้อย่างเต็มที่และมีความน่าเชื่อถืออีกด้วย” นอกจากนี้ White ยังเสนอว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดอื่นๆ เช่น การควบคุมทรัพยากร การปลดปล่อย การพึ่งตนเอง หรือการแลกเปลี่ยนความรู้

Anyaegbunam และคณะ (1998) เสนอมุมมองเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า “เป็นกระบวนการสื่อสารแบบ 2 ทาง ซึ่งผู้รับสารเป็นได้ทั้งแหล่งของข้อมูลข่าวสาร ความคิด ที่สามารถส่งสารกลับมาได้ ซึ่งเป็นได้ทั้งสองทางอย่างเท่าเทียมกัน”

Jacobson and Kolluri (1999) ได้พิจารณาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นวิธีของการมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับสื่อขนาดเล็กมากกว่าขนาดใหญ่, เป็นการสื่อสารในลักษณะแนวนอนมากกว่าแนวตั้ง, เป็นการร่วมกันแสดงความคิดเห็นมากกว่าขึ้นอยู่กับความคิดของผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นบุคคล ภายนอก และเป็นการปฏิบัติมากกว่าการเน้นทฤษฎี

นอกจากนี้ Singhal (2004) เป็นนักวิชาการชาวอินเดียในสหรัฐอเมริกาที่พยายามชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ของการสื่อสารแบบซึ่งหน้ากันของบุคคลฝ่ายต่างๆ แต่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมสามารถเป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาสื่อแบบต่างๆ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน

Singhal ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาสื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participatory community media) เป็นการดำเนินการต่างๆ ที่เชื่อมั่นว่า สื่อมวลชนในระดับใหญ่และระดับเล็กเป็นสิ่งที่ทรงพลัง เขาย้ำว่า การมีส่วนร่วมในระดับต้นจะเกิดขึ้นหากสาธารณชนมีโอกาสเข้าถึงสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อที่เหมาะสม นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมในระดับก้าวหน้าจะเกิดขึ้น หากประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบสื่อ การดำเนินการผลิตสื่อ ตลอดจนการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยเน้นการจัดการด้วยตนเอง (self-management) หรือการจัดการสื่อโดยชุมชน-เพื่อชุมชน-ของชุมชนนั่นเอง

องค์การ UNESCO ได้ให้ความหมายกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้เมื่อปี 1977 ว่าการสื่อสารในแนวนี้ได้เน้นหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ (อ้างถึงใน จุมพล รอดคำดี, 2542)

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึงการเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน สื่อยอมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการ หรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ทราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความต้องการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้ แม้แต่คณะดำเนินงานหรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นก็ยังสามารถเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัดการ การใช้สื่อชุมชนต่างๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-management) การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตย และการตัดสินใจนั้นประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง

ยูเนสโกยอมรับการจัดการด้วยตนเองจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อ และการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มากและสามารถทำได้ง่ายกว่า

Shirley A. White, et al (1994: 15-31) ได้สรุปแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หัวใจสำคัญของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) คือ กระบวนการร่วมกันคิดร่วมรับฟัง และเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนกระบวนการร่วมกันค้นหาแนวทาง และตัดสินใจร่วมกันโดยอาศัยพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมจะนำไปสู่การเปิดสำนักเชิงสาธารณะร่วมกัน (Public Conscientization) และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม

งานวิจัยทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในต่างประเทศ

ผู้วิจัยยังได้รวบรวมงานวิจัยของนักวิชาการท่านต่างๆ ที่ได้ค้นพบเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมดังนี้

Heath (1988) ได้ศึกษาหลักการมีส่วนร่วมในเคนยา 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในงานโฆษณาและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอาสาสมัคร คือ การกระจายเสียงทางศาสนา พบว่าการมีส่วนร่วมในงานโฆษณาในรูปแบบผู้สนับสนุนรายการได้รับการคาดหวังให้ส่งเสริมอุดมการณ์ของรัฐบาล ส่วนการกระจายเสียงทางศาสนา เป็นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมเฉพาะองค์กรหรือสถาบันศาสนาที่มีขนาดใหญ่ หรือที่รัฐบาลรู้จักเท่านั้นเพื่อเป็นการสนับสนุนชื่อเสียงของรัฐ

Sindair (1986) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในสื่อของภาคเอกชนที่ภาครัฐได้อำนาจกับเอกชนชั้นสูง (elite) ในด้านการโฆษณา พบว่า ชนชั้นสูงเหล่านี้เข้าไปจัดการสื่อเพื่อผลประโยชน์ของตนหรือเพื่อสร้างกำไร ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า เป็นการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน แต่ไม่มีการให้อำนาจกับประชาชนอย่างแท้จริง

Michael Brown ได้ทำโครงการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เมื่อปี 1994 เพื่อศึกษาตัวอย่างเชิงปฏิบัติการว่า แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะสามารถนำไปใช้เพื่อให้บริการเป้าหมายการพัฒนาหรือไม่ อย่างไร ซึ่ง Brown ได้นำแบบจำลองขดลวดปฏิสัมพันธ์ของ Trunberg (Thurnberg's Spiral of Interaction Model) มาเป็นแนวคิดชี้แนะโครงการ

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ Michael Brown ใช้ คือ

1. ฝึกอบรมการใช้สื่อ
2. ชุมชนฝึกใช้สื่อ เช่น เมื่อมีการอบรมการใช้กล้องถ่ายรูปแล้ว ก็ให้เขาเลือกถ่ายภาพที่เขา รู้สึกว่านั่นคือปัญหาหรือประเด็นที่ต้องการแก้ไข
3. ให้ผู้เข้าร่วมดังกล่าว มาร่วมอภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบในสื่อที่เขาเลือกมาเช่นเกี่ยวกับภาพที่แต่ละคนเลือกถ่ายมา ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสรุปประเด็นหรือปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่
4. เมื่อได้ปัญหาหรือประเด็นแล้ว ผู้เข้าร่วมก็จะได้ชมสื่อที่เขาร่วมกันผลิตทั้งหมด อาทิ วิดีโอ นิตยสาร ฯลฯ
5. จากนั้นก็กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมติดตามปัญหาที่พวกเขาได้ระบุไว้ในขั้นแรก
6. จากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนี้ จะนำไปสู่การวางแผนการสื่อสารที่ผู้เข้าร่วมเป็นผู้ผลิตสื่อด้วยตนเอง เพื่อสะท้อนถึงปัญหาที่เขาเลือกเอง

7. การประเมินผล (Evaluate) ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบว่าผลของโครงการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผลนั้นเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีที่วางไว้หรือไม่ ผลนั้นได้เฉพาะเจาะจงถึงวิธีการแก้ไขปัญหาหรือไม่ อย่างไร และเพื่อทราบถึงทัศนคติและการรับรู้เกี่ยวกับโครงการและกิจกรรมของผู้เข้าร่วม บุคคลภายนอก หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการผลที่ได้รับจากการประเมินเป็นไปตามที่ Brown คาดหวังไว้ทั้ง 4 หน้า

นอกจากนั้นเขายังได้แง่มุมอื่นของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากโครงการ ได้แก่

1. การเรียนรู้ คือ หลักสำหรับสมาชิกประเภท Active มากกว่าการเรียนรู้แบบ Passive
2. กิจกรรม คือ ความต้องการและความสนใจของผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นจุดหลักในการวางแผนการผลิตและการประเมินโครงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
3. หนทางการเคลื่อนที่จากกิจกรรมหนึ่งไปยังโครงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอื่น คือ การยึดหลักที่ความสนใจของผู้เข้าร่วม
4. พี่เลี้ยงที่ดี มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การรู้ถึงชุมชนหรือชาวบ้านแต่ละคน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการสร้างเครือข่ายท้องถิ่นเหล่านี้ คือ คุณสมบัติของพี่เลี้ยง
5. การทำงานควรนำโครงการเข้าหาชุมชนไม่ใช่พาชุมชนเข้ามาหาโครงการ การเคลื่อนไหวข้อมูลข่าวสาร เป็นไปได้ที่จะสร้างขึ้นด้วยความเข้าใจ และระดับของความเป็นหนึ่งเดียวได้เป็นอย่างดี

ส่วนผลกระทบหลังจากโครงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของเขา คือ

- 1) การพัฒนาทักษะ เช่น ทักษะการสร้างการสื่อสารเชิงเทคนิค, การทำงานร่วมกับกลุ่ม และแก้ไขปัญหามุมชน
- 2) ได้แสดงความคิดและความรู้ใหม่ๆ
- 3) การพัฒนาบุคลิก เช่น ความเชื่อมั่นในตนเองที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดได้ และการรักษาผลประโยชน์ของตนเหล่านี้ เป็นต้น
- 4) การสร้างความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของสื่อ คือ เมื่อประชาชนเห็นภาพยนตร์หรือละครของเขา เขาจะรู้สึกคุ้นเคย ส่วนบุคคลที่ไม่ได้ร่วมผลิตจะแสดงพฤติกรรมทางบวก ว่าสามารถเลียนแบบ หรือเอาเป็นแบบอย่างได้เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับกลุ่มและโครงการ

Chin Saik Yoon (2001) ได้สรุปการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวกันมากกว่า 20 ปี เป็นหลักการที่ขับเคลื่อนการทำงานที่สำคัญของนักการสื่อสารจากภาคองค์กรเอกชน หรือ NGOs และได้ขยายตัวที่ละน้อยเข้าไปในโครงการของรัฐ ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก็คือ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จสูงสุด คือ การทดสอบในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก และใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กิจกรรมกลุ่ม และสื่อพื้นบ้าน

โดยการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ประกอบด้วย การพูดคุย การสนทนากลุ่มและทักษะการนำเสนอให้กับกลุ่มเพื่อนๆ และบุคคลภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ในส่วนของสื่อพื้นบ้านทั้งสื่อดั้งเดิมและพื้นบ้านรวมไปถึง หนังสือพิมพ์ตามกำแพง วิทยุ และนิทรรศการ

Yoon ได้ยกตัวอย่าง “Fogo Process” ของ Williamsom: 1991 เกี่ยวกับการใช้วิทยุเป็นกระจุกสะท้อนวิถีชีวิตและแรงบันดาลใจของประชาชนผู้ที่อาศัยในชุมชนที่ห่างไกลตัวเมือง โดยประชาชนเป็นผู้ที่วางแผนในการผลิตวิทยุนี้ด้วยตัวเอง พวกเขาเป็นทั้งผู้กำกับที่จะส่งแก้ไขหรือเพิ่มเติมเนื้อหา นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการช่วยเหลือกันภายในชุมชนแล้ว วิทยุยังช่วยเป็นเครื่องมือถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนสู่สายตาคนภายนอก, นักการเมือง และรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด คนภายนอกชุมชนได้ทราบข้อมูลที่ถูกต้องผ่านสื่อวิทยุนี้

อีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์ ที่เป็นการใช้การสื่อสารพร้อมด้วยการวิจัยที่เรียกว่า CIPS (Community Information and Planning System) ซึ่งเป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ โดยการส่งครูฝึก (trainer) เข้าไปให้หมู่บ้าน เพื่อให้ข้อมูลสั้นๆ และไม่เป็นทางการเกี่ยวกับแนวทางที่ใช้ในกระบวนการวิจัยแนวทางนี้ถูกนำเสนออย่างเรียบง่ายและใช้ภาษาท้องถิ่น หลังจากเสร็จสิ้นการนำเสนอ คนในชุมชนก็เริ่มทำงานวิจัยทันที พวกเขารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เป็นกลุ่มๆ ผลการวิจัยถูกนำเสนอโดยใช้แผนภูมิขนาดใหญ่ซึ่งง่ายต่อการเข้าใจ หลังจากที่สมาชิกในชุมชนเข้าใจข้อค้นพบในงานวิจัย พวกเขาเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ปัญหาเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงวางแผน ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น มีการเขียนโครงการเพื่อนำไปเสนอต่อตัวแทนรัฐบาล และมีผู้กำหนดนโยบายเป็นผู้ตรวจสอบและแก้ไขอีกครั้งเพื่อให้ได้ผลที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

Yoon ยังได้ระบุถึงกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. ผู้นำทางความคิด (Opinion Leaders) เช่น ผู้นำทางศาสนา ครู นักดนตรีพื้นบ้าน นักแสดง หรือบุคคลอื่นที่มีความสามารถและรักที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน
2. นักการสื่อสาร ควรจะเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำหน้าที่นี้โดยสมาชิกในชุมชน

3. นักการสื่อสารประจำชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนในวิธีการทางการสื่อสาร เช่น ได้รับการฝึกฝนให้เน้นถึงหลักของการมีส่วนร่วมและบทบาทของการสื่อสาร

4. เจ้าหน้าที่ของรัฐ

Alfonso Gumucio Dagron (2001) ได้รวบรวมผลการศึกษาศึกษาจากกรณีศึกษาจากทั่วโลก ประมาณ 50 เรื่อง ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า ในหนังสือชื่อ *Making waves: Stories of participatory communication for social change*. New York: Rockefeller Foundation สรุปคุณลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. **Horizontal Vs vertical** การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงสังคม ในลักษณะ Active มากกว่าที่จะเป็นลักษณะ Passive และยังเป็น การสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal) ของคู่สื่อสารมากกว่าเป็นการสื่อสารในแนวตั้ง (Vertical)

2. **Process Vs Campaigns** ประชาชนทำหน้าที่ของตนเองในกระบวนการหารือและการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของหลักประชาธิปไตยในการร่วมกันวางแผนกิจกรรมการสื่อสารมากกว่า จะใช้การรณรงค์ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ไม่คงทน และมีลักษณะเป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง

3. **Long-term Vs Short-term** การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการกระทำที่ใช้ระยะเวลานาน เพื่อให้ประชาชนเกิดความต้องการและเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าที่จะเป็นเพียง กระบวนการวางแผนในระยะเวลานั้นๆ และเน้นให้เกิดผลลัพธ์อย่างรวดเร็วในการประเมินผลจาก ภายนอกชุมชน

4. **Collective Vs Individual** กิจกรรมภายในชุมชนเป็นที่สนใจของสมาชิกจำนวนมากใน ชุมชนมากกว่าเป็นความสนใจรายบุคคลหรือเฉพาะกลุ่ม

5. **With Vs For** การวิจัย การออกแบบและการเผยแพร่ข้อมูลเกิดขึ้นภายในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่าการออกแบบ การทดสอบ การเผยแพร่และประเมินผลข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อชุมชน

6. **Specific Vs Massive** กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมสามารถดัดแปลงให้ เหมาะสมในแต่ละชุมชนหรือสังคม ทั้งเนื้อหา ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น มากกว่าการใช้เทคนิควิธี ในระดับมหภาคและวงกว้าง โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม

7. **People's needs Vs Donors requirement** การใช้วิธีการปรึกษาหารือและเครื่องมือ ทางการสื่อสารเพื่อวิเคราะห์เรื่องการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น ซึ่งเน้นความต้องการของชุมชนเป็นหลัก มากกว่าใช้การวิเคราะห์ โดยใช้กิจกรรมทางการสื่อสารที่สร้างขึ้นจากความต้องการของบุคคล ภายนอก

8. Ownership Vs Access กระบวนการสื่อสารนี้เป็นของประชาชนและเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกันให้แก่สมาชิกในชุมชน มากกว่าที่จะให้ชุมชนเข้าถึงกิจกรรมภายใต้ปัจจัยทางสังคม การเมืองหรือแม้แต่ศาสนา

9. Consciousness Vs Persuasion เป็นกระบวนการที่เน้นการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ไขปัญหาของสังคมตามความเป็นจริง มากกว่าที่จะโน้มน้าวในระยะสั้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ทั้งนี้ Alfonso Gumucio ได้สรุปในตอนท้ายว่า ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้คุณลักษณะที่เป็นจุดแข็งของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเหล่านี้ทั้งหมดตามที่ได้อธิบายข้างต้นครบทุกคุณลักษณะในงานวิจัย แต่เขาก็หวังว่าการสื่อสารในลักษณะนี้จะถูกนำไปใช้เพื่อการพัฒนาสังคมในอนาคตต่อไป

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารชุมชน (Community communication) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเป้าหมายของการสื่อสารชุมชนของกาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543:54) เพื่ออธิบายเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

- เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของคนในชุมชน เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
- เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา
- เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้าร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
- เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
- เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

- ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจเกิดการริเริ่มของบางส่วนเดี่ยวในชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับ**ความมีสติและความรับผิดชอบ**ให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่น เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

- เนื่องจากเนื้อหาของ**การสื่อสารชุมชน**นั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสารประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชน ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหาที่สื่อจากภายนอกเข้าไปในชุมชน

ระดับของการมีส่วนร่วม

Jose A. Agbayani, Jr. (1970) ได้จัดลำดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุน หรือคัดค้านปัญหา
5. การออกเสียงเลือกตั้ง
6. การบริจาคเงิน
7. การบริจาควัตถุ
8. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
9. การใช้โครงการให้เป็นประโยชน์อย่างถูกต้อง
10. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ
11. การทำงานร่วมกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้ 3 ระดับ ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร / ผู้ใช้สาร (Audience/ Receiver/User)

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด เช่น การป้อนกลับ (Feedback) มายังผู้ผลิตด้วยรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนจดหมาย โทรศัพท์ ฯลฯ

2.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต (Sender/Producer)

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตนั้น แบ่งได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ ได้แก่ ขั้นตอนก่อนการผลิต (Pre-Production Stage) เช่น การให้แนวคิดและประเด็นที่จะนำเสนอ ขั้นตอนการผลิต (Production

Stage) เช่น การเข้าร่วมแสดง และขั้นหลังการผลิต (Post-Production Stage) เช่น การตัดต่อ การแสดงความคิดเห็นประเมินผล

2.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner)

เป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วมในระดับกว้าง หมายถึง การวางแผนและกำหนดนโยบายดำเนินการใช้สื่อเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภท เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ ส่วนในระดับแคบลงมาอาจจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน ซึ่งในการมีส่วนร่วมนี้ชุมชนเองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของสื่อ ซึ่งรวมทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ส่วนสื่อนั้นก็ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน

จะสังเกตได้ว่า ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้นเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นตอนการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้

Titus Moetsabi (1997) ได้เสนอประเภทของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ดังนี้

ประเภทของผู้เข้ามามีส่วนร่วม	ลักษณะของแต่ละประเภท
การเข้าร่วมอย่าง Passive	ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการถูกแจ้งในสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว เช่น การประกาศของผู้บริหาร หรือการบริหารโครงการโดยปราศจากการรับฟังเสียงของประชาชน
การเข้าร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสาร	มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจากนักวิชาการภายนอกเท่านั้น ประชาชนเข้าร่วมโดยการตอบแบบสอบถามที่ถูกกำหนดโดยนักวิจัยหรือวิธีที่ใกล้เคียงกันนี้ ประชาชนไม่มีโอกาสได้รับรู้ข้อค้นพบของการวิจัยทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนและการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
การเข้าร่วมโดยเป็นที่ปรึกษา	ประชาชนเข้าร่วมโดยการเป็นที่ปรึกษาให้ ตัวแทนจากภายนอกฟัง ตัวแทนจากภายนอกกำหนดทั้งปัญหาและ วิธีแก้ไข พร้อมทั้งดัดแปลงตามมุมมองของประชาชน เช่นกระบวนการรับปรึกษา ไม่ได้รับการยอมรับในการตัดสินใจ นักวิชาการไม่มีหน้าที่รับผิดชอบ

การเข้าร่วมในการใช้ประโยชน์	ประชาชนเข้าร่วมด้วยการจัดหาทรัพยากร เช่น แรงงาน อาหาร เงิน หรือเครื่องกระตุ้นต่างๆ
การเข้าร่วมเพราะเป็นหน้าที่	ประชาชนเข้าร่วมโดยกลุ่มเพื่อประชุมก่อนการตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการสนับสนุนของกลุ่มองค์กรเพื่อสังคมภายนอก
การเข้าร่วมอย่างมีปฏิสัมพันธ์	ประชาชนเข้าร่วมในการวิเคราะห์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการและสถาบันท้องถิ่นแห่งใหม่อย่างเป็นทางการหรือการดำรงอยู่อย่างมีอำนาจ ในกลุ่มนี้จะเข้าควบคุมหรือเป็นเจ้าของการตัดสินใจภายในท้องถิ่น ประชาชนมีส่วนได้ส่วนเสียในโครงสร้างหรือการปฏิบัติ
การจัดการด้วยตนเอง	ประชาชนเข้าร่วมอย่างเป็นอิสระจากสถาบันภายนอกเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบบ
แหล่งที่มา: Pretty et al. 1995:61(เว็บไซต์ http://www.idrc.com , 8 กรกฎาคม 2548)	

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

William Reeder (1963:39-53) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่นำเข้ามามีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1.บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติและค่านิยมของตน
- 2.บุคคลและกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้น มีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน
- 3.บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองได้มาหรือหวังเอาไว้
- 4.บุคคลและกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆก็ต่อเมื่อตนเองได้เคยมีประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว
- 5.บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นส่วนใหญ่
- 6.การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทำโดยการบีบบังคับหาไม่ได้
- 7.การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี

8.บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเอื้ออำนวย

9. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคล ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ

10. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้น ยั่วยุ และจูงใจในเกิดขึ้น

Rebecca Atienza (1970) ผู้เขียนหนังสือ “Socio-Economic Status and Social Participation of Rural Heads in Communication Activities” พบว่า ปัจจัยที่เป็นตัวนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการประชุม การมีส่วนร่วมในการจัดวัสดุอุปกรณ์ การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้ง

Professor Rabin (อ้างถึงในระวีรำไพ ศิริคุปต์, 2540: 51) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคนไทยในชนบท” พบว่าการที่ชาวชนบทเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เป็นเพราะมีลักษณะนิสัยของคนไทย 2 สิ่งคือ ความเกรงใจ และ ก้ำกึ่งใจ กล่าวคือ ชาวชนบทเมื่อได้รับการร้องขอจากผู้ที่เขาเคารพนับถือ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้ไปร่วมกิจกรรมของชุมชน เขาจะมีความรู้สึกเกรงใจ ทำให้ต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ถึงแม้ว่าเขาจะไม่มี ความสนใจหรือมองไม่เห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมนั้นก็ตาม ถ้าหากกิจกรรมของชุมชนมีข้าราชการไปปรากฏตัวอยู่ด้วย ก็เกิดมีก้ำกึ่งใจในการทำงาน หรืออยากจะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)

การวิเคราะห์เอกสารเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) (นันทวัน สุชาติ, 2529:125) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การนิยามวิธีการวิจัยแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีการพัฒนาที่เกี่ยวกับเทคนิคและการประยุกต์ใช้เครื่องมือกับปัญหาใหม่ๆ ของสิ่งที่จะนำมาศึกษา อย่างไรก็ตามความหมายพื้นฐานของการวิจัยแบบนี้คือ เทคนิคของการวิจัยเชิงบรรยายที่วิเคราะห์เนื้อหาใน

1.เชิงปริมาณ คือผลลัพธ์ที่ควรจะนำเสนอในรูปของตัวเลขเช่น ในเรื่องของความถี่ ร้อยละ ค่าสหสัมพันธ์ หรือค่าอัตราส่วน เป็นต้น

2.เชิงระบบ คือ เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ต้องถูกเลือกมาโดยวิธีการที่กำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า โดยไม่มีอคติ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้วิจัยตรวจสอบเฉพาะหน้าองค์ประกอบส่วนที่คิดว่า สนับสนุนข้อสมมติฐานของตัวเองเท่านั้น

3.เชิงภาวะวิสัย คือ ประเภท (Categories) ของเนื้อหาจะต้องมีการนิยามไปในแนวทางที่บุคคลอื่น ๆ สามารถนำไปใช้เพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา ในเรื่องเดียวกันก็จะได้รับผลลัพธ์ที่ตรงกัน

4.การวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏให้วัดได้ โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นวัดอย่างชัดเจน

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2527:94-95) ได้กล่าวถึงเทคนิคการวิเคราะห์เอกสาร สรุปได้ดังนี้ เทคนิควิธีการวิเคราะห์เอกสารทำได้หลายลักษณะ ทั้งในลักษณะที่เป็นปริมาณและคุณภาพ อาจใช้คนเดียววิเคราะห์หรือหลายคนวิเคราะห์ และจะใช้คณะกรรมการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ในเรื่องนั้นช่วยวิเคราะห์หรือเพื่อกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ก็ได้ การรวบรวมข้อมูลอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และการตรวจนับตามเกณฑ์ที่กำหนดก็ได้ ปัญหาสำคัญของการวิเคราะห์เอกสาร คือ การกำหนดเกณฑ์วิเคราะห์และการให้นิยามศัพท์ของคำที่ใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งจะเป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่ใช้ในการตรวจนับ หากทำได้ไม่ชัดเจนหรือขาดความตรงและความเที่ยง ก็จะทำให้ผลการวิเคราะห์ขาดคุณภาพตามไปด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เอกสาร

การวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิเคราะห์สาร (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2546:231) มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. การวิเคราะห์โครงสร้างของสาร โดยนักวิจัยพยายามค้นหาคำตอบที่เกี่ยวกับลักษณะของเนื้อหา องค์ประกอบในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ของสาร ซึ่งในการดำเนินการวิเคราะห์สาร นักวิจัยมักเลือกศึกษาวิจัยกับกลุ่ม “สาร” จำนวนหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทน (Representative) ของสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และดำเนินการค้นหาข้อสรุป กฎเกณฑ์ หรือกฎข้อบังคับต่างๆ ที่เป็นสากล และประยุกต์ใช้การอธิบายสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้

2. การบรรยายหรือตีความ โดยนักวิจัยมักพยายามค้นหาความพยายามของสารในเชิงภาพรวมหรือพิจารณาความหมายของถ้อยคำหรือข้อความต่างๆที่ปรากฏในสาร ตลอดจนการพิจารณาคัญภาพของสารในการสื่อความหมายตามวัตถุประสงค์ หรือมุมมองของบุคคลกลุ่มต่างๆ ต่อเนื้อหาของสาร เป็นต้น นอกจากนี้ นักวิจัยอาจวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่

ปรากฏในสาร อาทิ บุคลิกภาพของผู้เขียนกับการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านสื่อ หรือวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาของสารกับผลลัพธ์ที่เกิดกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

3. การประเมินคุณค่าของสาร โดยนักวิจัยอาจพิจารณานักทฤษฎี หรือกรอบทฤษฎีต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเข้ามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมาะสมของสารต่างๆ เป็นต้น

แนวทางการวิเคราะห์เอกสาร

การวิจัยด้านการสื่อสาร นักวิจัยนิยมใช้ระเบียบวิธีการวิจัยในรูปแบบต่างๆ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เอกสาร สำหรับระเบียบวิธีการวิจัยที่ได้รับความนิยมในการวิจัยด้านการสื่อสารมีอยู่ 3 แนวทาง คือ การวิเคราะห์เนื้อหา การวิพากษ์เชิงวาทศิลป์ และการวิเคราะห์การสนทนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา

“การวิเคราะห์เนื้อหา หรือ การวิเคราะห์สาระ” เป็นการแจแนบ มโนทัศน์ (Concept) ที่เป็นประเด็นของการศึกษาตามที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ โดยมโนทัศน์เหล่านั้นปรากฏอยู่ในเอกสารหรืองานเขียนที่ต้องแจแนบออกมา เพื่อให้เห็นชัดเจนลงไปว่าเอกสารหรืองานเขียนนั้นให้น้ำหนักกับมโนทัศน์เหล่านั้นมากน้อยเพียงใด มิใช่เกิดจากการวิเคราะห์ด้วยการอธิบายตามความรู้สึกของผู้วิจัย (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2545) ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยประเภทหนึ่งที่ใช้ในการวิจัยทางการสื่อสาร มีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งหมายถึงการนำเนื้อหาที่มีลักษณะเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้สามารถตอบปัญหาในการวิจัยได้อย่างมีความเป็นปรนัย (Objectivity) อีกทั้งยังเป็นเทคนิคที่สามารถนำไปศึกษาสารจากสื่อประเภทอื่น ทั้งสื่อบุคคลและสื่อมวลชน เช่น การวิเคราะห์บทวาทะข่าวจากหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์และภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งการศึกษาวิจัยในแนวทางนี้ เริ่มปรากฏตั้งแต่ปลายค.ศ.1400 และเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เมื่อฮาโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ได้นำวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา มาศึกษาเรื่องประชามติและการโฆษณาชวนเชื่อในช่วงสงครามโลก นอกจากนี้เบอร์นาร์ด เบเรลสัน (Bernard Berelson) เป็นบุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งที่มีส่วนทำให้การวิเคราะห์เนื้อหาแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน โดยการรวบรวมบทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาตีพิมพ์เป็นหนังสือออกเผยแพร่ (เมตตา กฤตวิทย์, 2530)

นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้มากมาย ซึ่งในการศึกษานี้จะขอยกตัวอย่างประกอบดังนี้ (วันดี เลิศสุพงศ์กิจ, 2547)

เบเรลสัน (Berelson) ว่าเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งสำหรับการพรรณานเนื้อหาของการสื่อสารที่ปรากฏอย่างชัดเจน (Manifest) อย่างเป็นปรัวิสัย (Objective) อย่างเป็นระบบ (Systematic) และอย่างเป็นปริมาณ (Quantitative)

โฮลสติ (Holsti) ให้คำนิยามว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ วิธีสำหรับการอนุมานด้วยวิธีการระบุคุณลักษณะเฉพาะของสารอย่างเป็นระบบและเป็นปรัวิสัย

คริพเพนด์รอฟ (Krippendorff) ให้คำนิยามว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยสำหรับอนุมานจากข้อมูลไปสู่บริบทของข้อมูลที่เที่ยงตรงและสามารถทำซ้ำใหม่ได้

วัตถุประสงค์หลักในการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วย 3 ประการ คือ

1.การบรรยาย (Description) มุ่งเน้นการบรรยายคุณลักษณะต่างๆ ในเอกสาร ทั้งที่สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจน และคุณลักษณะที่แอบแฝง โดยนักวิจัยมุ่งตอบคำถามว่า เนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง กล่าวถึงใคร อย่างไร นำเสนอประเด็นหลักอะไรบ้างและสารมีโครงสร้างอย่างไร เป็นต้น

การนำเสนอข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงบรรยาย มักปรากฏในรูปของข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย ข้อสรุปที่ได้จากการคำนวณทางสถิติ และความถี่ของประเด็นที่วิเคราะห์ในด้านต่างๆ อาทิ ลักษณะต่างๆ ของแหล่งสาร ผู้รับสาร บริบทในการสื่อสาร เป็นต้น

ข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงบรรยาย จะช่วยสะท้อนให้นักวิจัยทราบถึงคุณลักษณะของเนื้อหาสารตามความเป็นจริง นอกจากนั้นนักวิจัยยังสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายเกี่ยวกับสื่อ หรือใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำวิจัยในด้านอื่นๆ ต่อไป

2.การอธิบาย (Explanation) เป็นการให้ “การวิเคราะห์เนื้อหา” ในรูปของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนักวิจัยมุ่งวิเคราะห์ ตีความ หรืออธิบาย “สาร” ที่เลือกศึกษา ในด้านต่างๆ เช่น คุณลักษณะของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร เหตุผลที่ผู้ส่งสารนำเสนอสารดังกล่าว แรงบันดาลใจ กลุ่มเป้าหมายหลัก สถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง บริบท ผลกระทบ ความเหมาะสม ฯลฯ

3. การเปรียบเทียบ (Comparison) เราสามารถทำการวิเคราะห์เนื้อ เพื่อเปรียบเทียบสารประเภทต่างๆ ได้ อาทิ

- การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาสาระที่นำเสนอโดยผู้ส่งสารคนเดียวกัน แต่ในบริบทที่ต่างกัน เช่น การนำเสนอการ์ตูนเรื่อง ผู้ใหญ่มาแห่งทุ่งหมาเมินว่า เสียดสีรัฐบาลของ ฯพณฯ ชวน หรือ ฯพณฯ ชวลิต มากกว่ากัน เป็นต้น

- การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของสารเรื่องเดียวกัน ที่นำเสนอโดยผู้ส่งสารต่างคนกัน เช่น การศึกษาการนำเสนอประเด็นข่าวในหนังสือพิมพ์ไทยเกี่ยวกับกรณี “ธรรมกาย”

- การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของสาระที่นำเสนอสื่อมวลชน กับข่าวสารในความเป็นจริง อาทิ การวิเคราะห์เปรียบเทียบอาชญากรรมในละคร และอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ในเชิงจุดเริ่มต้น ขั้นตอน และปัจจัยต่างๆ

ประเภทของการวิเคราะห์เนื้อหา

เบเรลสัน ได้จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 5 กลุ่ม 17 ประเภท ดังนี้

1. คุณลักษณะในสาระของสาร

- พรรณนาแนวโน้มของเนื้อหาสาร
- แกะรอยการพัฒนาของวิชาการ
- เปรียบเทียบความแตกต่าง
- ของเนื้อหาการสื่อสารกับนานาประเทศ
- เปรียบเทียบสื่อ และระดับที่สื่อความหมาย
- ตรวจสอบเนื้อหาสารกับวัตถุประสงค์
- สร้างและใช้มาตรฐานการสื่อสาร
- เครื่องมือช่วยทางด้านเทคนิคในการวิจัย

2. คุณลักษณะในรูปแบบของสาร

- เปิดเผยเทคนิคการโฆษณาชวนเชื่อ
- วัดความน่าอ่านของสาร
- ค้นหาลีลาการนำเสนอสาร

3. ผู้ผลิตสาร

- ระบุความตั้งใจและลักษณะอื่นๆของผู้ส่งสาร
- ระบุภาวะทางจิตของบุคคลหรือกลุ่มคน
- ตรวจสอบการสอดแทรกโฆษณาชวนเชื่อ
- สอดแนม หรือใช้ในราชการข่าวกรองลับ

4. ผู้รับสาร

- สะท้อนทัศนคติ ความสนใจ และค่านิยม (ทางวัฒนธรรม) ของกลุ่มคน

5. ผลของการสื่อสาร

- ความตั้งใจของผู้รับสาร
- พรรณนาการตอบสนองทางทัศนคติและพฤติกรรมของการสื่อสาร

ส่วนคริปเพ็นดอร์ฟ (Krippendorff) แบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 6 ประเภทเท่านั้น (อุทุมพร จามรมาน, 2531) คือ

1. การวิเคราะห์เนื้อหากระบบเป็นการวิเคราะห์ ที่มุ่งเน้นบรรยายความเป็นจริงภายนอกที่มีความเป็นระบบ ความเป็นระบบประกอบไปด้วยองค์ประกอบของระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความสัมพันธ์ การวิเคราะห์ลักษณะนี้ยังสามารถแบ่งย่อยออกเป็น 3 ประเภท คือ

- ก. การวิเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มของระบบ เช่น การวิเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของสารในหนังสือพิมพ์ในทศวรรษที่ผ่านมา
- ข. การวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบของระบบ เช่น การวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบทางโครงสร้างของนิยามพื้นบ้าน
- ค. การวิเคราะห์เพื่อหาความแตกต่างของระบบ เช่น การวิเคราะห์ความแตกต่างของสารที่ออกมาจากผู้ส่งสารที่แตกต่างกัน

2. การวิเคราะห์เพื่อหามาตรฐาน คือ การวิเคราะห์เพื่อสร้างหรือหามาตรฐานให้กับสิ่งที่วิเคราะห์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย คือ

- ก. การวิเคราะห์เพื่อประเมินผล เช่น การวิเคราะห์เพื่อประเมินผลการดำเนินงานของสื่อกับมาตรฐานที่วางไว้
- ข. การวิเคราะห์เพื่อระบุ เช่น การวิเคราะห์เอกสารต่างๆ เพื่อใช้ระบุเป็นหลักฐานของนักประวัติศาสตร์
- ค. การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบ เช่น การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบว่าโทรทัศน์มีสัดส่วนโฆษณาเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดหรือไม่

3. การวิเคราะห์เนื้อหาดัชนีบางอย่าง เช่น การวิเคราะห์เพื่อหาดัชนีชี้หรือวัดความพึงพอใจของผู้ส่งสาร หรือการวิเคราะห์เพื่อวัดอาการหรือสภาวะทางจิตของผู้ส่งสารว่าปกติหรือไม่

4. การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวัดการแสดงออกทางภาษา คือ การวิเคราะห์เพื่อวัดความเป็นจริงที่แสดงออกมาทางภาษา เช่น การวิเคราะห์ภาษาเพื่อวัดทัศนคติหรือมุมมองของคนตะวันออกที่มีต่อธรรมชาติ

5. การวิเคราะห์เนื้อหาการสื่อสาร คือ การวิเคราะห์เนื้อหาของสารที่ผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารต่างๆ

6. การวิเคราะห์เนื้อหาสารเพื่อหากระบวนการภายใน คือ การวิเคราะห์เนื้อหาสารขององค์การเพื่อค้นหากระบวนการบางอย่างภายในองค์การ เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชนภายในประเทศว่ามีกระบวนการสื่อสารภายในประเทศอย่างไร

ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหานั้น อาจสรุปได้ดังนี้ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2545)

1. การกำหนดหน่วยของเนื้อหาที่จะวัด (Content Unit) เป็นการกำหนดหน่วยที่จะแสดงผลในทัศนที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อต้องการแน่น อาจเป็น คำ (Words) แก่นเรื่อง (Themes) ย่อหน้า (Paragraphs) รายการ (Items) หรือความเข้มข้น (Semantics) ซึ่งเป็นคำแสดงความรู้สึกเล็กน้อย รวมทั้งอาจจะผสมผสานหน่วยต่างๆ เหล่านี้ในแน่นก็ได้

2. การคัดเลือกตัวอย่าง หมายถึง การคัดเลือกงานเขียนจำนวนหนึ่งจากงานเขียนทั้งหมด หรือการคัดเลือกพื้นที่ตัวอย่างจากพื้นที่ตัวอย่างจากพื้นที่ทั้งหมด เพื่อเป็นตัวแทนของการศึกษา งานเขียนทั้งหมดนั้น โดยส่วนใหญ่จะใช้การเลือกตัวอย่างแบบใช้ความน่าจะเป็น

3. การจัดประเภท หรือการใช้ความหมายต่อมโนทัศน์หรือตัวแปรที่ระบุไว้ว่าจะวัด ซึ่งประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ การกำหนดคุณลักษณะของเนื้อหาที่จะวัด (Conceptualization/Theoretical Concerns) และการนิยามปฏิบัติการ (Operationalization/Empirical Observation) โดยเนื้อหาที่จะเข้ารหัสจะถูกแยกเป็นกลุ่มไปตามประเภทที่จัดไว้ ทั้งนี้การเข้ารหัสทำได้ 3 ทาง คือ โดยวิธีการอุปนัย (Induction) เป็นการเก็บข้อมูลจากความหมายของเนื้อหาหรือเอกสารที่อ่าน เพื่อนำความหมายที่พบมานิยามรวมในมิติหรือหน่วยวัดสำหรับใช้เป็นเกณฑ์ในการแจกแจงต่อไป และโดยวิธีนิรนัย (Deduction) เป็นสิ่งที่นักวิจัยกำหนดความหมายของมโนทัศน์ที่จะวัดและสมมติฐานไว้ใจแล้ว เพื่อไปดูว่าเนื้อหาที่จะเจงนั้นตรงตามมุมมองของทฤษฎีที่กำหนดไว้หรือไม่ นอกจากนี้ยังอาจใช้วิธีการทั้งสองปะปนกัน เพื่อความสมบูรณ์ของการแจกแจง

4. การลงรหัสแบบเปิด (Open Coding) เป็นการเปิดใจในการพิจารณาสิ่งที่จะแจกแจงว่าจะรวมไว้ในประเด็นหรือมโนทัศน์ที่จะนับได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งมีแนวทางดังนี้

4.1 คำตอบ (ความถี่ในการแจกแจง) ต้องตรงและแนบแน่นกับความหมายซึ่งกำหนดไว้แล้ว หรือกำหนดจากหน้าที่จะเพิ่มเติมในคำถามของแบบแจกแจง

4.2 วิเคราะห์ความหมายของสิ่งที่จะวัด โดยการเปิดใจกว้างต่อสิ่งที่จะวัด แล้วประมวลสิ่งที่จะวัดให้แคบลงว่า ตรงกับประเภทที่จัดไว้หรือไม่ ทั้งนี้ต้องสามารถใช้เวลาตัดสินใจที่สั้น เพราะยังใช้เวลาน้อยย่อมแสดงว่าความหมายมีความชัดเจนมาก

4.3 แจกแจงมโนทัศน์เหล่านั้น ซึ่งนอกจากจัดประเภทได้แล้ว ยังอาจเพิ่มเติมความคิดเห็นอันเป็นข้อสังเกตประกอบ ในขณะที่เก็บใจความของบริบทนั้น

4.4 ต้องไม่บันทึกข้อสรุปใดๆเอง โดยเฉพาะการจัดเข้าประเภทในแบบการแจกแจง

5. การสรุปข้อสันนิษฐาน ประเด็นในการสรุปมี 3 ลักษณะ คือลักษณะปัจเจกภาพที่สามารถระบุได้ว่า บุคคลนั้นแตกต่างจากบุคคลอื่นอย่างไร ลักษณะกลุ่มที่สามารถระบุความแตกต่างระหว่างกลุ่มคน หรือเหตุการณ์ หรือสิ่งของได้ด้วยมิติอะไร และลักษณะทฤษฎีโดยประเภทที่จัดแยกไว้สามารถวิเคราะห์ได้โดยกรอบทฤษฎีหรือไม่ และมีความแปลกใหม่หรือไม่อย่างไร

การแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา แม้ว่าจะแตกต่างกันไปตามแนวคิดของผู้แบ่ง แต่สิ่งที่เหมือนกันและจัดว่าเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์เนื้อหา คือ การจัดประเภทเนื้อหา การกำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ การสุ่มตัวอย่าง และการทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้

2. **การวิพากษ์เชิงวาทศิลป์** หมายถึงการบรรยาย วิเคราะห์ ตีความ และประเมินการโน้มน้าวใจของบุคคล โดยอาจนำกฎเกณฑ์ มาตรฐาน หรือ กรอบทฤษฎีต่างๆ มาใช้ในการวิเคราะห์ ตีความ และประเมิน “สาร” ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

คุณประโยชน์ของการวิพากษ์เชิงวาทศิลป์ ได้แก่ การก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ ข้อมูล ข่าวสาร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อย่างเฉพาะเจาะจง ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ในการวิพากษ์เชิงวาทศิลป์นั้น สามารถดำเนินการวิเคราะห์สารตามกรอบแนวคิดของอริสโตเติลสมัยใหม่ได้ โดยการมุ่งเน้นการวิเคราะห์ 2 ประเด็นหลัก คือ

1. **การวิเคราะห์และการตีความสาร** โดยนักวิจัยอาจให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ 4 ประการ ได้แก่

1.1 การวิเคราะห์แก่นหลักของสาร โดยการสังเคราะห์แนวคิดต่างๆ ที่เป็นแก่นหลักของสาร การพิจารณาแนวทางในการพัฒนาและปรับแนวคิดให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสาร โดยเฉพาะมุ่งเน้นการวิเคราะห์ตามแนวคิดของอริสโตเติล เกี่ยวกับจุดจับใจสาร 3 ประการ คือ

Logos ได้แก่ การจูงใจโดยใช้หลักการเหตุ-ผล และหลักฐานต่างๆ เพื่อสนับสนุนข้อมูลต่างๆ ในสาร

Pathos ได้แก่ การจูงใจโดยใช้การเร้าด้านอารมณ์ ความรู้สึก เพื่อให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับเรื่องนั้น

Ethos ได้แก่ การจูงใจโดยใช้ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร และวิธีการที่ทำให้สารมีความน่าเชื่อถือ

1.2 การวิเคราะห์โครงสร้างของสาร มุ่งเน้นการวิเคราะห์มิติต่างๆ ที่ทำให้สารเกิดความเป็นเอกภาพ เป็นระบบ และมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกัน

1.3 การวิเคราะห์รูปแบบ โดยการวิเคราะห์เกี่ยวกับการเลือกใช้สำนวนภาษาของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำศัพท์ การใช้อุปดัดอักษร อุปมา อุปไมย ตลอดจนการเรียงรูปประโยค และความชัดเจนของภาษา

1.4 การวิเคราะห์แนวทางการนำเสนอ

2. การประเมินและการวิพากษ์สาร โดยนักวิจัยจะให้ความสำคัญกับการวิพากษ์ 3 ประการ ได้แก่

2.1 การวิพากษ์เชิงการประยุกต์ โดยมุ่งเน้นการประเมินเกี่ยวกับผลด้านต่างๆ ของสารที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารและสมาชิกในสังคมที่เกี่ยวข้องกับสาร โดยเฉพาะการดูว่าผู้ส่งสารได้ปรับสารให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสารและประเด็นปัญหาในขณะนั้นหรือไม่

2.2 การวิพากษ์เชิงสุนทรียศิลป์ โดยมุ่งเน้นความสละสลวยของภาษาที่ถ่ายทอดสู่ผู้รับสาร

2.3 การวิพากษ์เชิงความชัดเจนทางประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นการตรวจสอบข้อมูลกับความเป็นจริงเชิงประวัติศาสตร์มากน้อยเพียงใด

3. การวิเคราะห์การสนทนา เป็นแนวทางในการวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ “สาร” ซึ่งบุคคลที่เป็นคู่สนทนา หรือสมาชิกของวงสนทนา ได้พูดคุย แลกเปลี่ยน หรือ ได้ตอบกัน โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. การบรรยายรูปแบบของปฏิสัมพันธ์เชิงการสื่อสารของบุคคล
2. การอธิบายรูปแบบการสนทนา โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของคู่สนทนา หรือการตีความภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ
3. การประเมิน หรือวิพากษ์ความสอดคล้องของการสนทนากับเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้รวบรวมงานวิจัยในวิทยานิพนธ์เรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในประเทศไทยทั้งหมด โดยผู้วิจัยเลือกการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีหลักในการศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ งานวิจัย 1 เรื่อง ที่ปรากฏในรูปของรายงานวิทยานิพนธ์เพื่อเจแนบตามมโนทัศน์ต่างๆ คือ คุณลักษณะของงานวิจัยที่จะใช้ในการศึกษา ได้แก่

1. คำ หรือ สัญลักษณ์ (Word/symbol) ซึ่งประกอบด้วย ชื่อบุคคล ชื่อหัวเรื่อง ปี.พ.ศ.ที่งานวิจัยในวิทยานิพนธ์เผยแพร่ ลักษณะของการวิจัย สถาบันที่สังกัด และสาขาวิชา รวมถึงขอบข่ายของการวิจัย ประเภทและรูปแบบของการวิจัยด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้ภาพรวมขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

2. ประเด็นหลัก (Theme) โดยประกอบด้วย ความคิด แนวคิด หรือประโยคหลัก ที่ครอบคลุมความหมายรวมทั้งหมดของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ประเด็นหลักมักปรากฏในรูปการวิเคราะห์เชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ

และผู้วิจัยได้สร้างแบบข้อมูลขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยในวิทยานิพนธ์ ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอ่านวิเคราะห์ ตีความ และรวบรวมข้อมูลตัวแปรที่ต้องการได้ ซึ่งเป็นการตอบปัญหาคำถามการวิจัยในข้อที่ 2 ก่อนที่จะนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมมาได้ไปแปลงเป็นเชิงปริมาณ แล้วนำผลไปวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผลต่อไป

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis)

ความหมายของการสังเคราะห์งานวิจัย

ที่ผ่านมา การสังเคราะห์งานวิจัย ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยโดยทั่วไป ในขั้นตอนที่เรียกว่า การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) โดยผู้วิจัยต้องทบทวนแนวคิดและทฤษฎี (Theoretical Review) เพื่อให้ได้กรอบความคิดของการวิจัย (Research Framework) ผู้วิจัยต้องทบทวนระเบียบวิธีวิจัย (Methodological Review) เพื่อหาระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับงานวิจัยของตน และผู้วิจัยต้องทบทวนและบูรณาการผลการวิจัยในอดีต (Research Integration Review) เพื่อให้สามารถคาดคะเนคำตอบของปัญหาในการวิจัย หรือเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐาน

อย่างไรก็ตาม การทบทวนและบูรณาการผลการวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้ จะเป็นการทบทวนในเชิงบรรยาย (Narrative Literature Review) ซึ่งยังมีข้อบกพร่องและข้อจำกัดอยู่ในหลายประการ จึงทำให้นักวิชาการหลายๆ ท่านได้พยายามพัฒนาวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยและค้นพบวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่ให้ผลการสังเคราะห์ที่มีความลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น จนทำให้การสังเคราะห์งานวิจัยไม่ได้เป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการวิจัยเท่านั้น แต่การสังเคราะห์งานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงปริมาณนั้น ถือเป็นกาวิจัย เพราะอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) เช่นเดียวกับการวิจัยในรูปแบบอื่นๆ กล่าวคือ ต้องมีการกำหนดปัญหาในการวิจัย การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลความหมายและนำเสนอผล รวมทั้งการสังเคราะห์งานวิจัยยังทำให้ได้ความรู้ใหม่อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยโดยทั่วไป (อุทุมพร จามรมาน, 2531) นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่าน ยังถือว่าการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงปริมาณที่เรียกว่า Meta-Analysis นั้น ถือเป็นหนึ่งในนวัตกรรมของระเบียบวิธีวิจัยในปัจจุบันอีกด้วย (กรรณิการ์ สุขเกษม และสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544)

ดังนั้น ในปัจจุบันนักวิชาการจึงได้มีการให้ความหมายของการสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) ไว้ว่า เป็นระเบียบวิธีศึกษาตามวิธีการของศาสตร์ เพื่อตอบปัญหาวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ มาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ หรือวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และนำเสนอข้อสรุปอย่างมีระบบให้ได้คำตอบซึ่งตอบปัญหาวิจัยที่ต้องการ (อรรถพร กงวิไล, 2547) หรือ การสังเคราะห์งานวิจัยเน้นระเบียบวิธีการศึกษาหาข้อเท็จจริง เพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวกับปัญหานั้นๆ หลายๆ เรื่องมาวิเคราะห์ และนำเสนอข้อสรุปอย่างมีระบบให้ได้คำตอบของปัญหาที่เป็นข้อยุติ วิธีการดำเนินการสังเคราะห์งานวิจัยทำได้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เพื่อเป็นพื้นฐานในการออกแบบการวิจัย และกำหนดสมมติฐาน ลักษณะที่สอง เป็นการวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติและสังคม ดังนั้นการสังเคราะห์งานวิจัยจึงมีความสำคัญต่อนักวิจัยทั้งในฐานะที่เป็นเทคนิคในการตรวจเอกสาร และในฐานะการวิจัยเต็มรูปแบบ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2529)

นอกจากนี้ยังมีการเรียก การสังเคราะห์งานวิจัยในลักษณะอื่นๆ เช่น วิธีการบูรณาการงานวิจัย (Method of Integration Research) วิธีการของการรวบรวมงานวิจัย (Method of Combining Research) การวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ (Analysis of Analyses) หรือการวิจัยงานวิจัย (Research of Research) การอภิวิเคราะห์หรือการทบทวนวรรณกรรมเชิงบูรณาการ (Meta Analysis: Integrative Literature Review)(กรรณิการ์ สุขเกษมและสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544)

ขั้นตอนของการสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยนั้น จะประกอบไปด้วยขั้นตอนในการดำเนินงานเช่นเดียวกับการวิจัยโดยทั่วไป แต่อาจจะแตกต่างกันที่วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งการสังเคราะห์งานวิจัยประเภทต่างๆ ก็จะมีวิธีการวิเคราะห์แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการสังเคราะห์งานวิจัยโดยทั่วไปนั้นจะประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2529)

1.การกำหนดหัวข้อปัญหา มีหลักการเช่นเดียวกับการกำหนดปัญหามาวิจัยโดยทั่วไป จุดสำคัญคือ ปัญหามาวิจัยนั้นต้องเป็นปัญหาที่มีการทำวิจัยอย่างน้อยสองราย และนักวิจัยต้องสังเคราะห์งานวิจัยเหล่านั้น ปัญหาการวิจัยควรเป็นปัญหาที่น่าสนใจและยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด

2. การวิเคราะห์ปัญหา เมื่อกำหนดหัวข้อปัญหาแล้ว นักสังเคราะห์งานวิจัยต้องนิยามปัญหาให้ชัดเจน ศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้ชัดเจน เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดแบบแผนและสมมติฐานการวิจัย

3. การเสาะค้น คัดเลือก และรวบรวมงานวิจัย

3.1 การเสาะค้นงานวิจัย นักสังเคราะห์งานวิจัยต้องค้นคว้า และเสาะแสวงหางานวิจัยทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่สนใจ ส่วนใหญ่จะหาได้จากงานเอกสาร เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความย่อวิทยานิพนธ์ และวารสาร เป็นต้น

3.2 การคัดเลือกงานวิจัย นักสังเคราะห์งานวิจัยต้องอ่าน ศึกษา และตรวจสอบงานวิจัยแต่ละเรื่องอย่างละเอียด ต้องสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกงานวิจัยให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพ มีความตรงภายใน และความตรงภายนอกสูงตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ในกรณีที่มีงานวิจัยจำนวนมาก นักวิจัยต้องพิจารณาเลือกงานวิจัยมาใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มงานวิจัยทั้งหมด

3.3 การรวบรวมผลงานวิจัย หลังจากคัดเลือกงานวิจัยที่ได้ในการสังเคราะห์งานวิจัยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การรวบรวมรายละเอียดและผลการวิจัยของงานวิจัยนั้น วิธีการรวบรวมอาจใช้การจดบันทึก การถ่ายเอกสาร หรือการกรอกแบบฟอร์มก็ได้ ทั้งนี้ นักวิจัยต้องใช้ความระมัดระวังเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง เชื่อถือได้ และครบถ้วนสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัย ขั้นตอนนี้เน้นการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยผลการวิจัย รายละเอียด ลักษณะ และวิธีการวิจัยจากงานวิจัยทั้งหมด เพื่อสังเคราะห์หาข้อสรุปที่เป็นข้อยุติ และทดสอบว่าสอดคล้องตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่ จากนั้นจึงแปลความหมายผลการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหานำการวิจัย

5. การเสนอรายงานผลการสังเคราะห์งานวิจัย การเขียนรายงานการสังเคราะห์งานวิจัยมีหลักการเช่นเดียวกับการเขียนรายงานการวิจัยโดยทั่วไป นักสังเคราะห์งานวิจัยต้องเสนอรายละเอียดวิธีการดำเนินงานทุกขั้นตอน พร้อมทั้งข้อสรุป ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะจากการสังเคราะห์งานวิจัย โดยใช้ภาษาที่ถูกต้อง กะทัดรัด และชัดเจน

ประเภทของการสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทได้แก่

1. การสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่เน้นการบรรยาย (Narration) ซึ่งเริ่มมีมาในทศวรรษที่ 1930 (Kulik and Kulik, 1989) และได้รับ

ความนิยมในช่วงทศวรรษที่ 1940-1950 โดยผู้สังเคราะห์จะต้องอ่านรายงานการวิจัยในหัวข้อหรือประเด็นปัญหาที่สนใจ แล้วสรุปประเด็นหลักของผลการวิจัยในแต่ละเรื่อง รวมทั้งอาจบรรยายให้เห็นความสอดคล้องและความขัดแย้งกันระหว่างผลการวิจัยต่างๆ เหล่านั้น และวิเคราะห์ว่าความแตกต่างของผลการวิจัยแต่ละเรื่องนั้น เป็นเพราะคุณลักษณะของงานวิจัยในด้านใด ซึ่งต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1940 การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีการบรรยายนี้ก็ถูกตั้งคำถามถึงความน่าเชื่อถือของผลการสังเคราะห์ เพราะการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีนี้จะยึดที่ตัวผู้สังเคราะห์เป็นหลัก ผลการสังเคราะห์จึงขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและจริยธรรมของผู้สังเคราะห์ ถ้าผู้สังเคราะห์มีอคติ เลือกรูปเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ไม่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด ผลการสังเคราะห์ก็จะขาดความน่าเชื่อถือได้ (อรรถพร กงวิไล, 2547:45)

นอกจากนั้นจากการศึกษาผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยการบรรยายดังกล่าวยังพบข้อบกพร่องในหลายประการ เช่น

- ผู้สังเคราะห์มุ่งวิเคราะห์หรือบรรยายจากเนื้อหาเพียงบางส่วนของงานวิจัยเท่านั้น
- ผู้สังเคราะห์แสดงผลการสังเคราะห์ไม่ละเอียดเท่าที่ควร จึงอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้
- ผู้สังเคราะห์ขาดวิธีการที่เป็นระบบในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของงานวิจัยกับผลการสังเคราะห์ที่ได้
- ผู้สังเคราะห์มักรายงานขั้นตอนหรือวิธีการในการสังเคราะห์ไม่ละเอียด ทำให้ผู้อ่านไม่มั่นใจในความน่าเชื่อถือของผลการสังเคราะห์

อย่างไรก็ตาม การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีการบรรยายนี้ ก็ยังมีข้อดีตรงที่ว่า งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์นั้นใช้ได้ทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งผู้สังเคราะห์ยังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยทั้งสองประเภท เพื่อให้เกิดข้อสรุปร่วมกันได้ด้วย และในเวลาต่อมาได้มีการนำการวิจัยแบบที่เรียกว่า การวิเคราะห์เนื้อหา มาประยุกต์ใช้ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ รวมทั้งยังมีการพัฒนาวิธีการสังเคราะห์ที่เรียกว่า Meta-Ethnography เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงคุณภาพและเพื่อให้ได้ผลการสังเคราะห์ที่ชัดเจนและเชื่อถือได้มากขึ้น

2. การสังเคราะห์ในเชิงปริมาณ (Quantitative Synthesis) เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่นำตัวเลขหรือค่าสถิติต่างๆ ที่ปรากฏในงานวิจัยเชิงปริมาณที่ต้องการจะสังเคราะห์ มาวิเคราะห์ทางสถิติเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดข้อสรุปใหม่ ดังนั้นผลการสังเคราะห์ในเชิงปริมาณนี้จึงมีความเป็นปรนัย (Objectivity) สูงกว่าการสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพราะผลการสังเคราะห์ในงานวิจัยกลุ่ม

เดียวกันจะสอดคล้องกันไม่ว่าผู้สังเคราะห์จะเป็นใครก็ตาม รวมทั้งยังสามารถสังเคราะห์งานวิจัยจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกันอีกด้วย

การสังเคราะห์ในเชิงปริมาณนี้ มีวิธีการสังเคราะห์ทางสถิติได้หลายวิธี โดยอาจจะจัดกลุ่มตามการนำข้อมูลหรือค่าสถิติจากงานวิจัยมาวิเคราะห์ได้เป็น 3 กลุ่ม ตามพัฒนาการ ดังนี้

2.1 การใช้ผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิติของงานวิจัย เช่น วิธีการนับคะแนนเสียง (Vote-Counting Method) โดยผู้สังเคราะห์จะแบ่งผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิติจากงานวิจัยทั้งหมดเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีนัยสำคัญทางบวก กลุ่มที่มีนัยสำคัญทางลบ และกลุ่มที่ไม่มีนัยสำคัญ ผลการสังเคราะห์จะออกมาในรูปการแจกแจงความถี่ของงานวิจัยทั้งสามกลุ่ม หรือการหาสัดส่วนของแต่ละกลุ่มเทียบกับจำนวนงานวิจัยทั้งหมดแล้วจึงกลับไปสรุปเทียบกับตัวแปรอิสระและตัวแปรตามของการสังเคราะห์ ซึ่งวิธีนี้มีจุดอ่อน คือ ผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิตินั้นขึ้นอยู่กับจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้วย โดยงานวิจัยที่ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่มีโอกาสที่จะทำให้ผลการวิจัยมีนัยสำคัญมากกว่า (อรรถพร กงวิไล, 2547 : 46)

2.2 การใช้ค่าความน่าจะเป็นหรือระดับนัยสำคัญทางสถิติ เช่น วิธีการรวบรวมสะสมค่าความน่าจะเป็น (Cumulation of p-values) โดยถือว่าค่าความน่าจะเป็นเป็นดัชนีมาตรฐาน (Standard Index) ที่ไม่มีหน่วย สามารถนำมารวมกันด้วยวิธีการสถิติ และนำผลไปสรุปเทียบกับตัวแปรอิสระและตัวแปรตามของการสังเคราะห์ได้ อย่างไรก็ตามวิธีนี้ยังมีจุดอ่อนเช่นเดียวกันคือค่าความน่าจะเป็นนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้วย

2.3 การใช้ดัชนีมาตรฐานในรูปของขนาดอิทธิพล (Effect Size) หรือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ซึ่งเป็นค่าที่แสดงขนาดหรือปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม และให้ข้อมูลในการสังเคราะห์ได้มากกว่าค่าความน่าจะเป็นอันเป็นรากฐานที่สำคัญของการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงปริมาณ ที่เรียกว่า Meta-Analysis ในปัจจุบัน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำการสังเคราะห์งานวิจัยมาใช้ หลังจากที่ได้อภิเคราะห์เนื้อหาแล้ว โดยจะนำผลการวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทั้งหมดมาหาข้อสรุปใหม่ และหาความเชื่อมโยงระหว่างข้อค้นพบทั้งหมด เพื่อให้องค์ความรู้ทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและการสำรวจเอกสารพบว่างานวิจัยในวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นั้น มีทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ในการสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การสังเคราะห์งานวิจัยในลักษณะงานสังเคราะห์งานวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ที่เรียกว่า “การวิเคราะห์อภิमान” และ

“การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิमान” เนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยนี้ได้เสนอแนวทางในการสังเคราะห์งานวิจัยไว้อย่างเป็นระบบ

การสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงปริมาณ : Meta-Analysis

วงการวิจัยการศึกษาของไทยเริ่มสนใจการสังเคราะห์งานวิจัยปริมาณเมื่อปี พ.ศ.2527 อันเป็นปีที่มีผลงานวิชาการด้านนี้พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก หนังสือชื่อ “การสังเคราะห์งานวิจัย : เชิงปริมาณ” ของอุทุมพร จามรมาน (2527) นับเป็นตำราว่าด้วยการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณเล่มแรกของไทย นับจากนั้นมาก็มีบทความวิชาการ หนังสือ และรายงานวิจัยพิมพ์เผยแพร่มากขึ้นเป็นลำดับ นักวิจัยหลายท่านได้แปลศัพท์คำว่า “Meta-Analysis” ไว้แตกต่างกัน 2 กลุ่ม กลุ่มแรกใช้คำภาษาไทยทับศัพท์ภาษาอังกฤษ แต่มีการสะกดคำแตกต่างกัน กล่าวคือ อุทุมพร จามรมาน (2527) ใช้คำว่า การวิเคราะห์เมตต้า สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม (2527) ใช้คำว่า การวิเคราะห์เมตต้า ดุษฎี โยเหล้า ใช้คำว่า การวิเคราะห์เมตต้า กลุ่มที่สอง ใช้วิธีการบัญญัติศัพท์ใหม่ที่มีความหมายตรงกับคำว่า “meta-analysis” ได้แก่ นางลักขณ์ วิรัชชัย (2529) ใช้คำว่า การวิเคราะห์อภิमान, สุศักดิ์ หลาบมาลา (2532) ใช้คำว่า การวิเคราะห์รวมผล, สุพัฒน์ สุขมลสันต์ (2532) ใช้คำว่า การอภิเคราะห์ และสุพัฒน์ สุขมลสันต์ (2530) กรรณิการ์ สุขเกษม และสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2544) ใช้คำว่า การอภิวิเคราะห์ ทั้งนี้ยังไม่ได้มีการบัญญัติศัพท์ทางวิชาการอย่างเป็นทางการ ดังนั้นในที่นี้จึงใช้ทับศัพท์เป็นคำภาษาอังกฤษ แต่ในกรณีที่กล่าวอ้างถึงชื่องานวิจัยของผู้อื่น จำเป็นต้องใช้ศัพท์ตามที่คุณวิจัยนั้นใช้ ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกัน

Meta-Analysis เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงปริมาณวิธีหนึ่ง ที่ผู้วิจัยหรือผู้สังเคราะห์นำผลการวิจัยจากงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาเดียวกันจำนวนหลายๆเรื่องมาวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อให้ได้ข้อสรุปหรือผลการสังเคราะห์ที่กว้างและลึกมากกว่าผลการวิจัยในแต่ละเรื่องโดยข้อมูลที่ทำการสังเคราะห์จะประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

1. ดัชนีมาตรฐาน (Standard Index) ได้แก่ ดัชนีขนาดอิทธิพล (Effect Size) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยแต่ละเรื่อง

2. คุณลักษณะต่างๆ ของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ หรือที่เรียกว่า ตัวแปรปรับ (Moderator Variable) ซึ่งจะนำมาใช้เป็นตัวแปรอิสระในการทดสอบว่าดัชนีมาตรฐานที่ค้นพบนั้นมีความแปรปรวนแตกต่างกันหรือไม่ เพื่อให้ผลการสังเคราะห์ซึ่งมาจากผลการวิจัยที่มีคุณลักษณะหลากหลายนั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

หลักการในการสังเคราะห์งานวิจัย เป็นการใช้กระบวนการทางสถิติวิเคราะห์มาวิเคราะห์ ข้อมูลตอบคำถามใน 3 ประเด็น

ประเด็นแรก ดัชนีมาตรฐานที่เป็นผลการวิจัยจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ทุกเรื่อง มีค่าใกล้เคียงกันหรือไม่ ถ้ามีค่าใกล้เคียงกัน จะสามารถสังเคราะห์สรุปรวมผลการวิจัยได้อย่างไร ประเด็นการวิเคราะห์ในตอนนี้ เรียกว่า การบรรยาย (Description) โดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้ดัชนีมาตรฐาน

ประเด็นสอง ถ้าหากค่าดัชนีมาตรฐานที่เป็นผลการวิจัยจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ ทุกเรื่องนั้นมีค่าแตกต่างกัน มีปริมาณความแปรปรวนมากน้อยเท่าไร และเป็นความแปรปรวนชนิด มีระบบหรือความแปรปรวนจากความคลาดเคลื่อน (Systematic or Error Variance) ประเด็นการ สังเคราะห์ในตอนนี้เรียกว่า การวิเคราะห์แยกส่วน โดยทดสอบว่า ดัชนีมาตรฐานที่ได้จากงานวิจัย แต่ละเรื่องนั้นมีความแตกต่างกันหรือไม่ ถ้าแตกต่างกันเป็นเพราะตัวแปรปรับตัวใด

ประเด็นที่สาม เป็นการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบว่ามีปัจจัยใดอธิบายความแปรปรวนใน ดัชนีมาตรฐานได้บ้าง ผลจากการวิเคราะห์ในตอนนี้ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในเงื่อนไข ต่างๆ ที่แตกต่างกัน ประเด็นการวิเคราะห์ในตอนนี้เรียกว่า การอธิบาย (Explanation) หรือ การวิเคราะห์ว่า มีตัวแปรปรับ (Moderator Variable) ตัวใดบ้างที่มีอิทธิพลทำให้ดัชนีมาตรฐานมี ขนาดอิทธิพล และดัชนีสัมพันธ์สหสัมพันธ์มีค่าแตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นนี้ ได้มาจากการบูรณาการหลายเรื่องซึ่งจะมีได้แต่ในการสังเคราะห์งานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์ Meta-Analysis เท่านั้น ซึ่งเป็นการหาค่าเฉลี่ยดัชนีมาตรฐานแยกตามกลุ่มตัวแปรในปัญหาของ การวิจัย แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างค่าเฉลี่ยดัชนีมาตรฐานกับตัวแปรเหล่านั้น

วิธีการวิเคราะห์ด้วย Meta-Analysis มี 3 ประเด็นที่ต้องพิจารณา คือ

ประเด็นแรก งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ต้องเป็นงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาเดียวกัน

ประเด็นเรื่อง “งานวิจัยต้องศึกษาปัญหาเดียวกัน” เป็นประเด็นที่ค่อนข้างสำคัญ เพราะถ้า ไม่สามารถทำความเข้าใจประเด็นนี้ได้ถูกต้องจะมีปัญหาในการคัดเลือกงานวิจัยที่นำมา สังเคราะห์ ตามความหมายของประเด็นนี้งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ต้องมีปัญหาวิจัยตรงกัน แต่ งานวิจัยอาจจะใช้แบบแผนการวิจัยต่างกัน เครื่องมือวัดต่างกัน กลุ่มตัวอย่างต่างกัน วิธีการ วิเคราะห์ต่างกันได้

ดังนั้น การกำหนดนิยามตัวแปร ถ้านักวิจัยกำหนดนิยามตัวแปรให้มีขอบเขตและลักษณะเฉพาะเจาะจง นักวิจัยจะพบว่าม้งานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์เป็นจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับนักวิจัยที่กำหนดนิยามตัวแปรให้มีความหมายครอบคลุมทุกลักษณะเป็นตัวกำหนดลักษณะของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ว่าเป็นการศึกษาปัญหาเดียวกันหรือไม่ ประเด็นที่นักวิจัยพึงระลึกไว้คือ การให้คำนิยามตัวแปรที่มีขอบเขตแคบมากเพียงไร จะได้งานวิจัยมาศึกษาจำนวนน้อยเพียงนั้น และการสรุปผลจะไม่ค่อยกว้างขวาง แต่ถ้าให้คำนิยามหลวมๆ มีขอบเขตกว้างขวางมากเกินไป จะได้งานวิจัยมาสังเคราะห์จำนวนมากและผลการวิจัยมีความหลากหลาย มีตัวแปรปรับจำนวนมาก และทำให้การวิเคราะห์มีความซับซ้อนมากขึ้นด้วย

ประเด็นที่สอง ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ Meta-Analysis

ประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจอีกประเด็นหนึ่งคือ งานวิจัยเป็นข้อมูลสำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยการวิเคราะห์ Meta-Analysis ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ในที่นี้ประกอบด้วยผลการวิจัยจากงานวิจัยแต่ละเรื่อง และคุณลักษณะงานวิจัย เนื่องจากงานวิจัยแต่ละเรื่องศึกษาตัวแปรต่างกัน หรือแม้จะศึกษาตัวแปรเหมือนกันแต่ก็อาจใช้เครื่องมือวัดต่างกัน ดังนั้นผลการวิจัยจากงานวิจัยแต่ละเรื่องจึงไม่อยู่ในสเกลเดียวกัน จำเป็นต้องอยู่ในรูปดัชนีมาตรฐาน (Standard Indices) ซึ่งดัชนีมาตรฐานที่ใช้กันอยู่ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณมี 2 แบบ แบบแรก คือ ค่าความน่าจะเป็น และแบบที่สองคือ ค่าสถิติความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หรือดัชนีความสำคัญของอิทธิพล (effect magnitude) ค่าความน่าจะเป็นนั้นเป็นดัชนีที่ใช้ในการสังเคราะห์งานวิจัยแรก ต่อมาเมื่อนักวิจัยเห็นว่าค่าความน่าจะเป็นให้สารสนเทศน้อยกว่าดัชนีความสำคัญของอิทธิพล ความนิยมใช้ค่าความน่าจะเป็นจึงลดลง (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542:46)

สำหรับดัชนีความสำคัญของอิทธิพลนี้ เป็นค่าสถิติที่ถูกสร้าง และพัฒนาขึ้นเพื่อบอกขนาดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในปัญหาวิจัยที่นักวิจัยนำมาสังเคราะห์ ดัชนีมีความแตกต่างกันหลายชนิด Hedges (1992) (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542:46) สรุปว่าดัชนีความสำคัญของขนาดอิทธิพล ทั้งดัชนีที่ถูกพัฒนาขึ้นใหม่ และดัชนีที่เป็นค่าสถิติที่มีใช้กันอยู่แล้ว มี 6 ชนิด คือ

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ซึ่งเป็นค่าสถิติที่ถูกนำมาใช้เป็นดัชนีมาตรฐานในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ ค่าสถิตินี้พัฒนาโดย Pearson, K. เมื่อค.ศ. 1904

ค่าคะแนนผลต่างระหว่างค่าเฉลี่ย เป็นดัชนีสำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงทดลอง ดัชนีมีค่าเท่ากับผลต่างระหว่างค่าเฉลี่ยกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พัฒนาโดย Cochran เมื่อ

ค.ศ. 1937 แต่ขาดคุณสมบัติความเป็นคะแนนมาตรฐาน เพราะค่าดัชนีเป็นฟังก์ชันของมาตรวัดตัวแปร และมีค่าความแตกต่างตามค่าของตัวแปรตามในการวิจัย ในช่วงเวลาต่อมาจึงไม่นิยมใช้

ค่าขนาดอิทธิพล เป็นค่าสถิติที่ถูกลำเอียงมาใช้เป็นดัชนีมาตรฐานสำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงทดลอง ค่าสถิตินี้ พัฒนาโดย Cohen, J. เมื่อปีค.ศ. 1969 ดัชนีนี้เป็นกรนำค่าดัชนีชนิดที่สองมาทำให้เป็นคะแนนมาตรฐาน โดยการหารด้วยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

อัตราส่วนระหว่างค่าสถิติกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พัฒนาโดย Mantel และ Haenszel เมื่อค.ศ. 1959 ดัชนีนี้ใช้เปรียบเทียบค่าสถิติของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมโดยการหาร เช่น ถ้าใช้ค่าเฉลี่ยจะบอกความสำคัญของอิทธิพลโดยการเปรียบเทียบว่าค่าเฉลี่ยกลุ่มทดลองมีค่าสูงเป็นกี่เท่าของกลุ่มควบคุม

ผลต่างของสัดส่วนในกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พัฒนาโดย Devine และ Cook เมื่อค.ศ. 1983 ดัชนีชนิดนี้ไม่สนใจค่าสถิติแต่ให้ความสำคัญกับความถี่ในแต่ละกลุ่ม เหมาะสำหรับงานวิจัยที่มีระดับการวัดตัวแปรระดับนามบัญญัติ หรือเรียงอันดับ

ผลต่างระหว่างความถี่ที่คาดหวังกับความถี่ที่สังเกตได้ พัฒนาโดย Yusuf, Peto, Lewis, Collins และ Sleight เมื่อค.ศ. 1985 ดัชนีนี้ใช้หลักการคล้ายกับการคำนวณค่าไคสแควร์ จุดประสงค์ของการบอกความสำคัญของขนาดอิทธิพลอยู่ที่ความถี่ เหมาะสำหรับงานวิจัยที่มีระดับการวัดของตัวแปรเป็นระดับนามบัญญัติ หรือเรียงอันดับ

สำหรับข้อมูลในการวิเคราะห์ Meta-Analysis อีกส่วนหนึ่ง คือ คุณลักษณะงานวิจัย นอกจากนักวิจัยที่ทำการวิเคราะห์ Meta-Analysis จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยในรูปแบบนี้มาตรฐานแล้ว ยังต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะงานวิจัยด้วย ตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ Meta-Analysis แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะการพิมพ์ ได้แก่ ปีที่พิมพ์ จำนวนหน้า คุณภาพการพิมพ์ หน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย เป็นต้น

กลุ่มที่สอง ตัวแปรเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ (Substance) ได้แก่ ประเภททฤษฎีที่ใช้ การตั้งสมมติฐานวิจัย ลักษณะกรอบความคิดในการวิจัย ความลึกซึ้งของปัญหาวิจัย จำนวนเอกสารอ้างอิง จำนวนเอกสารอ้างอิงเฉพาะส่วนที่เป็นงานวิจัยที่ทันสมัย ประเภทของตัวแปรต้น ประเภทของตัวแปรตาม ประเภทของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนตัวแปรต้น จำนวนตัวแปรตาม เป็นต้น

กลุ่มที่สาม ตัวแปรเกี่ยวกับวิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) ได้แก่ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ค่าความเที่ยงของเครื่องมือ ลักษณะแบบแผนการวิจัย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

วิธีการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน ระยะเวลาการทดลอง ลักษณะผู้ทำการทดลอง ประเภทสถิติวิเคราะห์ที่ใช้ การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้น เป็นต้น

ประเด็นที่สาม หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) สำหรับการวิเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Analysis มีลักษณะแตกต่างจากหน่วยการวิเคราะห์ในงานวิจัยทั่วไป โดยการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis มีข้อมูลเป็นรายงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลผลการวิจัยและข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะงานวิจัย ข้อมูลผลการวิจัยจากงานวิจัยแต่ละเรื่องจะถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ในรูปแบบของดัชนีมาตรฐาน ได้แก่ ขนาดอิทธิพลหรือสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้จากงานวิจัยแต่ละเรื่องมีหน่วยการวัดเป็นงานวิจัยหรือการทดสอบสมมติฐาน สำหรับข้อมูลคุณลักษณะงานวิจัย เช่น ขนาดกลุ่มตัวอย่าง แบบแผนการวิจัย ประเภทของกลุ่มตัวอย่าง ฯลฯ นั้นมีหน่วยเป็นงานวิจัย เช่นเดียวกับหน่วยการวัดของดัชนีมาตรฐาน ดังนั้นในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีมาตรฐานและตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัย มีหน่วยวิเคราะห์เป็นงานวิจัยโดยตลอด เมื่อใช้การวิเคราะห์ประเภทสหสัมพันธ์ แต่เนื่องจากในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น นักวิจัยต้องการทราบว่า เมื่อตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยมีความสัมพันธ์กับดัชนีมาตรฐาน เช่น นักวิจัยพบว่างานวิจัยที่มีขนาดกลุ่มตัวอย่างใหญ่มาก มีแนวโน้มที่จะค่าดัชนีมาตรฐานสูงกว่างานวิจัยที่มีขนาดกลุ่มตัวอย่างน้อย นักวิจัยต้องการทราบว่าในกลุ่มงานวิจัยที่มีกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยดัชนีมาตรฐานเป็นเท่าไร มีความแปรปรวนของดัชนีมาตรฐานหรือไม่ ถ้ายังพบว่ามีความแปรปรวนอยู่ จะต้องวิเคราะห์ต่อไปว่า มีตัวแปรใดอธิบายความแปรปรวนในดัชนีมาตรฐานนั้นได้ กระบวนการวิเคราะห์ต้องแสดงว่าต้องมีการแบ่งกลุ่มผลการวิจัยหรือแบ่งกลุ่มดัชนีมาตรฐานออกเป็นกลุ่มงานวิจัย เช่น แบ่งกลุ่มงานวิจัยที่มีกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ ปานกลางและเล็ก เป็นสามกลุ่ม เป็นต้น แล้วจึงวิเคราะห์ต่อไปว่าในหน่วยระดับกลุ่มงานวิจัย หรือชุดงานวิจัยนั้น มีตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัย หรือตัวแปรปรับใด มีผลทำให้ค่าดัชนีมาตรฐานแตกต่างกันได้อีก

ทั้งนี้ อาจสรุปให้เห็นภาพของการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis ได้ชัดเจนขึ้นในประเด็นที่แตกต่างจากการวิจัยโดยทั่วไป ดังนี้ (อรรถพร กงวิไล, 2547: 48)

1. การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น โดยทั่วไปจะถือว่าหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ก็คือ งานวิจัยแต่ละเรื่อง อย่างไรก็ตามในงานวิจัยแต่ละเรื่องอาจมีการทดสอบสมมติฐานหลายข้อ หรือมีคู่ตัวแปรที่หาความสัมพันธ์ระหว่างกันคู่ ดังนั้นอาจกล่าวให้

ชัดเจนอีกนัยหนึ่งว่า สมมติฐานของการวิจัยแต่ละข้อหรือคู่ตัวแปรแต่ละคู่หนึ่ง คือ หน่วยของการวิเคราะห์

2. ข้อมูลในการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น จะประกอบไปด้วย ผลการวิจัยหรือผลการทดสอบสมมติฐาน และข้อมูลคุณลักษณะของงานวิจัย ซึ่งจะต้องมีการ กำหนดนิยามตัวแปรสำหรับสังเคราะห์ และนิยามคุณลักษณะของงานวิจัยอย่างชัดเจน เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติและสรุปผลการสังเคราะห์

3. การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น จะต้องสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการ รวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล และแบบรหัสข้อมูล ซึ่งต้องมีการตรวจสอบคุณภาพและ ในกรณีที่มีผู้เก็บรวบรวมข้อมูลหลายคน ต้องมีการตรวจสอบความสอดคล้องกันระหว่างผู้เก็บ รวบรวมข้อมูลแต่ละคนด้วย

4. ในการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น หลังจากรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ผลการวิจัยมาแล้ว จะต้องนำผลการวิจัยเหล่านั้นมาทำให้เป็นดัชนีมาตรฐาน เพราะงานวิจัยแต่ละ เรื่อง หรือสมมติฐานของงานวิจัยแต่ละข้อ จะใช้ค่าสถิติในการทดสอบแตกต่างกัน เช่น t-test, F-test และ Chi-square เป็นต้น โดยในการวิจัยเชิงทดลองจะใช้ดัชนีมาตรฐานที่เรียกว่าขนาด อธิพิพล กล่าวคือ เป็นค่าสถิติที่บ่งบอกถึงปริมาณผลของตัวแปรจัดกระทำที่มีต่อตัวแปรตามและ ในการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์จะมีดัชนีมาตรฐานที่เรียกว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ กล่าวคือ เป็น ค่าสถิติที่บ่งบอกขนาดความแปรผันร่วมกันของตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ดังนั้นดัชนีมาตรฐาน ทั้งสองชนิดนี้ใช้วัดขนาดหรือปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเช่นเดียวกันจึงสามารถแปลงค่า กลับไปกลับมามีซึ่งกันและกันได้ รวมทั้งยังสามารถนำผลการวิจัยทั้งจากการวิจัยเชิงทดลอง และ การวิจัยเชิงสหสัมพันธ์มาสังเคราะห์ร่วมกันได้ด้วย

5. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลในการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น ตัวแปรอิสระ คือ คุณลักษณะของงานวิจัย ซึ่งเรียกว่าเป็นตัวแปรปรับ ส่วนตัวแปรตามก็คือ ดัชนีมาตรฐาน ทั้งนี้ เพราะการสังเคราะห์ต้องการเปรียบเทียบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ สนใจศึกษาขึ้นอยู่กับโดยทั่วไป

ลักษณะเฉพาะของการวิเคราะห์ Meta-Analysis ที่แตกต่างจากการวิเคราะห์โดยทั่วไป และลักษณะที่เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่แตกต่างจากการปริทัศน์แบบพรรณนา (Narrative Review) ทำให้การวิเคราะห์ Meta-Analysis มีประโยชน์ที่สำคัญดังนี้

1. การวิเคราะห์ Meta-Analysis ให้ผลการสังเคราะห์งานวิจัยที่มีความเป็นปรนัยสูงและ เชื่อถือได้มากขึ้น เพราะวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นวิธีการที่มีระบบ และใช้สังเคราะห์งานวิจัย

จำนวนมากได้ ในขณะที่การสังเคราะห์งานวิจัยประเภทการปริทัศน์แบบพรรณนา ใช้วิธีการที่ค่อนข้างเป็นอัตนัย มีความแตกต่างระหว่างนักวิจัยแต่ละคน

2. การวิเคราะห์ Meta-Analysis เป็นประโยชน์ต่อการทำรายงานการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพราะการวิเคราะห์ Meta-Analysis มีวิธีการที่มีระบบซึ่งจะช่วยชี้ให้เห็นช่องว่างหรือส่วนที่ขาดหายไปในแต่ละมุมต่างๆ ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ช่วยชี้แนะให้เห็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยต่อไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การวิเคราะห์ Meta-Analysis ให้ข้อค้นพบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไข หรือการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปรับ กับผลการวิจัยจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ข้อค้นพบส่วนนี้จะหาไม่ได้จากงานวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว

4. ในกรณีที่มีงานวิจัยเรื่องหนึ่ง ให้ผลแตกต่างจากงานวิจัยส่วนใหญ่ การวิเคราะห์ Meta-Analysis มีกระบวนการตรวจสอบสาเหตุที่ทำให้งานวิจัยเรื่องนั้นมีผลการวิจัยแตกต่างจากเรื่องอื่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในแง่มุมใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อไป

5. Hunter และ Schmidt (1990) (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542: 7) อธิบายประโยชน์ของการวิเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Analysis ว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทฤษฎี เพราะข้อค้นพบที่กว้างขวางลุ่มลึกจากการวิเคราะห์ด้วย Meta-Analysis ช่วยได้หลักฐานสนับสนุนการพัฒนาทฤษฎีทางวิชาการ อันจะเป็นการขยายขอบเขตแห่งความรู้ให้กว้างขวางต่อไป

ในปัจจุบันได้เริ่มมีการขยายขอบเขตของการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis จากเดิมที่ใช้ศึกษาปัญหาของการวิจัยเพียงปัญหาเดียว โดยระบุตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ชัดเจน หรือโดยระบุตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งชัดเจน ส่วนอีกตัวแปรหนึ่งให้มีความหลากหลายมาให้ใช้ศึกษาปัญหาของการวิจัยที่หลากหลายขึ้น โดยประยุกต์ใช้ในกาสังเคราะห์งานวิจัยในสาขาวิชาเดียวกัน เพื่อให้เห็นสถานภาพของสาขานั้นชัดเจนขึ้น เช่นการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการเรียนรู้ โดย Wang, Haertel and Walberg (อรรถพร กงวิไล, 2547: 50) ในปี ค.ศ. 1993 และการสังเคราะห์งานวิจัยในสาขาวิชาการศึกษา โดย Kulik and Kulik ในปี ค.ศ. 1989 เป็นต้น

ในการวิจัยนี้ได้นำงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากงานวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้การวิจัยเชิงทดลองและการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์มาสังเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Analysis โดยจะหาขนาดอิทธิพลหรือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ในงานวิจัย และนำมาหาความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของงานวิจัย เพื่อให้ได้ทราบถึงสถานภาพองค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในประเทศไทยจากงานวิจัยเชิงปริมาณเหล่านั้น

การสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงคุณภาพ : Meta-Ethnography

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบันนั้น เป็นที่ยอมรับกันถึงระเบียบวิธีวิจัยในการแสวงหาความรู้ที่แบ่งออกเป็น 2 แนวทางอย่างชัดเจน คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในเชิงสาเหตุและผลกระทบ (Cause-effect) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ให้ความสำคัญในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยการทำความเข้าใจในเชิงความมีเหตุผล (Rationality) และตีความหมายสิ่งต่างๆ โดยไม่ได้ละเลยสิ่งที่เป็นบริบท (Context) ของสิ่งนั้นๆ

การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจึงเป็นการศึกษาขนาดอิทธิพลหรือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ซึ่งจะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนในงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยอาศัยผลการทดสอบทางสถิติระหว่างคู่ตัวแปรเหล่านั้น ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปรากฏการณ์หรือตัวแปร และให้ความสำคัญกับการอ้างอิงผลการวิจัยไปสู่กลุ่มประชากรเป็นอย่างมาก จนละเลยองค์ประกอบของปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ในส่วนที่เป็นนามธรรม ไม่สนใจและไม่พยายามทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมของมนุษย์เหมือนนักวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมักจะกำหนดมโนทัศน์ (Concept) ที่จะศึกษาขึ้นมา และอาจจะศึกษาความเกี่ยวพันกับมโนทัศน์อื่นๆ ในเชิงความมีเหตุผล ดังนั้นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่สามารถนำมาสังเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Analysis ได้

โนบลิต และแฮร์ (1988) (Noblit and Hare อ้างถึงในอรรถพร กงวิไล, 2547: 51) จึงได้เสนอแนวทางการสังเคราะห์งานวิจัยประเภทการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) ไว้ในหนังสือของพวกเขาที่ชื่อว่า "Meta Ethnography : Synthesizing Qualitative Synthesis" ด้วยวิธีการที่เรียกว่า Meta-Ethnographic Research ขึ้นหรือเรียกชื่อภาษาไทยว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิमान (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542:119)

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิमानเป็นวิธีการที่ใช้ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ใช้การตีความในการวิเคราะห์ข้อมูล (Interpretive Research) โดยการนำเอางานวิจัยเชิงคุณภาพที่นำมาสังเคราะห์มาแปลความ (Translation) เทียบกับการแปลความ (Translation) ในที่นี้หมายถึง การอธิบายเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Explanation) (อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ, 2543: 44) หรือการอธิบายเชิงตีความ (Interpretive Explanation)

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิमान มีวัตถุประสงค์เพื่อ *ประการแรก* ทบทวนวรรณกรรมที่มีการตีความได้มากขึ้น *ประการที่สอง* ตรวจสอบเชิงวิพากษ์สิ่งที่เป็นสาระ หลักฐานหรือข้อมูล

สำหรับการวิจัย *ประการที่สาม* เปรียบเทียบงานวิจัยแต่ละเรื่องอย่างเป็นระบบให้ได้ข้อสรุปรวมที่ชัดเจนจากงานวิจัย *ประการที่สี่* แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยของนักวิจัยและงานวิจัยของคนอื่น และ *ประการที่ห้า* เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา

Noblit และ Hare เสนอขั้นตอนในการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงคุณภาพด้วยวิธี Meta-Ethnography นั้น รวม 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. **กำหนดปัญหาของการวิจัย** ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับการวิจัยโดยทั่วไปที่จะเริ่มจากการมีปัญหานำวิจัย ซึ่งนักวิจัยต้องกำหนดปัญหาวิจัยที่ต้องการศึกษา แสวงหาคำตอบ ลักษณะปัญหาวิจัยควรเป็นปัญหาที่มีคำถามประเภท ทำไม อย่างไร มีกระบวนการเป็นขั้นตอนหรือเปลี่ยนแปลงเป็นแบบใดบ้าง รวมทั้งต้องสามารถอธิบายได้ว่าปัญหาการวิจัยนั้นมีความสำคัญในเชิงวิชาการ และในภาคปฏิบัติอย่างไร สำหรับงานวิจัยที่เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่เรียกว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอิมมานันั้น ในขั้นที่ระบุประเด็นความสนใจทางปัญญา ซึ่งได้จากการอ่านและตีความงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประเด็นความสนใจทางปัญญานี้จะต้องมีคุณค่าเพียงพอ จึงจะนำไปสู่การดำเนินการสังเคราะห์งานวิจัย

2. **เลือกงานวิจัยเชิงคุณภาพที่จะนำมาสังเคราะห์** เช่นเดียวกับการเลือกผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อพิจารณาสำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยในขั้นนี้ คือ จำนวนงานวิจัยที่สอดคล้องกับประเด็นความสนใจที่จะนำมาสังเคราะห์ การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์อิมมานัน (Meta-Analysis) และการทบทวนงานวิจัย (Integrative Research) จะใช้งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่จะสังเคราะห์ทั้งหมด แต่สำหรับการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ การที่ใช้งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะสังเคราะห์ทั้งหมดจะพิจารณาด้วยเหตุผลที่ว่า ทำให้ได้ความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้นหรือไม่เพราะเป็นการยากที่จะได้งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่จะสังเคราะห์ทั้งหมด เนื่องจากอาจมีงานวิจัยบางเล่มที่ไม่ได้พิมพ์/หรือไม่ได้เผยแพร่สู่สาธารณะ นอกจากนี้การตัดสินใจเลือกงานวิจัยยังต้องคำนึงถึงความต้องการและความสนใจ ข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยของบุคคลต่างๆ รวมทั้งความสนใจของผู้สังเคราะห์งานวิจัยอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยอาจจะเลือกเฉพาะงานวิจัยที่มีคุณภาพหรือมีประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษา

3. **อ่านและทำความเข้าใจงานวิจัยที่เลือกมาสังเคราะห์** โดยการอ่านซ้ำๆ โดยที่ยังไม่ต้องการแสวงหาคำเปรียบเทียบเชิงตีความเพื่อให้เข้าใจเนื้อหา และรายละเอียดของงานวิจัยอย่างถ่องแท้ด้วยเหตุที่การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอิมมานันเป็นการสังเคราะห์เนื้อหาสาระ (Texts) การอ่านงานวิจัย จึงต้องให้ความสนใจต่อรายละเอียดของงานวิจัย และสาระที่ผู้วิจัยต้องการสังเคราะห์งานวิจัยนั้นๆ

4. **สร้างกรอบแนวคิด** หรือเป็นการกำหนดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยแต่ละเรื่องที่น่ามาสังเคราะห์ เนื่องจากการสังเคราะห์งานวิจัยเป็นการนำงานวิจัยมารวมเข้าด้วยกัน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องกำหนดความสัมพันธ์ของงานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์นั้น การกำหนดความสัมพันธ์ทำได้โดยการนำเอาคำเปรียบเทียบ (Metaphors) วลี (Phrases) ความคิด (Ideas) หรือมโนทัศน์ (Concept) และผลการวิจัยจากงานวิจัยแต่ละเรื่องมาวางเรียงกัน แล้วกำหนดเป็นข้อตกลง (Assumption) ว่างานวิจัยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง ซึ่งความสัมพันธ์ของงานวิจัยที่น่ามาสังเคราะห์มีอยู่ 3 แบบ นอกจากนี้ยังอาจพิจารณาจากประโยค คำ วลี เพื่อหาความหมายที่เปรียบเทียบกันได้ด้วย

5. **แปลความหมายหรือตีความงานวิจัยแต่ละเรื่องเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ** การดำเนินงานขั้นตอนนี้คล้ายกับการนำแนวคิดจากงานวิจัยเรื่องหนึ่งไปใช้กับงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่ง แล้วนำผลที่น่าจะได้รับมาเปรียบเทียบกัน การดำเนินงานขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก รูปแบบการแปลความหมายหรือการตีความทำได้เป็น 3 แบบ คือ การแปลความหมายในเชิงเปรียบเทียบซึ่งกันและกันระหว่างงานวิจัยต่างๆ (*Reciprocal Translation*) ซึ่งเป็นการแปลความที่ง่ายที่สุด เช่น โครงการนี้เหมือนกับโครงการอื่น การแปลความหักล้างระหว่างกรณี (*Refutational Translation*) หรือ การเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป (*Build a line-of-argument translation*) (ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อต่อไป) การแปลความเป็นการสังเคราะห์ที่มีลักษณะพิเศษ นั่นคือ ยังคงไว้ซึ่งลักษณะของแต่ละส่วน ในขณะที่เน้นความเป็นองค์รวมและสามารถเปรียบเทียบกันได้ การแปลความที่ถึงระดับที่น่าพอใจนั้น จะต้องคงไว้ซึ่งคำเปรียบเทียบในแต่ละงานวิจัย ทั้งในการเปรียบเทียบภายในงานวิจัยขึ้นเดียวกันและระหว่างงานวิจัย

6. **สังเคราะห์ผลการแปลความหมาย** เป็นการสังเคราะห์ในระดับที่สองของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิธาน โดยที่สังเคราะห์ระดับหนึ่งก็คือ การแปลความนั่นเอง การสังเคราะห์ในระดับที่สองเป็นการนำเอาผลจากการสังเคราะห์ในระดับที่หนึ่งมาแปลความอีกครั้งหนึ่ง เพื่อดูว่ามีคำเปรียบเทียบหรือสังกัดใดที่เหมาะสมกับงานวิจัยเรื่องต่างๆ ที่นำมาสังเคราะห์ ลักษณะการสังเคราะห์จะได้ข้อความรู้ซึ่งมีความกว้างขวางและความลึกซึ้งมากกว่าที่จะได้รับจากงานวิจัยแต่ละเรื่อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นภาพรวมของงานวิจัยทั้งหมด

7. **สรุป รายงาน และนำเสนอผลการสังเคราะห์** ในขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้สังเคราะห์งานวิจัยจะต้องรายงานผลการสังเคราะห์งานวิจัย หลังจากที่ได้ดำเนินการสังเคราะห์งานวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว การนำเสนอรายงานการสังเคราะห์งานวิจัยจะต้องคำนึงถึงผู้ที่จะมีประโยชน์ผลการสังเคราะห์งานวิจัย หากผู้บริโภคนักวิชาการการเขียนรายงานการสังเคราะห์จะต้องเขียนใน

ลักษณะเชิงวิชาการ แต่ถ้าผู้บริโภคนเป็นผู้ปฏิบัติกรนำเสนอรายงานก็ต้องอยู่ในรูปแบบอื่น เช่น วิดีทัศน์ การแสดง ศิลปะ การนำเสนอรายงานได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ผู้นำเสนอรายงานจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในภาษาและวัฒนธรรมของผู้บริโภคเป็นอย่างดี

สำหรับประเภทของการสังเคราะห์ของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิमान นั้น Noblit และ Hare ได้แบ่งการแปลความออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- การแปลความหมายในเชิงเปรียบเทียบกันและกัน (Reciprocal Translation)
- การแปลความหักล้างระหว่างกรณี (Refutational Translation)
- การเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป (Build a line-of-argument translation)

ประเภทที่ 1 การแปลความหมายในเชิงเปรียบเทียบกันและกัน (Reciprocal Translation)

- งานวิจัยที่คล้ายกันหรือเหมือนกัน จะใช้แบบการสังเคราะห์โดยการแปลความเปรียบเทียบกันและกัน งานวิจัยแต่ละเรื่องจะถูกแบ่งให้อยู่ในรูปถ้อยคำ (Terms) หรือคำเปรียบเทียบ (Metaphors) ของงานวิจัยอื่นๆ

- มีเทคนิคในการตัดสินใจเกี่ยวกับการแปลความ (Translate) โดยตรงไปยังงานวิจัยอื่นๆ การแปลความเปรียบเทียบกันและกันทั้งหลาย อาจจะทำให้เห็นว่า คำเปรียบเทียบของงานวิจัยชิ้นหนึ่งเป็นตัวแทนของงานวิจัยทั้งสองชิ้นได้ดีกว่าอีกชิ้นหนึ่ง หรือทำให้เห็นว่ากลุ่มของคำเปรียบเทียบอื่นๆไม่ได้มาจากงานวิจัยทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ความอันหนึ่งอันเดียวกันของงานวิจัยก็อาจจะไม่ให้คำเปรียบเทียบที่ได้จากงานวิจัยเหล่านี้ เผยให้เห็นงานวิจัยเหล่านี้ได้อย่างเพียงพอ ในกรณีนี้เราเรียนรู้จากการแปลความมากกว่าจะคำเปรียบเทียบอย่างเดียว

- ในการอ่านงานวิจัย ความสนใจจำเป็นจะต้องอยู่ที่มโนทัศน์ (Concepts) แก่นของเรื่อง (Themes) องค์รวม (Organizers) และ/หรือคำเปรียบเทียบ (Metaphors) ที่ผู้วิจัยใช้ในการอธิบายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีหลายสิ่งที่จะต้องแปลข้ามงานวิจัย การทำเช่นนี้ไม่เพียงแต่ต้องอ่านอย่างระมัดระวัง แต่ต้องสนใจคำเปรียบเทียบแก่นของเรื่อง มโนทัศน์ หรือ องค์รวมด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดข้อสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่มีปัญหำนำการวิจัยที่สัมพันธ์กับงานวิจัยอื่นๆ เมื่อเรารู้ว่างานวิจัยเหมือนกัน และรู้ว่าอะไรคือคำเปรียบเทียบที่ผู้วิจัยใช้ นั่นคือ เรากำลังดำเนินการแปลความเปรียบเทียบกันและกัน

ประเภทที่ 2 การแปลความหักล้างกันระหว่างกรณี (Refutational Translation)

งานวิจัยที่ศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาที่แย้งกันทั้งทางตรงและโดยนัย ไม่ควรจะตั้งเคราะห์ในรูปแบบของการแปลความเปรียบเทียบกันและกัน งานวิจัยที่มีความขัดแย้งกันก็พอที่จะตั้งเคราะห์ตามแนว Meta-Ethnography ได้ โดยมีรายละเอียดของการแปลความมากขึ้นแปลความทั้งสาระทางชาติพันธุ์วรรณา และความขัดแย้ง

การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่แท้จริง การตั้งเคราะห์ต้อง “นำเอาประเด็นมาพิจารณา” ความสัมพันธ์ที่สื่อให้เห็นการอธิบายเชิงแข่งขัน ดังนั้นความขัดแย้งที่สังเกตเห็นจึงถูกวิเคราะห์เชิงสาระและร่วมเป็นผลที่อาจมาในการตั้งเคราะห์ Refutational Synthesis เห็นการขัดแย้งในตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของการตีความที่จะนำไปตั้งเคราะห์ต่อไป เมื่อการศึกษาด้วยชาติพันธุ์วรรณารวมกันไม่ได้ ก็ต้องวิเคราะห์ความขัดแย้ง (วิเคราะห์แบบหักล้าง) การวิเคราะห์แบบหักล้าง เป็นการตีความแบบเฉพาะ ในแง่ของการตีความแบบหักล้างเป็นการตีความที่ออกแบบมาเพื่อโจมตีการตีความอื่นๆในอีกแง่หนึ่ง การตีความทั้งหลายเป็นรูปแบบการเสนอวิถีความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เมื่อเราตีความหักล้างอย่างเด่นชัด เราได้ตั้งเคราะห์โดยใช้ Meta-Ethnography

ประเภทที่ 3 การเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป (Build a Line-of-Argument)

การตั้งเคราะห์อีกแบบหนึ่งของ Meta-Ethnography คือ การตั้งเคราะห์แบบเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป ซึ่งเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับการอ้างอิง (Inference) เชิงสาระ (Essentially) ข้อสรุปของสิ่งต่างๆ เรื่องต่างๆ คืออะไร ได้จากการสรุปข้อมูลจากการศึกษาบางส่วนซึ่งเหมือนกับการทำให้เกิดทฤษฎีในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมี 2 แบบคือ Clinical Inference และ Grounded Theorizing

Clinical Inference ทำโดยเริ่มจากการกำหนดชุดของสิ่งที่เชื่อว่ามีมีความหมายและพยายามจัดสิ่งเหล่านี้ลงในกรอบที่เข้าใจได้ การเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุปตามความคิดของงานวิจัยแต่ละเรื่องและงานวิจัยทั้งหมด เป้าหมายของการเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป คือการค้นหภาพรวม (Whole) จากส่วนย่อย (a set of parts) ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการศึกษาด้านชาติพันธุ์วรรณาที่ได้ข้อสรุปงานหลายๆชิ้นที่ศึกษาและยังขึ้นอยู่กับระยะเวลา นอกจากนี้ยังเป็น การสร้างการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัย เป็นองค์รวมในการสร้างการตีความจากที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกันและบริบท

Grounded Theorizing การเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุปตามแนวที่เป็นแนวคิดของ Glaser and Strauss โดยการเปรียบเทียบข้ามระหว่างงานวิจัยที่ต้องการตั้งเคราะห์ โดยการ

ค้นหาความเหมือนและความแตกต่างของงานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์ สร้างผังรวม (Integrating Scheme) โดยการสังเคราะห์ความแตกต่างระหว่างงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ที่สัมพันธ์กับ Glaser and Strauss เสนอแนะเกณฑ์สำหรับข้อความควรเพียงพอ (Adequate) ของการเสนอเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุปซึ่งจะต้องเหมาะสม (Fit) ได้ผล (Work) ละเอียดถี่ถ้วน (Parsimonious) ครอบคลุม (Sufficient Scope) และมีความอิ่มตัวในทฤษฎี (Theoretical Saturated)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาถึงสถานภาพองค์ความรู้ของการสื่อสารในด้านต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการของไทย” ไว้ดังนี้

การสังเคราะห์งานวิจัยในทางนิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ในประเทศไทยนั้น พบทั้งหมด 8 เรื่อง โดยเรื่องแรกนั้นพบในปี พ.ศ. 2539 ได้แก่

“การสำรวจสถานภาพแห่งองค์ความรู้ เรื่อง “สตรีกับสื่อมวลชนในประเทศไทย” โดยกาญจนา แก้วเทพ และวิลาสินี พิพิธกุล (2539)”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 พบอีก 3 เรื่อง ได้แก่ “สถานภาพการศึกษาวิจัยการสื่อสารในองค์การไทยในวิทยานิพนธ์ (2524-2541) โดยพรพรรณ เชยจิตร (2542)”, “สถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย โดย ภัทราณูจ แสงจันทร์ (2542)” และ “สถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ โดยวิไลวรรณ รุ่งเรืองรัตน์ (2542)”

ถัดมาในปี พ.ศ. 2543 พบ 1 เรื่อง คือ “สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้ โดยกาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ (2543)”

ในปี พ.ศ. 2544 พบอีก 1 เรื่องคือ “พัฒนาการของการศึกษาและสถานภาพขององค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย โดย อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต (2545)”

ในปี พ.ศ. 2546 พบ 1 เรื่อง คือ “การศึกษาสถานภาพขององค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ นวัตกรรมในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ (2524-2545) โดยกุลทิชา หุ่นรำภู (2546)”

และในปีล่าสุด พ.ศ. 2547 พบ 2 เรื่อง คือ “การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทยและสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี พ.ศ. 2543-2544 โดยวันดี เลิศสุนทรศักดิ์กิจ (2547)” และ “สถานภาพองค์ความรู้ของการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย โดยอรรถพร กงวิไล (2547)”

โดยทั้งหมดนั้นใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงคุณภาพด้วยวิธีการบรรยาย ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

“การสำรวจสถานภาพแห่งองค์ความรู้เรื่อง “สตรีกับสื่อมวลชนในประเทศไทย” โดยกาญจนา แก้วเทพ และวิลาสินี พิพิธกุล (2539)” รวบรวมงานวิจัยที่ศึกษาประเด็น “สตรีกับสื่อมวลชน” ในช่วงปี พ.ศ. 2520-2535 จากฐานข้อมูลของห้องสมุดของสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนทางด้านนิเทศศาสตร์ สารสารศาสตร์ และสังคมศาสตร์ รวมทั้งสถาบันหรือองค์กรเกี่ยวกับสตรีและสื่อมวลชน พบว่า มีงานวิจัยทั้งสิ้น 83 เรื่อง ผลการวิจัยมีประเด็น ดังนี้

รูปแบบการวิจัยที่สามารถสรุปได้จากวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยได้แบ่งไว้ ทำให้ทราบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เจาะลึก/การวิเคราะห์เนื้อหา/การวิจารณ์วรรณกรรม/การวิจัยเอกสาร/การสังเกตการณ์) (71 เรื่อง) และรองลงมาเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (42 เรื่อง) ซึ่งในจำนวนนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจมากที่สุด (38 เรื่อง) รองลงมาเป็นงานวิจัยเชิงทดลอง (4 เรื่อง) (งานวิจัยแต่ละเรื่องอาจใช้วิธีการวิจัยมากกว่า 1 วิธี)

“สถานภาพการศึกษาวิจัยการสื่อสารในองค์การไทยในวิทยานิพนธ์ (2524-2541)” โดยพรพรรณ เสงยจิตร (2542) รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารในองค์การ ในช่วงปี พ.ศ. (2524-2541 จากฐานข้อมูลของห้องสมุดของสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา พบงานวิจัยทั้งหมด 67 เรื่อง ผลการวิจัยที่น่าสนใจคือ งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (55 เรื่อง) โดยในจำนวนนั้นเกือบทั้งหมดเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (53 เรื่อง) รองลงมาเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (11 เรื่อง) และงานวิจัยเชิงวิพากษ์ (1 เรื่อง) ตามลำดับ ซึ่งผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุด คือ เรื่องรูปแบบและเนื้อหาของการสื่อสารในองค์การ รองลงมาคือผลของการสื่อสารในองค์การ บริบทการสื่อสารในองค์การ และผลกระทบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการสื่อสารในองค์การ

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้มากที่สุดคือ แนวคิดเรื่องความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน แนวคิดและทฤษฎีองค์การแบบมนุษย์สัมพันธ์ และแนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้มากที่สุดคือ การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้องค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นกรณีศึกษา และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียวมากที่สุด รองลงมาคือการใช้แบบสอบถามร่วมกับการสัมภาษณ์ และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ

สำหรับข้อค้นพบที่นำไปสู่ความรู้เรื่องการสื่อสารในองค์การไทย ส่วนใหญ่จะเน้นประสิทธิภาพของการสื่อสารสองทางและการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการที่มีผลต่อความพึงพอใจในการสื่อสาร รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีผลต่อความพึงพอใจในการสื่อสารและการทำงาน การเลือกสื่อภายในองค์การและการสร้างการยอมรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อเทคโนโลยีการสื่อสารในองค์การ

“สถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย” โดย ภัทรานุจแสงจันทร์ (2542) รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication) การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Communication) การสื่อสารระหว่างประเทศ (International Communication) และการสื่อสารมวลชนเปรียบเทียบ (Comparative Mass Communication) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506-2542 จากฐานข้อมูลของห้องสมุดของสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในสาขาวิชานิติศาสตร์หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า มีงานวิจัยรวมทั้งสิ้น 39 เรื่อง ผลการวิจัยที่น่าสนใจ คือ พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (20 เรื่อง) รองลงมาเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (14 เรื่อง) งานวิจัยที่ใช้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (4 เรื่อง) และการวิจัยเชิงทดลองภาคสนาม (1 เรื่อง) ผลการศึกษาพบว่ากรอบแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารระดับวัฒนธรรม และประเด็นในการศึกษาส่วนมากเป็นการศึกษาในระดับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ซึ่งหัวข้อที่มีการศึกษามากที่สุด คือ อิทธิพลทางจิตวิทยา สำหรับระเบียบวิธีวิจัย ส่วนมากเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การศึกษาจากเอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบมาในการวิจัยทางด้านนี้ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย

“สถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ” โดย วิไลวรรณรุ่งเรืองรัตน์ (2542) รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อมวลชนไทยของนักวิชาการและนักวิจัยชาวต่างประเทศ ในช่วงปี ค.ศ. 1955-1999 จากห้องสมุด ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งพบว่า มีทั้งหมด 39 เรื่อง โดยผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์สรุป ประเด็นต่างๆ เช่น ผู้วิจัย

หรือหน่วยงานที่ศึกษา และผลการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้มีผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

รูปแบบของการวิจัยที่ใช้ในทศวรรษที่ 50-40 มากที่สุด คือ การวิจัยเชิงสำรวจ (ร้อยละ 63) ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ส่วนรูปแบบของการวิจัยที่ใช้ทศวรรษที่ 70 เป็นต้นมามากที่สุด คือ การวิจัยเอกสาร (ร้อยละ 26) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และหากรวมรูปแบบของการวิจัยที่เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพทั้งหมด จะมีถึงร้อยละ 65 รวมทั้งยังมีการใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในงานวิจัยเรื่องเดียวกันเพิ่มขึ้นด้วย (จากร้อยละ 6 เป็นร้อยละ 17)

“สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้” โดย กาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีระพงษ์ พลนิกรกิจ (2543) เป็นการศึกษาโดยประมวลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสื่อสารเพื่อการพัฒนา / นิเทศศาสตร์พัฒนาการ แต่จะเน้นหนักที่การศึกษาสื่อในชุมชนชนบท โดยรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในช่วง พ.ศ. 2520-2540 ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยเรื่องสื่อในชุมชนชนบทแม้จะมีเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีข้อจำกัดในเรื่องกรอบแนวคิดวิธีการวิจัย และเกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ ทำให้ผลของการวิจัยโดยภาพรวมไม่ได้ให้คำตอบแปลกใหม่ใดๆ มักเป็นไปตามข้อสันนิษฐานจากทฤษฎีที่กำหนด สิ่งที่เปลี่ยนแปลง คือ แนวคิดในเรื่องการใช้สื่อประเภทต่างๆ นั้น บทสรุปพบว่า สื่อยังมีขนาดเล็กก็ยังมีบทบาทในการพัฒนาชนบท อาจเรียงลำดับตามขนาดของสื่อได้ดังนี้ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อพื้นบ้าน และสื่อมวลชน ส่วนหัวข้อการวิจัยที่ยังมีการศึกษาน้อย ได้แก่ เรื่องสิทธิในการสื่อสาร ทิศทางการไหลของข่าวสารและเนื้อหาสาร

“พัฒนาการของการศึกษาและสถานภาพขององค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย” โดยอุบลวรรณ ปิติพัฒน์ไชยิต (2544) รวบรวมสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารจากการสัมมนาที่ผลิตขึ้นในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2506-2543 จากมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการ 4 แห่ง ได้แก่ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ ธุรกิจบัณฑิตและคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาพัฒนาการของการศึกษาในด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทยและการศึกษาองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทยจากเริ่มต้นจนถึงพ.ศ. 2543 ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษาในสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย เป็นระดับปริญญาโท เริ่มต้นตั้งแต่พ.ศ. 2521 มีขยายตัวมาเรื่อยๆ จนในพ.ศ. 2544 มีเปิดสอนใน 4 สถาบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2. จำนวนขององค์ความรู้ในช่วง พ.ศ. 2505-2543 พบว่ามีทั้งหมด 596 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์มากที่สุด ร้อยละ 88.3 และงานวิจัย 47 เรื่อง ทั้งนี้เมื่อจำแนกตามช่วงเวลา พบว่า มีวิทยานิพนธ์ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2543 จำนวนมากที่สุด (220 เรื่อง) รองลงมาคือ ช่วงปี พ.ศ. 2530-2534 (121 เรื่อง), ช่วงปี พ.ศ. 2535-2539 (92 เรื่อง), ช่วงปี พ.ศ. 2520-2529 (87 เรื่อง) และช่วงปี พ.ศ. 2406-2519 (6 เรื่อง) ตามลำดับ ส่วนงานวิจัยพบในช่วง ปี พ.ศ. 2530-2534 จำนวนมากที่สุด (14 เรื่อง), ช่วงปี พ.ศ. 2520-2529 (13 เรื่อง) ,ช่วงปี พ.ศ. 2535-2539 (10 เรื่อง), ช่วงปีพ.ศ. 2540-2543 (9 เรื่อง) และช่วงปี พ.ศ. 2406-2519 (1 เรื่อง) ตามลำดับ

สำหรับหัวข้อเรื่องที่มีจำนวนองค์ความรู้มากที่สุด คือการสื่อสารกับการเกษตร รองลงมาคือ การสื่อสารกับสาธารณสุข และการสื่อสารกับการเมือง ตามลำดับ 3. จำนวนขององค์ความรู้ เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์แล้ว มีการศึกษาด้านผู้รับสาร ด้านความรู้และพฤติกรรม และด้านการสื่อสารกับการเกษตร มากที่สุด โดยจำนวนความรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ นั้น สะท้อนภาพของปัญหาสำคัญๆ ในสังคมไทยด้วย

“การศึกษาด้านภาพขององค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ข่าวสารในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ โดยกุลทิศา หุ่นราษฎร์ (2546) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานการณ์ขององค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ข่าวสาร โดยศึกษาประเด็นของการวิจัย กรอบแนวคิดและทฤษฎีระเบียบวิธีวิจัย และข้อค้นพบที่นำมาสู่องค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ข่าวสาร จากวิทยานิพนธ์จำนวน 78 เล่ม ที่ทำขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2524-2545 ในสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ จาก 4 สถาบันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเด็นที่มีการศึกษามากที่สุด คือ ผลของนวัตกรรมที่มีต่อผู้รับสาร รองลงมาได้แก่ การดูทั้งกระบวนการเผยแพร่ข่าวสาร ผู้รับสาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้ส่งสาร และเนื้อหาสารหรือตัวนวัตกรรมตามลำดับ 2) แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้มากที่สุด คือ ทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวสาร รองลงมาได้แก่ กลุ่มทฤษฎีเกี่ยวกับผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้รับสาร และกลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้รับสารตามลำดับ 3) ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้มากที่สุด คือ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจ และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาเป็นประชาชนทั่วไปมากที่สุด โดยเฉพาะเกษตรกรและประชาชนในกรุงเทพมหานคร การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาใช้การสุ่มแบบทราบดีค่าความน่าจะเป็นมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้การ

สุมแบบหลายขั้นตอน และเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงอ้างอิงมากที่สุด 4) ข้อค้นพบที่นำเสนอมาสู่องค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ นวัตกรรมยังอยู่ในสถานะการย่ำหรือยืนย่นข้อค้นพบเดิม ตามทฤษฎีการเผยแพร่นวัตกรรมของโรเจอร์ส ส่วนใหญ่นำเสนอการศึกษาพฤติกรรมการยอมรับนวัตกรรมของผู้รับสาร โดยมุ่งไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ โดยเฉพาะการเปิดรับข่าวสาร กับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสาร”

“การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทย และ สหรัฐอเมริกา ระหว่างปี พ.ศ. 2543-2544” โดยวันดี เลิศสุพงศ์กิจ (2547) มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ ประการที่ 1 เพื่อวิเคราะห์หัวข้อ และระเบียบวิธีการวิจัยของงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทย ประการที่ 2 เพื่อศึกษาความสอดคล้องของหัวข้อของงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทย กับทิศทางการวิจัยและแผนวิจัยของประเทศ ปีงบประมาณ 2544-2547 และประการที่ 3 เพื่อวิเคราะห์หัวข้อ และระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทยจากงานวิจัยระดับวิทยานิพนธ์ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปีการศึกษา 2543-2544 และงานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกาจากงานวิจัยฉบับย่อที่ตีพิมพ์ลงในวารสารทางวิชาการด้านสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกาชื่อ Journalism & Mass Communication Quarterly ประจำปี 2543-2544 มาวิเคราะห์โดยใช้กรอบความคิดนโยบายและทิศทางการวิจัยแห่งชาติ การสื่อสารและกระบวนการสื่อสาร และระเบียบวิธีวิจัยเป็นแนวทางในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ก่อนวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเป็นเชิงปริมาณ ซึ่งพบว่า งานวิจัยมากกว่าครึ่งหนึ่งจัดอยู่ในกลุ่มวิชาการสื่อสารพัฒนาการ นิยมศึกษาองค์ประกอบ “ผู้รับสาร” มากที่สุด รองลงมาคือ “ผู้ส่ง/แหล่งสาร” และ “สาร” ตามลำดับ สื่อที่นักวิจัยไทยสนใจเลือกศึกษากันมากที่สุดคือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ รองลงมาคือ สื่อสิ่งพิมพ์ ในด้านความสอดคล้องกับทิศทางและแผนการวิจัยของชาติ งานวิจัยกว่าร้อยละ 70 ของไทยมีความสอดคล้องกับทิศทางการวิจัยของประเทศ โดนสอดคล้องกับทิศทางที่ 4 ทิศทางการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของประเทศไทยมากที่สุด และทิศทางที่ 2 ทิศทางการวิจัยที่นำไปสู่การเพิ่มผลผลิต และการสร้างมูลค่าเพิ่มน้อยที่สุด

งานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของไทยที่ศึกษาเฉพาะในสาขาของตนนั้นมีเพียงหนึ่งในสี่ของงานวิจัยทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์มากที่สุด โดยมีจำนวนงานวิจัยด้านพฤติกรรมศาสตร์มากที่สุด

ด้านระเบียบวิธีการวิจัยของงานวิจัยระดับวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารมวลชนของไทย สรุปได้ว่า งานวิจัยของไทยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงานมากที่สุด ใช้วิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ 400 ตัวอย่างขึ้นไปสำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ และด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มตัวอย่างไม่เกิน 10 ตัวอย่างสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ และพื้นที่ที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่วนใหญ่ผู้วิจัยไทยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจวิเคราะห์ (Survey Analysis) มากกว่าการสำรวจเอกสาร (Documentary Analysis) โดยผู้วิจัยเลือกวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ด้วยตนเอง (Primary Data) มากกว่าวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้อื่นได้รวบรวมไว้แล้ว (Secondary Data) ด้วยสถิติเชิงพรรณนามากที่สุด

ส่วนการศึกษางานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกา พบว่า งานวิจัยด้านสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกาเกือบร้อยละ 45 เป็นงานที่ศึกษาเฉพาะในสาขาสื่อสารมวลชน ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวเนื่องกับศาสตร์อื่น เน้นศึกษาเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์มากที่สุด โดยเน้นศึกษาศาสตร์รัฐศาสตร์มากที่สุด

ด้านระเบียบวิธีวิจัย งานวิจัยของสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ เน้นนำผลใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงาน เก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหามากที่สุด ทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จำนวนกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ที่ใช้กันมากที่สุดคือ ตั้งแต่ 400 ตัวอย่างขึ้นไป สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ และส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพเลือกใช้ตั้งแต่ 10 ตัวอย่างขึ้นไป นิยมเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจวิเคราะห์ (Survey Analysis) มากกว่าการสำรวจเอกสาร (Documentary Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ด้วยตนเองมากที่สุด ด้วยสถิติเชิงพรรณนามากที่สุด”

และ “สถานการณ์องค์ความรู้ของการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย โดยอรรถพร กงวิไล (2547)” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการได้แก่ 1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาางานวิจัยการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งจะให้เห็นภาพรวมและพัฒนาการขององค์ความรู้ของการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2. เพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งจะทำให้ได้ข้อสรุปทั่วไปที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังเคราะห์ด้วยวิธี Mata-Analysis และ Mata-Ethnography 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการวิจัยการสื่อสารทางการเมืองของประเทศไทยในอนาคต”

ดังนั้นจะเห็นว่าในการศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ทางนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์ในประเทศไทย มีการสังเคราะห์งานวิจัยในเชิงคุณภาพด้วยวิธี Meta-Analysis และวิธี Meta-Ethnography จำนวนน้อยมาก ที่พบว่าเป็นการวิจัยทางการสื่อสารมีเพียงเรื่องเดียว คือ “สถานภาพองค์ความรู้ของการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย” โดยอรรทพร กงวิไล (2547) ส่วนงานวิจัยทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการนั้นยังไม่พบ ในการวิจัยครั้งนี้จึงได้สังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีดังกล่าว เพื่อให้ได้ซึ่งการตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 4 เพื่อได้ข้อสรุปที่ลึกซึ้งและเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขานิติศาสตร์พัฒนาการของไทย” เป็นการสังเคราะห์การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ตีพิมพ์และเผยแพร่ในรูปของวิทยานิพนธ์ในประเทศไทย เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของการศึกษาที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมไทย รวมทั้งเป็นการสร้างแหล่งข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นในการต่อยอดความรู้เรื่องการศึกษาและการมีส่วนร่วมของไทยต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดหรือต้นแบบของการศึกษาจากการศึกษาในเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาประเด็นการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย และข้อค้นพบซึ่งเป็นความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในเรื่องการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้การวิจัยหลายรูปแบบตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล และอาศัยกรอบแนวคิดที่สร้างขึ้นจากการได้ศึกษาจากงานวิจัยของประเทศตะวันตก เพื่อนำมาศึกษาประเด็นเรื่องการศึกษาและการมีส่วนร่วม ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาการศึกษาและการมีส่วนร่วม และข้อค้นพบที่เป็นความรู้ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 เป็นแบบแผนในการศึกษา โดยใช้เทคนิคดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทั้งหมด มาแยกแยะจัดหมวดหมู่ในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1.1 คุณลักษณะของงานวิจัย ได้แก่

- ปี พ.ศ. ที่งานวิจัยเผยแพร่
- ลักษณะของงานวิจัย
- สถาบันที่สังกัด
- สาขาวิชา

1.2 ขอบข่ายของการวิจัย

1.3 ประเภทและรูปแบบของการวิจัย

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยยังมีได้พิจารณาถึงรายละเอียดของข้อค้นพบหรือผลการวิจัย

2. การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) กล่าวคือ ผู้วิจัยนำข้อค้นพบหรือผลการวิจัยที่ได้รับจากงานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทั้งหมดนั้น มาสรุปเป็นองค์ความรู้ขึ้นมา เพื่อให้ได้ข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับผลการวิจัยในประเด็นต่างๆ โดยนำมาเทียบเคียงกับกรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษาในบทที่ 2 อันจะทำให้องค์ความรู้ของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการสังเคราะห์การวิจัยตามประเภทของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ คือ วิธี Meta-Analysis และวิธี Meta-Ethnography โดยนำผลการวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ที่เป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาสร้างกรอบความคิด เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัยเรื่องต่างๆ และสรุปผลการศึกษิตตามขอบข่ายของการวิจัย

แหล่งข้อมูลของการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาโดยศึกษาจากงานวิทยานิพนธ์ของนิสิตและนักศึกษาในระดับปริญญาโทเท่านั้น ดังนั้น แหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ สถาบันการศึกษาในอุดมศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชน ซึ่งจำนวนสถาบันอุดมศึกษาของรัฐบาลมีทั้งสิ้น 20 แห่ง และสถาบันอุดมศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของเอกชนทั้งสิ้น 17 แห่ง ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาเหล่านี้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูล และใช้วิธีเข้าถึงแหล่งข้อมูลจากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์ฐานข้อมูลของสำนักหอสมุดในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนทางด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ หรือสื่อสารมวลชนในระดับบัณฑิตศึกษา รวมทั้งเว็บไซต์ที่เป็นแหล่งรวมวิทยานิพนธ์ไทย ดังนี้

<http://library.car.chula.ac.th/>

<http://library.kku.ac.th/>

<http://library.tu.ac.th/>

<http://chula.ac.th/research/>

<http://server2.thesis.tiac.or.th/>

โดยพบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จากสถาบันการศึกษาของ
 รัฐบาลเพียง 3 แห่ง และสถาบันการศึกษาของเอกชนเพียง 1 แห่ง ดังนี้

สถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของรัฐบาล 3 แห่ง คือ

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และสถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของเอกชนอีก 1 แห่ง คือ

- มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เอกสารที่ใช้ในการศึกษา คือ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
 ที่มีการศึกษาและตีพิมพ์เผยแพร่ในระหว่างปีการศึกษา 2524-2547 โดยผู้วิจัยมีหลักเกณฑ์ในการ
 คัดเลือกวิทยานิพนธ์ ที่จะนำมาศึกษา ดังนี้

1. คัดเลือกจากชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่ระบุดังนี้

- ชื่อเรื่องมีการระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นการศึกษา “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม”
- หากชื่อเรื่องไม่มีการระบุอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจะพิจารณาจากคำสำคัญ (Key Words) เช่น “การมีส่วนร่วม”, “การเข้าร่วม” เป็นต้น และเนื้อหาบทคัดย่อที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จากการรวบรวมวิทยานิพนธ์จากทั้งสถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของรัฐบาลและ
 เอกชน พบวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จาก 4 สถาบันการศึกษา รวม
 ประมาณ 73 เรื่อง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ในแต่ละเรื่องนั้น ผู้วิจัยได้สร้าง แบบบันทึกข้อมูล (Coding Sheet) โดยพัฒนาจากกรอบแนวทางในบทที่ 2 มาเป็นโครงสร้างในการวิจัยครั้งนี้ หัวข้อใน
 โครงร่างของแบบบันทึกข้อมูลมีดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย

- ชื่อผู้วิจัย
- ชื่อเรื่องที่ทำการศึกษา
- ปีที่ศึกษา
- สถาบันการศึกษาและสาขาวิชา

2. ข้อมูลเฉพาะในวิทยานิพนธ์แต่ละเล่ม ที่เกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

- คำนียามของการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- ประเด็นในการศึกษา
- ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา
- ผลการศึกษาหรือข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา

เอกลักษณ์และกรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกลักษณ์สำคัญของงานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยในระดับที่สอง กล่าวคือ เป็นการประมวลและสังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยขั้นแรกที่เกี่ยวข้องกับ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” โดยผู้วิจัยจะรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2524-2547 มาจัดระบบเพื่อสร้างภาพรวมโดยอาศัยสร้างกรอบแนวคิดการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จากที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 2 มาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นที่ต้องการศึกษาในเรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยอธิบายรายละเอียด ดังนี้

1. ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ว่าในแต่ละวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องนั้น มีการให้นิยามศัพท์ไว้อย่างไร
2. ศึกษาประเด็นของการวิจัยในวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยจำแนกตามแนวคิดด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยแบ่งออกได้ดังนี้

- ด้านการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิตที่ทำให้บุคคลได้รับความรู้ ได้มีความคิดและประสบการณ์ต่างๆ อันก่อให้เกิดการพัฒนาความสามารถทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์และสังคม การสื่อสารเป็นสื่อกลางในการเสริมสร้างพุทธิปัญญาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นหรือในสังคม ทั้งในแง่ของการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน

- ด้านสาธารณสุข สุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน นับเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนและสังคม การสื่อสารเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประชาชนเกิดการพัฒนาตนเองในด้านสุขภาพ ได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับอาหารและยา เครื่องอุปโภค บริโภค โรคภัยไข้เจ็บ เพื่อระมัดระวังหรือเตรียมหาหนทางในการป้องกันและรักษาต่อไป

- ด้านการเกษตร การพัฒนาการด้านการเกษตรที่สำคัญ คือ การเพิ่มผลผลิต การลดต้นทุนการผลิตและการพัฒนาคุณภาพของผลผลิต การสื่อสารจะเป็นกระบวนการในการสื่อข่าวสารและเชื่อมโยงแหล่งวิทยาการใหม่ๆ ตลอดจนเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีการแลกเปลี่ยนกันไปในพื้นที่ของตน

- ด้านการเมือง กิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ การตัดสินใจ การนำนโยบายไปปฏิบัติ การเรียกร้องของประชาชน และการเรียนรู้ทางการเมือง รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการสื่อข่าวสาร การสื่อสารเป็นสื่อกลางในการส่งข่าวสารจากรัฐบาลไปยังประชาชน สะท้อนความต้องการของประชาชนกลับไปยังรัฐบาล กระตุ้นให้ประชาชนสนใจ มีความรู้ ทักษะที่ดี และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ทางการเมือง

- ด้านสังคม การสื่อสารช่วยสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อลดความขัดแย้ง และความตึงเครียดทางจิตใจของประชาชนให้น้อยลง

- ด้านวัฒนธรรม การสื่อสารช่วยสร้างความเป็นชาติ ด้วยการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ บำรุงรักษาวัฒนธรรมเก่าที่ดั่งงาม และควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในประเทศให้เหมาะสมด้วยการป้องกันวัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย

- ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม การสื่อสารก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับการผลิตใหม่ๆ สู่หนทางการประกอบอาชีพ และเป็นเครื่องมือในการประสานความเข้าใจในหน่วยงานต่างๆ ทำให้เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในหมู่บ้านหรือชุมชน เกิดการขยายตัวออกสู่วงกว้าง ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น (อุบลวรรณ ปิติพัฒนะไมษิต, 2545:12-13)

3.ระเบียบวิธีวิจัย คือ

3.1 ประเภทของงานวิจัย หมายถึง การระบุประเภทของงานวิจัย ในที่นี่ใช้วิธีการจำแนกตามลักษณะของข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

3.1.3 การวิจัยลูกผสม (ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ)

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

3.2.1 วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

- การสังเกตภาคสนาม
- การสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม
- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
- กรณีศึกษา
- การวิเคราะห์เนื้อหา

3.2.2 วิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่

- การใช้แบบสอบถามให้ผู้ให้สัมภาษณ์กรอกคำตอบ/ข้อมูลด้วยตนเอง
- การใช้แบบสอบถามให้ส่งกลับทางไปรษณีย์
- การสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม
- การใช้แบบสอบถามผ่านทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์

3.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

3.3.1 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ ซึ่งในแบบบันทึกข้อมูลชุดนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้ระบุจำนวนตัวเลข แล้วจึงนำมาจัดกลุ่มภายหลัง

3.3.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ในที่นี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มคือ

ก. 100 -200 คน

ข. 201- 300 คน

ค. 301 - 400 คน

ง. 401 คน ขึ้นไป

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

- เชิงปริมาณ
- เชิงคุณภาพ
- เชิงวิพากษ์

3.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มี 2 ประเภท คือ สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1 สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่

- การแจกแจงความถี่ และเทคนิคการนำเสนอด้วยตาราง กราฟ และรูปภาพ
- การจัดตำแหน่งเปรียบเทียบ เช่น การหาค่าร้อยละ(Percentage) สัดส่วน (Proportion)
- การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง เช่น การหาค่ามัธยฐานเลขคณิต (Mean) ค่ามัธยฐาน (Median) ค่าฐานนิยม (Mode)
- การวัดการกระจาย เช่น ค่าพิสัย (Range) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การหาสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน (Coefficient of Variation) การหาความเบ้ (Skewness) และการหาค่าความโด่ง(Kurtosis)

3.5.2 สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่

- สถิติพารามेटริก ได้แก่การทดสอบค่าที(T-test), การวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA), ค่าสหสัมพันธ์ (Pearson Correlation), การวิเคราะห์ความถดถอย (Regression) ฯลฯ
- สถิตินั้นพารามेटริก ได้แก่ การทดสอบไคสแควร์ (χ^2), การทดสอบของสเปียร์แมน (Spearman Rank Order) ฯลฯ

4. ผลการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

โดยจะวิเคราะห์ข้อค้นพบที่นำมาสู่องค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำเสนอตามประเด็นการศึกษา แยกตามคุณลักษณะของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

4.1 รูปแบบของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม: ปัจจัยที่มีบทบาทในการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยใช้เกณฑ์องค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

ก. ทิศทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

(1) การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) คือ การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือซักถามข้อสงสัย ทำให้ปริมาณข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) มีน้อยหรือไม่มีเลย

(2) การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) คือ การสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สลับบทบาทในการรับและส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะตอบสนองต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจน โดยการสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารจะให้ความสำคัญกับปฏิกิริยาโต้กลับ (Feedback) ส่งผลทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การสื่อสารสองทางยังจำแนกออกได้ ดังนี้

- การสื่อสารสองทางที่มีลักษณะเป็น *Symmetric* คือ เป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายต่างมีอำนาจในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสารได้อย่างเต็มที่ การสื่อสารดังกล่าวไม่มีการชี้นำ จึงทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีความสมดุลในการถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้สื่อสารทั้งสองฝ่าย

- การสื่อสารสองทางที่มีลักษณะเป็น *Asymmetric* คือ เป็นการสื่อสารสองทางที่กระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายไม่สมดุล โดยการสื่อสารดังกล่าวมีลักษณะของการชี้นำแอบแฝง

ข. การไหลของข้อมูลข่าวสาร โดยการศึกษา ช่องทางและทิศทางของข่าวสาร (Channels and Information Flow)

(1) การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down หรือ Downward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า การสื่อสารแบบนี้มักจะแสดงออกมาในรูปแบบของ นโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น ส่งผลทำให้ผู้รับสารที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ขาดความคิดริเริ่ม คอยรับฟังคำสั่งอยู่เสมอ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ และไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

(2) การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up หรือ Upward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากผู้ส่งสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่ต่ำกว่าขึ้นไปสู่ผู้รับสารซึ่งอยู่ในระดับ หรือตำแหน่งที่สูงกว่า การสื่อสารรูปแบบนี้จะออกมาในลักษณะของการประชุม ปรึกษาหารือ การสัมมนา การร้องทุกข์ เป็นต้น ทั้งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เสริมสร้างให้มีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้สมาชิกทุกส่วนของสังคมมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเต็มที่

(3) การสื่อสารตามแนวนอนหรือแนวราบ (Horizontal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่มีระดับหรือมีตำแหน่งที่เสมอกันหรือใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

ค. เป้าหมายของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม แบ่งออกได้ดังนี้

- เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของคนในชุมชน เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
- เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิด และความเชื่อของเขา
- เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
- เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
- เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน
- ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดการริเริ่มของบางส่วนเล็กน้อยในชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบต่อให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่น เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
- เนื่องจากเนื้อหาของสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชน ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นเพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหาที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

ง. ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสาร เช่น มีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (Dialogue) ,การแสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) ,และการก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม Group decision-Making ,การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วิธี Fogo Process เกี่ยวกับการใช้วิดีโอเป็นกระจกเพื่อที่จะสะท้อนวิถีชีวิต ,การวิจัยที่เรียกว่า CIPS (Community Information and Planning System) เป็นต้น

จ. ลักษณะของสื่อที่ใช้ โดยเฉพาะสื่อบุคคล ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเองโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่ หรือเปรียบเทียบระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน สัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไรบ้าง ผู้รับสารและการมีปฏิริยาป้อนกลับ (Feedback) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับ ผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลัก กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีผู้ที่วางเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป แต่เป็นผู้มีความกระตือรือร้น สนใจหาความรู้ แต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้น อาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากผู้ส่งสารคาดคิดเอาไว้ นอกจากนั้นยังพิจารณาถึง วิธีการรับสารของประชาชนว่าเป็นแบบ Active หรือ Passive และประชาชนผู้รับสารจะมีปฏิริยาป้อนกลับ (Feedback) ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะแบ่งลักษณะของผู้ส่งสารและผู้รับสารออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

4.2.1 กลุ่มบุคคลภายใน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำความคิด ครู ชาวบ้าน ผู้อาวุโส ผู้นำทางศาสนา

4.2.2 กลุ่มบุคคลภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ นักวิจัย วิทยากรกระบวนการ (Facilitators) นักวางแผน นักกำหนดนโยบาย

นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ถึงการใช้สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชนหรือไม่ สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น สื่อประเพณีจะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้าหรือไม่ หรือแม้กระทั่งสื่อบุคคลสามารถ โน้มน้าวให้ สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้มากน้อยเพียงใด แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้มิได้หมายความว่าเปิดโอกาสโดยสิ้นเชิงสำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่ เช่น สื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมและช่องทางแบบใหม่ที่จะอำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมของประชาชน

ฉ. ลักษณะของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือไม่ เนื้อหาเหมาะสมกับชาวบ้านหรือไม่ โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมีมากหรือน้อย อย่างไร นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นอย่างไร ตลอดจนภาษาที่ใช้

ช. ระดับของการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ (1) การมีส่วนร่วมในฐานผู้รับสาร (2) การมีส่วนร่วมในฐานผู้ผลิต (3) การมีส่วนร่วมในระดับผู้กำหนดนโยบายและวางแผนการใช้สื่อ

การทดสอบเครื่องมือ

เพื่อให้เกิดทั้งความเที่ยง (Reliability) และความตรง (Validity) ของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดสอบเครื่องมือดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจำนวน 10 เรื่อง จากวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 73 เรื่อง โดยพิจารณาจากสัดส่วนของจำนวนวิทยานิพนธ์ในแต่ละปี แล้วนำมาสุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนในการทดสอบเครื่องมือ

จากนั้นได้นำวิทยานิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ มาทดสอบบันทึกผลในแบบบันทึกข้อมูลที่เตรียมไว้ด้วยตนเอง จากนั้นให้บุคคลที่มีความรู้และความสนใจเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอีก 1 ท่าน นำการบันทึกลงในแบบบันทึกผลเช่นกัน แล้วนำผลมาเปรียบเทียบ ผลการบันทึกผลมีความตรงกัน จึงถือว่ามีความเที่ยงและความตรงเกิดขึ้น

ผู้วิจัยจะนำแบบบันทึกผลมาแก้ไขและปรับปรุงให้เหมาะสมอีกครั้ง แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทั้ง 73 เรื่อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ในช่วงแรก: เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2548 เป็นช่วงการสำรวจค้นหาวิทยานิพนธ์จากห้องสมุดคณะนิเทศศาสตร์และสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และแหล่งข้อมูลจากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์ฐานข้อมูล <http://server2.thesis.tiac.or.th/>

2. ในช่วงที่ 2: กันยายน-ธันวาคม 2548 เป็นการรวบรวมวิทยานิพนธ์ทั้งหมด แล้วนำมาวิเคราะห์และจำแนกข้อมูล บันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูล เพื่อสะดวกในการจำแนกข้อมูลและจัดเป็นกลุ่มข้อมูล ผู้วิจัยจะจัดเก็บโดยใช้ตารางบันทึกข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ในแต่ละเล่ม คือ

3. ในช่วงที่ 3: ธันวาคม 2548-กุมภาพันธ์ 2549 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการศึกษารายงานและการนำเสนอรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อการตอบปัญหานำการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ในการอธิบายคุณลักษณะของงานวิจัย ขอบข่ายของการวิจัย ประเภทของการวิจัย รูปแบบของการวิจัย และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบ

ปัญหานำการวิจัยข้อ 2 การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 มีประเด็นในการศึกษาเรื่องใดบ้าง เพื่อศึกษาว่าการสื่อสาร การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของไทยนั้น นิยมศึกษาในประเด็นใดมากที่สุดโดยจำแนกตามแนวคิด การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ

และเพื่อตอบปัญหานำการวิจัยข้อ 3 การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 มีการใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาอย่างไร เพื่ออธิบาย การศึกษาวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของไทยนั้น มีวิธีการเก็บข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เรียงตามลำดับมากที่สุดลงมา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) นั้น ได้แปลงค่าสถิติต่างๆ จากงานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ของคู่ความสัมพันธ์ทั้งหมดให้เป็นดัชนีมาตรฐาน ในรูปของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ จากสูตรคำนวณของ Glass, McGaw and Smith (1981) (อ้างถึง ในอรรถพร กงวิไล, 2547) ดังนี้ (ดูตัวอย่างการคำนวณในภาคผนวก ค)

2.1 การหาดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย T-test

$$d = t \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}$$

2.2 การหาดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย F-test

$$d = 2 f \sqrt{\frac{3(k-1)}{(k+1)}}$$

$$\text{เมื่อ } f = \frac{n^2}{1-n^2} \text{ และ } n^2 = \frac{F(k-1)}{F(k-1) + (N-k)}$$

2.3 การหาดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย Chi-square

$$r = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + N}}$$

อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เป็นดัชนีมาตรฐานในการสังเคราะห์ผลการวิจัย เนื่องจากพิจารณาที่ขนาดความสัมพันธ์จะพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 เท่านั้น ทำให้ง่ายต่อการตีความ ดังนั้นหากผลการคำนวณข้างต้นได้เป็นขนาดอิทธิพล จะนำมาแปลงเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

$$r = d \sqrt{\frac{N}{Nd^2 + 4N - 8}}$$

และสูตรการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคู่ตัวแปร เป็นดัชนีบอกขนาดของความสัมพันธ์

$$r = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k r_i^2}{k}}$$

โดย d คือ ดัชนีมาตรฐานหรือค่าขนาดอิทธิพล

r คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

t คือ ค่าสถิติ t-Test

F คือ ค่าสถิติ F-Test

χ^2 คือ ค่า สถิติ Chi-square

n_1 คือ จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ 1

n_2 คือ จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ 2

k คือ จำนวนกลุ่ม

N คือ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด

ทั้งนี้เพื่อให้การตีความค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สื่อความหมายได้ตรงกัน การศึกษาในครั้งนี้จึงยึดการตีความหมายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเดวิส (Davis' Descriptions) ในการตีความ (อรรถพร กงวิไล, 2547:83) ดังตาราง

ตารางแสดงความหมายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเดวิส

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ความหมาย
0.70 หรือสูงกว่า	มีความสัมพันธ์กันสูงมาก
0.05-0.69	มีความสัมพันธ์กันสูง
0.30-0.49	มีความสัมพันธ์กันปานกลาง
0.10-0.29	มีความสัมพันธ์กันต่ำ
0.01-0.09	แทบไม่มีความสัมพันธ์กันเลย

หลังจากนั้นจึงนำดัชนีมาตรฐานในรูปของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยจำแนกตามตัวแปรคุณลักษณะของงานวิจัย ซึ่งใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Window ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีการวิธีเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิมาน (Meta-Ethnography) เพื่อตอบปัญหานำการวิจัยข้อ 1 ซึ่งเป็นการศึกษานิยามศัพท์ของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ในวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระหว่างปี พ.ศ .2524-2547 ว่ามีการให้คำอธิบายอย่างไรบ้าง

และปัญหานำการวิจัยข้อ 4 การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระหว่างปี พ.ศ.2524-2547 ได้แสดงข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอย่างไร

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภาพรวมของงานวิจัยทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนากการของไทย ซึ่งจะนำเสนอในรูปของตารางแจกแจงความถี่และร้อยละ

ส่วนที่ 2: ผลการวิจัย เพื่อตอบปัญหานำการวิจัย โดยมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

1. นิยามศัพท์ของคำว่า “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ที่มีการกำหนดไว้ในวิทยานิพนธ์ในแต่ละเล่ม
2. ประเด็นการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งจะนำเสนอในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่และร้อยละ
3. ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย ประเภทของระเบียบวิธีวิจัย วิธีการเก็บข้อมูล จำนวนกลุ่มตัวอย่าง พื้นที่ที่ศึกษาและเทคนิคทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะนำเสนอในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่และร้อยละ
4. ข้อค้นพบตามกรอบแนวคิดของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการของไทย” ที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด 73 เรื่อง โดยแต่ละเรื่องเปรียบเสมือนเป็นชิ้นส่วนที่จะทำให้ผู้วิจัยทางด้านการสื่อสาร มองเห็นภาพรวมของสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในหลายมิติ ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภาพรวมของงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

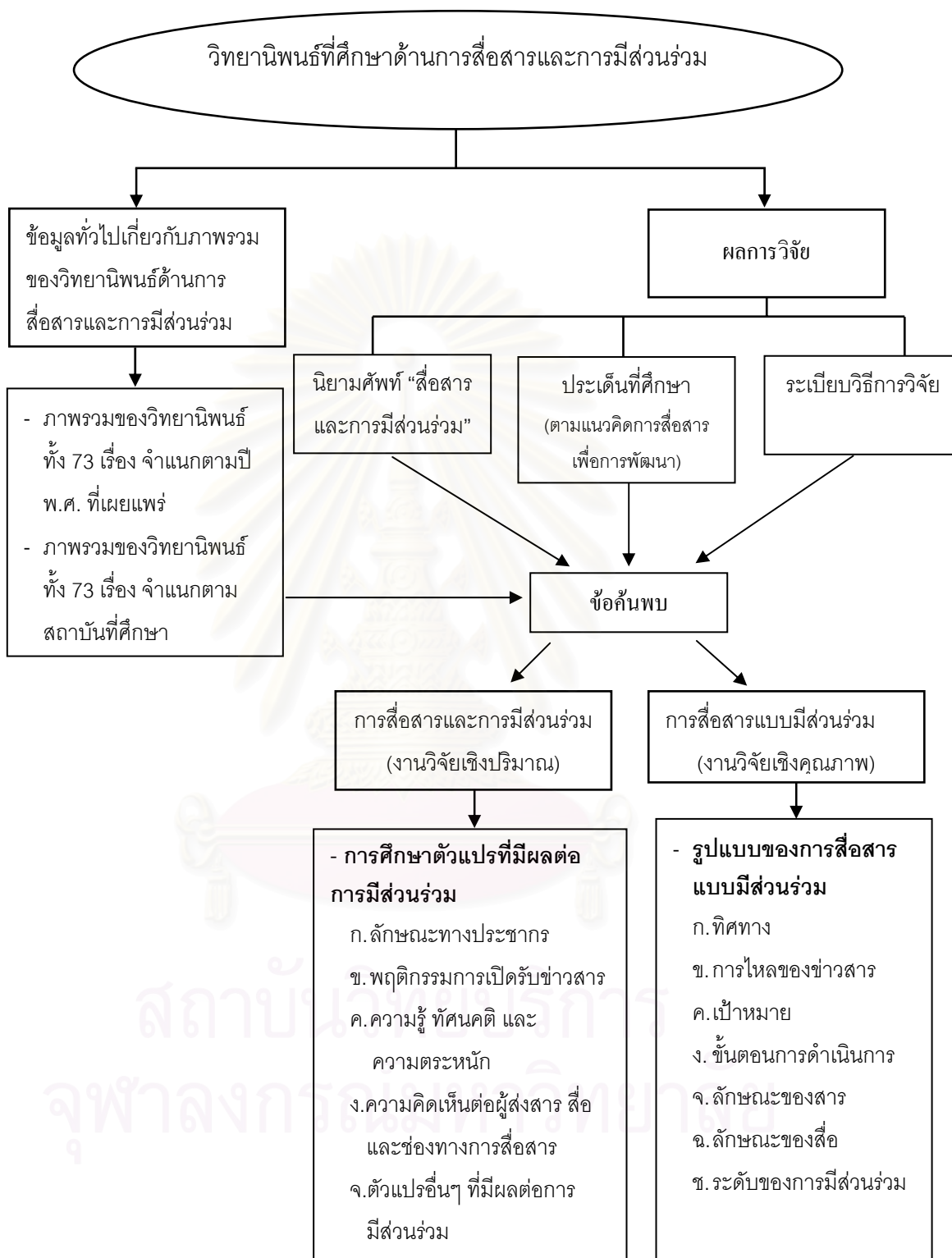
โดยในส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภาพรวมของงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ซึ่งแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตาม ปี พ.ศ. ที่งานวิจัยเผยแพร่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 – 2547 และจำแนกตามสถาบันที่สังกัด

สำหรับในส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นผลการวิจัย เพื่อตอบปัญหำการวิจัยทั้ง 4 ข้อ คือ

1. นิยามศัพท์ของ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” หรือ “การมีส่วนร่วม”
2. ประเด็นการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ
3. ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบไปด้วยลักษณะของงานวิจัย อันได้แก่ ประเภทของการวิจัย รูปแบบของการวิจัย พื้นที่ที่ทำการศึกษา และจำนวนกลุ่มตัวอย่าง และเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
4. ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการของไทย

เพื่อให้เห็นภาพรวมทั้งหมดในบทที่ 4 ผู้วิจัยจึงสรุปออกเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1: ภาพรวมของผลการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภาพรวมของงานวิจัยการสื่อสารและ การมีส่วนร่วม

ข้อมูลทั่วไปของวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

แสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามปี พ.ศ.
ตั้งแต่ พ.ศ. 2524 - 2547 และจำแนกตามสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์
พัฒนาการทั้ง 4 แห่ง

ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524-2547

ช่วง ปี พ.ศ.	สถาบันการศึกษา					
	จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	ธรรมศาสตร์	ธุรกิจ บัณฑิตย	เกษตร ศาสตร์	รวม ทั้งหมด	ร้อยละ
ช่วงที่ 1						
พ.ศ. 2524	-	-	-	-	-	-
2525	-	-	-	-	-	-
2526	-	-	-	-	-	-
2527	-	-	-	-	-	-
2528	-	-	-	-	-	-
2529	-	-	-	-	-	-
2530	-	-	-	-	-	-
2531	-	-	-	-	-	-
2532	1	-	-	-	1	1.37
2533	3	-	-	-	3	4.11
รวม	4	0	0	0	4	5.48

ตารางแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524-2547 (ต่อ)

ช่วง ปี พ.ศ.	สถาบันการศึกษา					
	จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	ธรรมศาสตร์	ธุรกิจ บัณฑิตย	เกษตร ศาสตร์	รวม ทั้งหมด	ร้อยละ
ช่วงที่ 2						
พ.ศ. 2534	2	1	-	-	3	4.11
2535	-	-	-	-	-	-
2536	4	-	-	-	4	5.47
2537	4	-	-	-	4	5.47
2538	5	-	-	-	5	6.85
2539	4	4	-	-	8	10.96
2540	8	-	-	-	8	10.96
2541	5	2	-	-	7	9.59
2542	6	1	-	-	7	9.59
2543	2	1	-	-	3	4.11
รวม	40	9	0	0	49	67.11
ช่วงที่ 3						
พ.ศ. 2544	9	-	1	-	10	13.70
2545	1	1	2	-	4	5.47
2546	1	3	-	-	4	5.47
2547	1	1	-	-	2	2.74
รวม	12	5	3		20	27.39
รวมทั้งหมด	56	14	3	0	73	100

จากตารางที่ 1 เมื่อนำวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทั้ง 73 เล่ม มาจำแนกตาม ปี พ.ศ. ที่มีการเผยแพร่ นั้น โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วง ช่วงละ 10 ปี เท่า ๆ กัน เพื่อเปรียบเทียบปริมาณงานวิจัยในแต่ละทศวรรษที่มีการเปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ พัฒนาการ โดยพบว่า งานวิจัยในทศวรรษแรก คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2524 – 2533 มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม เพียง 4 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 5.56 โดย ปี พ.ศ. แรกที่

สำรวจพบงานวิทยานิพนธ์การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในประเทศไทย คือ ปี พ.ศ. 2532 ได้แก่ “การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูนครสวรรค์” ของ “พงษ์ศรี บุญสุวรรณ” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในปีต่อมาคือ พ.ศ. 2533 พบงานวิทยานิพนธ์อีก 3 เล่ม เมื่อพิจารณาจำแนกตามสถาบันการศึกษา พบว่า เป็นวิทยานิพนธ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งหมด

ในช่วงทศวรรษที่ 2 ช่วงปี พ.ศ. 2534-2543 พบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจำนวนทั้งหมด 49 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 68.06 ซึ่งเพิ่มขึ้นประมาณ 12 เท่าของจำนวนที่พบในทศวรรษแรก และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในปี พ.ศ. 2535 ไม่พบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเลย

และในช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2544-2547 (จำนวน 4 ปี) พบวิทยานิพนธ์ จำนวนทั้งสิ้น 20 เล่ม โดยพบว่าในปี พ.ศ. 2544 นั้น เป็นปีที่พบจำนวนวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากที่สุดถึง 10 เล่ม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ช่วงปีทศวรรษล่าสุดนี้ มีนิสิต นักศึกษาให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากขึ้น อันส่งผลให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมมีรากฐานองค์ความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้น และช่วยให้เป็นศาสตร์ที่นำไปใช้พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	56	76.71
2.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	14	19.18
3.มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	3	4.11
4.มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	-	-
รวม	73	100

จากตารางที่ 1.2 แสดงจำนวนและร้อยละของวิทยานิพนธ์จำแนกตามสถาบันการศึกษา พบว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถาบันที่มีการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากที่สุดเป็นจำนวนถึง 56 เล่ม คิดเป็น ร้อยละ 76.71 รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 14 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 19.18 และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ จำนวน 3 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 4.11 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ไม่พบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เลย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

เพื่อตอบปัญหาการวิจัยข้อที่ 1 ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีการให้คำนิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ว่าอย่างไรบ้าง

การให้นิยามศัพท์ของคำว่า “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” และ “การมีส่วนร่วม”

การให้นิยามศัพท์ในวิทยานิพนธ์ต่างๆ นั้น ซึ่งมีความแตกต่างกันตามบริบทของหัวเรื่อง เช่น การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือทางสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจำแนกนิยามศัพท์ออกเป็นหมวดหมู่ตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในบริบทนั้นๆ โดยแบ่งออกเป็น การสื่อสารเพื่อการพัฒนาทั้งหมด 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ด้านการเกษตร และด้านสิ่งแวดล้อม

1. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านการเมือง

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรต่างๆ ตามความสมัครใจของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีจุดประสงค์โดยตรงและทางอ้อมที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานขององค์กรต่างๆ ผู้วิจัยจำแนกนักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ นักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรนานๆ ครั้ง นักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองปานกลาง หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรเป็นบางครั้ง และนักศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองมาก หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรบ่อยครั้ง หรือทุกครั้ง”

พงษ์ศรี บุญสุวรรณ, 2532

การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูนครสวรรค์

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด วันที่ 20 ตุลาคม 2533 และไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531”

มัทนา มาศมาลัย, 2533

บทบาทสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ”

ปารีชาติ นิติมานพ, 2533

ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความทันสมัยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยพหุตรงกับสตรีมุสลิม

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัดครั้งล่าสุด”

วิภาดา บุญนาค, 2534

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอดอนตาล จ.อุบลราชธานี

“การมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเคารพในกติกา กฎเกณฑ์ของส่วนรวม การชักชวนคนรู้จักไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น”

อัจฉราภณี สามิภักดิ์, 2539

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำใดๆ อันเป็นการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ตามวิธีการปกครองระบบประชาธิปไตยที่กำหนดให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองและบริหารบ้านเมืองในฐานะเจ้าของประเทศ โดยที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ระดับของการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง ไปจนถึงพฤติกรรมต่างๆ ในกระบวนการทางการเมือง ตามความสมัครใจของบุคคลอันได้แก่

- การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง
- การเข้าร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง และการหาเสียงของนักการเมือง
- การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- การสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง
- การช่วยนักการเมืองหรือพรรคการเมืองหาเสียง
- การให้การสนับสนุนนักการเมือง หรือพรรคการเมืองในรูปแบบต่างๆ
- การร่วมรณรงค์ ให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง

-การร่วมรณรงค์ต่อต้านการซื้อเสียง ฯลฯ”

สาลินี หลีหเจริญกุล, 2539

พฤติกรรมการสื่อสารกับความรู้ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 18 ของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพฯ

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำการใดๆ อันเป็นการเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองตามวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง และบริหารบ้านเมืองในฐานะเจ้าของประเทศ โดยที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ระดับการพูดคุยแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองไปจนถึงพฤติกรรมต่างๆ ในกระบวนการทางการเมืองตามความสมัครใจของบุคคล อันได้แก่

- การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง
- การเข้าร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง และการหาเสียงของนักการเมือง
- การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- การสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง
- การช่วยนักการเมือง/พรรคการเมืองหาเสียง
- การให้การสนับสนุนนักการเมือง/พรรคการเมืองในรูปแบบต่างๆ
- การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ”

ฐิตกานต์ ธนาโอฬาร, 2539

การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย : ศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย ซึ่งวัดจากคำถามเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา เช่น พูดคุยถกเถียงประเด็นทางการเมืองทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับมหาวิทยาลัย การฟัง อภิปรายหาเสียงทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับมหาวิทยาลัย โดยวัดการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองดังกล่าว ตามเกณฑ์มาตรฐานส่วนประเมินค่า 5 ระดับ คือ เป็นประจำ บ่อย เป็นครั้งคราว นานๆ ครั้งและไม่เคย”

ฐิติ วิทยสรณะ, 2540

การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนกับความรู้ทัศนคติและการเข้าร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองระดับมหาวิทยาลัย และ/หรือระดับประเทศตามความสมัครใจในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมหรือมีจุดประสงค์โดยตรงหรือทางอ้อมที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานของมหาวิทยาลัย หรือสถาบัน องค์การต่างๆ หรือประเทศ ซึ่งในรูปแบบหรือลักษณะการเข้าร่วมอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้”

อุษา ไหราเรือง, 2540

การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การปฏิบัติตน การแสดงออกทางการเมือง การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยทั่วไป ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในช่วงการเลือกตั้ง การร่วมรณรงค์ร่างรัฐธรรมนูญ การร่วมรณรงค์หาเสียง การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับปัญหาการเมืองและสังคม การชักชวนคนรู้จักไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ฯลฯ”

บุญจิระ พุทธิศรี, 2541

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำการใดๆ อันเป็นการเข้าไปมีบทบาทในการปฏิรูปการเมืองที่กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยที่การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ระดับของการเข้าร่วมฟังการอภิปราย การรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการปฏิรูปการเมืองและรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไปจนถึงพฤติกรรมต่างๆ ในกระบวนการการปฏิรูปการเมืองตามความสมัครใจของบุคคล ดังนี้

1. การเข้าร่วมฟังการอภิปรายเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง และการประชาสัมพันธ์ของสภาร่างรัฐธรรมนูญ
2. การไปร่วมสนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญในรูปแบบต่างๆ เช่น ใส่เสื้อผ้าสีเขียวตองอ่อน ติดโบว์สีเขียว ติดสติ๊กเกอร์สนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญ
3. การช่วยรณรงค์ให้ประชาชนสนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญของสภาร่างรัฐธรรมนูญ
4. การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เช่น สิทธิในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ส. และวุฒิสมาชิก สิทธิในการทำประชามติในโรงการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย หรือส่วนได้ส่วนเสียของตนหรือชุมชน ฯลฯ”

จินตนา ปัญญาอาวุธ, 2541

พฤติกรรมการสื่อสารและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อ ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมโดยการใช้อิทธิพลลงคะแนนเสียง เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 6 มกราคม 2544 รวมถึงการออกเสียงลงคะแนน เลือกตั้งตามวาระต่างๆ การร่วมชุมนุมเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากรัฐบาล การฟ้องการอภิปรายของผู้สมัครเลือกตั้ง เป็นต้น”

นิลบล ใจอ่อนนุ่ม, 2543

การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง หมายถึง จำนวนกิจกรรมที่บุคคลได้ทำการใดๆ อันเป็นการเข้าไปมีบทบาทในการปฏิรูปการเมือง ที่กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยจะศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. การเข้าฟังการอภิปรายเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง
2. การเข้าร่วมทำฟังประชาพิจารณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญ
3. การใช้อิทธิพลตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่”

บุญทริกา เจียงเพ็ชร, 2543

พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ ทัศนคติ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง บทบาทของอินเทอร์เน็ตที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้เข้าร่วม ในกิจกรรมทางการเมืองผ่านบริการในรูปแบบต่างๆ เช่น การแสดงความคิดเห็นผ่านกระดานสนทนา การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มการเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือการรวมกลุ่มเพื่อประท้วงในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง รวมไปถึงการไปใช้อิทธิพลเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้โดยสะดวก ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

1. การตั้งกระทู้ในหัวข้อต่างๆ ตามความสนใจ
2. การแสดงความคิดเห็นผ่านกระทู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองและการเลือกตั้งที่น่าสนใจ
3. การเข้าไปอ่านกระทู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่น่าสนใจ”

วรา วัฒนจตุพร, 2545

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ตในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมการเปิดรับเนื้อหาข่าว สารการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต :

ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 มกราคม 2544

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การพูดคุยทางการเมือง การพูดคุยชักชวนผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และการให้เงินสนับสนุน/อุดหนุนกิจกรรมพรรคการเมือง การเข้าร่วมชุมนุมคัดค้านและการเข้าชื่อถอดถอนนักการเมือง”

ภาคภูมิ หวังชัย, 2546

ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ
ในด้านการเมืองทางสื่อโทรทัศน์ของประชาชนมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองระดับท้องถิ่นและหรือระดับประเทศ ตามความสมัครใจในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมหรือมีจุดประสงค์โดยตรงหรือทางอ้อมที่จะต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานของสถาบันองค์กรต่างๆ หรือประเทศ ซึ่งรูปแบบหรือลักษณะการเข้าร่วมอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

ชฎานิน เจิมมาก, 2547

การแสวงหาข่าวสารทางการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตยและ
การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้อ่านนิตยสารแนวการเมืองเขตกรุงเทพมหานคร

ดังนั้น นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านการเมืองนั้น สามารถสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เป็น 2 ลักษณะคือ

● การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับประเทศ

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำใดๆอันเป็นการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามความสมัครใจของสมาชิกในสังคม ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและบริหารบ้านเมืองในฐานะเจ้าของประเทศ โดยที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ระดับของการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง ไปจนถึงพฤติกรรมต่างๆ ในกระบวนการทางการเมือง ตามความสมัครใจของบุคคลอื่นได้แก่

- การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง
- การเข้าร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง และการหาเสียงของนักการเมือง
- การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เช่น การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดหรือไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- การสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง
- การช่วยนักการเมืองหรือพรรคการเมืองหาเสียง

- การให้การสนับสนุนนักการเมือง หรือพรรคการเมืองในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้เงินสนับสนุน/อุดหนุนกิจกรรมพรรคการเมือง”
- การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- การชักชวนคนรู้จักไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือการร่วมรณรงค์ให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง
- การร่วมรณรงค์ต่อต้านการซื้อเสียง
- การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับปัญหาการเมืองและสังคม
- การร่วมรณรงค์ร่างรัฐธรรมนูญ
- การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เช่น สิทธิในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ส.และวุฒิสมาชิก สิทธิในการทำประชาพิจารณ์ในโครงการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย หรือส่วนได้ส่วนเสียของตนหรือชุมชน ฯลฯ”
- การร่วมชุมนุมเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากรัฐบาล
- การเข้าร่วมทำฟังประชาพิจารณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญ
- การเข้าร่วมชุมนุมคัดค้านและการเข้าชื่อถอดถอนนักการเมือง

● การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับมหาวิทยาลัย

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองระดับมหาวิทยาลัยตามความสมัครใจในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย มีจุดประสงค์โดยตรงหรือทางอ้อมที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานของมหาวิทยาลัย หรือสถาบัน องค์การต่างๆ ซึ่งในรูปแบบหรือลักษณะการเข้าร่วมอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

โดยวัดจากคำถามเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา เช่น พูดคุย ถกเถียงประเด็นทางการเมืองทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับมหาวิทยาลัย การฟัง อภิปรายหาเสียงทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับมหาวิทยาลัย โดยใช้เกณฑ์มาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ คือ เป็นประจำ บ่อย เป็นครั้งคราว นานๆครั้งและไม่เคย

หรือการจำแนกนักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 3 ระดับ คือ นักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรนานๆ ครั้ง นักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองปานกลาง หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรเป็นบางครั้ง และนักศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองมาก หมายถึง นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรบ่อยครั้งหรือทุกครั้ง

2. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาทางการศึกษา

“การสื่อสารแบบให้ครูมีส่วนร่วมของผู้บริหาร หมายถึง พฤติกรรมการสื่อสารที่ผู้บริหารให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการบริหารงานมากหรือน้อย โดยอาศัยแนวคิดการจัดการแบบมนุษยสัมพันธ์หรือแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1.คำนึงถึงความสำคัญของการให้ข่าวสารที่เพียงพอแก่ครู เพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติงานได้ดีที่สุด

2.ลดการใช้อำนาจควบคุม สนับสนุนให้ครูแสดงความคิดเห็น

3.ทำตัวเป็นครู เป็นเพื่อน มากกว่าเป็นนายงานคือให้คำปรึกษาแก่ครู ฝึกฝนให้ครูก้าวหน้า ปลอดภัยหรือเห็นใจเมื่อครูทำงานผิดพลาด ชมเชยให้กำลังใจเมื่อครูทำงานสำเร็จ”

วิไล กมลเดชเดชา, 2534

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้สมรรถภาพครูกับการสื่อสารแบบให้ครูมีส่วนร่วม
ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายจุฬาลิเน็ต หมายถึง ความบ่อยครั้งในการใช้บริการในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่สนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับเครือข่ายจุฬาลิเน็ตของอาจารย์ นิสิต และนักวิชาการ ภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”

ธวัชชัย พานิชยากรณ์, 2539

การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายสารสนเทศห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลิเน็ต) ของนิสิต และบุคลากรภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“การมีส่วนร่วมในโครงการ "รักไทยให้ถูกทาง" หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆในโครงการ "รักไทย ให้ถูกทาง" และความรู้จักประเพณีและอดอมในการกินของไทย ใช้ของไทย”

ชรินทร์ ต่วนชะเอม, 2541

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในโครงการ"รักไทยให้ถูกทาง"
ของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยรัฐบาลและเอกชน

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนสีเขียว”

ช่อแก้ว ประสงค์สม, 2542

การเปิดรับสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนสีเขียว
ของครูและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการจัดการวิฤกษ์กระจายเสียงชุมชน หมายถึง การเข้าร่วมในการดำเนินการวิฤกษ์กระจายเสียงชุมชนในทุกขั้นตอน นับตั้งแต่เริ่มกำหนดแนวคิดจนถึงการเข้าดำเนินการ”

จิระวรรณ ตันภูรณันท์, 2542

การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิฤกษ์ชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษ สามารถสรุปได้ 3 ลักษณะ คือ

1. พฤติกรรมการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการบริหารงานมากหรือน้อย โดยอาศัยแนวคิดการจัดการแบบมนุษยสัมพันธ์หรือแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะดังนี้
 - 1) คำนึงถึงความสำคัญของการให้ข่าวสารที่เพียงพอแก่ครูเพื่อสามารถปฏิบัติงานได้ดีที่สุด
 - 2) ลดการใช้อำนาจควบคุม สนับสนุนให้แสดงความคิดเห็น
2. การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือ เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละโครงการ โดยมีการเข้าร่วมในทุกขั้นตอน นับตั้งแต่เริ่มกำหนดแนวคิด จนถึง การเข้าดำเนินการ
3. ความบ่อยครั้งในการใช้บริการในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่สนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ภายในองค์กร”

3. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสังคม

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสังคม นั้น พบว่ามีวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 18 เล่ม สามารถแบ่งบริบทที่ศึกษาได้เป็น 3 ประเภท คือ ด้านศาสนา ด้านการท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาชุมชน

- ศาสนา

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ความบ่อยครั้งในการกระทำหรือการให้ความร่วมมือโดยการเข้าร่วมมือโดยการเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นการบำรุงรักษาป่าไม้ การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ และการป้องกันรักษาป่าไม้ ตลอดทั้งร่วมพัฒนาหมู่บ้านป่าไม้”

ลาวัณย์ อินทรารักษ์, 2533

ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ที่ศนคต และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สาย ต.แม่สาย อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

“หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง แนวความคิดที่มุ่งเน้นให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย มีส่วนร่วมคิด ปรัชญาหรือ ตัดสินใจ วางแผนและกำหนดทางเลือกดำเนินการใดๆที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

1.การให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ที่เริ่มตั้งแต่คิด ปรัชญาหรือ ตัดสินใจ วางแผน และเลือกดำเนินการใดๆ ทำให้ทุกคนจำต้องได้รับข่าวสาร หรือแสวงหาข่าวสาร เพื่อให้ตนได้รับทราบในกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งตรงกับหลักการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ในแนวคิดที่ทำให้เกิดการตระหนักด้วยตนเอง 2.ทุกคนมีส่วนร่วม ต้องทำให้เกิดการสื่อสารขึ้นภายในกลุ่มสื่อสารระหว่างบุคคล เกิดการรวบรวมทัศนคติของส่วนร่วม ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยเป็นการสร้างสารให้เปิดการโน้มน้าวใจไปในตัว 3.การสื่อสาร 2 ทาง ช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เข้าใจในเนื้อหา ข่าวสารซึ่งกันและกัน ได้ชัดเจนขึ้น 4.การมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน เสมือนหนึ่งใช้ผู้นำความคิดเห็น หรือสื่อบุคคล ให้เป็นประโยชน์ ในการดึง ชักชวนกันเอง ให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้น คล้อยตาม โดยการมีส่วนร่วม จะไม่ใช่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือถ้าจำเป็นต้องใช้ ก็ให้ลดบทบาทน้อยลง”

ธัญพร พงษ์โสภณ, 2539

บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษารศถ.: พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จ.กาญจนบุรี

“การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง 1.การมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์และสิ่งของให้กับโครงการธรรมรักษณีเวศน์ 2.การมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าหน้าที่โครงการ คือเป็นเจ้าหน้าที่ในทุกระดับของโครงการ และการมีส่วนร่วมในการเป็นอาสาสมัครช่วยดูแลผู้ป่วยเอดส์ 3.การมีส่วนร่วมในการเป็นอาสาสมัครดูแลผู้ป่วย คือ ประชาชนที่เสนอตัวเป็นอาสาสมัครคอยช่วยดูแลผู้ป่วย 4.การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงาน คือ เสียสละกำลังงานของตนเองเข้าช่วยเหลือโครงการในการจัดนิทรรศการพัฒนางานชุมชนด้านต่างๆ 5.การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม คือ การออกความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมด้านต่างๆ 6.การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรม คือ การตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมของโครงการต่างๆ 7.การมีส่วนร่วมในการประสานงานชุมชน คือ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของโครงการ 8.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การใช้บริการหรือใช้ประโยชน์จากกิจกรรมที่ทำในโครงการหรือการเป็นผู้ร่วมอบรม, สัมมนา หรือดูงาน 9.การมีส่วนร่วมในการติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมคือให้ความสนใจสอบถามติดตาม ดูแล การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน”

พรธณนิภา วงษ์มิตร, 2540

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการธรรมรักษณีเวศน์

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยมีมุมมองใน 2 ระดับ คือ 1.ระดับขององค์กรคณะสงฆ์ หมายถึง การยอมรับให้พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ หรือกระบวนการดำเนินงานของโครงการ แผนงาน ตลอดจนร่วมกับประโยชน์จากโครงการหรือแผนงานเหล่านั้น 2. ระดับของพระสงฆ์ หมายถึง การยินยอมให้พระสงฆ์มีสิทธิ และหน้าที่ในการแก้ไขปัญหา โดยยอมรับการเป็นผู้มีความริเริ่ม เพื่อมุ่งใช้ความพยายามที่เป็นตัวของตัวเองในการเข้าดำเนินการ ควบคุมทรัพยากร ตลอดจนกฎระเบียบต่างๆขององค์กรคณะสงฆ์ สำหรับการมีส่วนร่วมนี้ใช้ระดับความเห็นเป็นเครื่องตัดสินว่าตั้งแต่ ระดับน้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มากและมากที่สุด”

พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์, 2541

มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิบัติการปกครองคณะสงฆ์

- การท่องเที่ยว

“การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเกี่ยวข้อง และหน้าที่รับผิดชอบของผู้บริหารในด้านต่างๆของกระบวนการเผยแพร่แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”

ศรัณย์ สิงห์ทน, 2540

ความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

“การมีส่วนร่วม หมายถึง ความบ่อยครั้งในการร่วมกิจกรรมที่สนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวในปีการท่องเที่ยว สำหรับภาคเอกชน บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ การมีส่วนร่วม หมายถึง การติดตั้ง, ป้ายผ้า ตกแต่งอาคารร้านค้าด้วยตราสัญลักษณ์ สำหรับประชาชนทั่วไป การมีส่วนร่วม หมายถึง การแสดงออกถึงอัธยาศัยไมตรีจิตอันดี การร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในปีท่องเที่ยวไทย”

ศิรสา สอนศรี, 2541

การศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ปีท่องเที่ยวไทยของจังหวัดเชียงใหม่ การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการท่องเที่ยวไทยของประชาชนในเขตอำเภอเมือง

- การพัฒนาชุมชน

“การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมายถึง การที่ราษฎรในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันวางแผน และลงมือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง เพื่อให้สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาร่วมกันมี

อะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนของกลุ่มเพื่อให้ได้ซึ่งสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือด้านบริการและวัสดุจากองค์การของรัฐบาลและเอกชนได้”

ปารีชาติ บุญญาวิวัฒน์, 2534

การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทักษะ
และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี

“การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้ใช้ความพยายาม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิด แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพย์สิน ฯลฯ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุม คือ ประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมงานพัฒนาด้านต่างๆของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการสละทรัพย์สินส่วนตัว คือ การบริจาคเป็นเงินหรือนำสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงาน คือ เสียสละกำลังงานของตนเอง เข้าช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ
4. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม คือ การออกความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมด้านต่างๆ
5. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรม คือ การตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ
6. การมีส่วนร่วมในการประสานงานชุมชน คือ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ
7. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การใช้บริการหรือใช้ประโยชน์จากกิจกรรมที่ทำในชุมชน”

ปัญญา สวัสดิ์เสรี, 2538

ความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

“การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสมัครใจกับโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในขั้นตอนใดขั้นหนึ่งของโครงการเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตประชาชน

การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการเขื่อนขนาดใหญ่ของรัฐ

หมายถึง กาที่หน่วยงานเจ้าของโครงการในที่นี่ ได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และกรมชลประทานได้ให้โอกาสกับประชาชน ในที่นี้หมายถึง ชาวบ้านในพื้นที่ที่จะได้รับความเสียหายจากการสร้างเขื่อน และประชาชนอื่นๆที่อาจจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ เข้ามีส่วนร่วมอย่างสมัครใจในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของโครงการเขื่อนขนาดใหญ่

ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง อุปสรรคขัดขวาง หรือสิ่งที่ไม่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของรัฐตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการเกิดการมีส่วนร่วม

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยที่สรุปและวิเคราะห์จากผลการวิจัย ในเรื่องที่ว่าประชาชนควรเข้ามีส่วนร่วมกับโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของรัฐอย่างไร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น”

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์, 2538

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ:
ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ

“การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม หมายถึง การเข้าร่วมการฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ และการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน การร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมและการร่วมมือกับศูนย์พัฒนาพิกุลทองในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

ปริยานุช ปัญจวงศ์, 2540

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคติ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชาวบ้านในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อำเภอเมือง จ.นราธิวาส

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมทำกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ตามความสมัครใจของผู้อาศัยในเคหะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ”

ระวีรวิภา ศิริคุปต์, 2540

การเปิดรับสื่อ ความสนใจสื่อ และการมีส่วนร่วมในงานชุมชนสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในเคหะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ

“การมีส่วนร่วมในโครงการ “นักเรียนนายร้อยตำรวจสัมผัสปัญหาชุมชน” หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน การร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อมในการดำเนินงานในโครงการ “นักเรียนนายร้อยตำรวจสัมผัสปัญหา”

ภาวิ กรีใจวัง, 2541

การสื่อสาร ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชน
ในโครงการนักเรียนนายร้อยตำรวจสัมผัสปัญหาชุมชน

“การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านร่างกายและแรงใจต่อการพัฒนาชุมชน”

กิตติศักดิ์ เชื้อแดง, 2542

บทบาทของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

“การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน หมายถึง การร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชนการร่วมบริจาคทุนทรัพย์และทุนอุปกรณ์ และการร่วมสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตาม”

พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์, 2542

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคม
ของกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต บนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน

“การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนโดยแบ่งตามระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในที่นี้เป็นกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน โดยประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้ใช้ความพยายาม ไม่ว่าจะมีความรู้ ความคิด แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพย์สิน ฯลฯ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ได้แบ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1. การร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร
2. การร่วมแสดงความคิดเห็น และวางแผนในการแก้ปัญหา
3. การร่วมเป็นผู้รับผิดชอบ และควบคุมดำเนินการ
4. การร่วมเป็นผู้ประสานงาน
5. การร่วมสละเงิน/และวัสดุอุปกรณ์
6. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
7. การชักชวนบุคคลอื่นๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา”

รัชดาภรณ์ ชาญชาคริตพงศ์, 2543

การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ในการให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นด้านแรงกายและแรงใจต่อการพัฒนาชุมชน ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ในการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมพัฒนาต่างๆ
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของชุมชน”

ชาริษา พุฒนวล, 2544

พฤติกรรมการสื่อสารของคณะกรรมการบริหารชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา

“ความเคลื่อนไหวและการมีส่วนร่วม ในที่นี้หมายถึง การรวมตัวกันแสดงความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกระบวนการสรรหาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์แห่งชาติ”

ทรงยศ บัวเฟื่อน, 2545

ความเคลื่อนไหวและการมีส่วนร่วมของกลุ่มองค์กรต่างๆ

ในกระบวนการสรรหาคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ

“การมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของบ้านในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในการดำเนินงานวิทยุชุมชนฯ โดยแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย”

ภริตพร สุขโกศล, 2547

กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

จากการศึกษานิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางด้านสังคมทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้สรุปการให้นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านสังคมออกเป็น 2 ลักษณะคือ

● การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนนั้นๆ เป็นผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนตามความสมัครใจ โดยใช้ความพยายามว่าจะเป็นความรู้ ความคิด แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพย์สิน ฯลฯ ร่วมกันวางแผนและลงมือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง เพื่อให้สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนของกลุ่มเพื่อให้ได้ซึ่งสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือด้านบริการและวัสดุ จากองค์การของรัฐบาลและเอกชนได้ โดยแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุม คือ ประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมงานพัฒนาต่างๆ ของชุมชนเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร
2. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และวางแผนในการแก้ปัญหา คือ การออกความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมต่างๆ
3. การมีส่วนร่วมเป็นผู้รับผิดชอบ และควบคุมดำเนินการ คือ การมีส่วนร่วมเป็นเจ้าหน้าที่โครงการหรืออาสาสมัครในงานพัฒนาชุมชนต่างๆ
4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรม คือ การตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ
5. การมีส่วนร่วมในการประสานงานชุมชน คือ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ
6. การมีส่วนร่วมในการสละทรัพย์สินส่วนตัว คือ การบริจาคเป็นเงินหรือนำสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม
7. การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงาน คือ เสียสละกำลังงานของตนเอง เข้าช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ
8. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การใช้บริการหรือใช้ประโยชน์จากกิจกรรมที่ทำในชุมชน
9. การชักชวนบุคคลอื่นๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา
10. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของชุมชน คือ ให้ความสนใจสอบถามติดตาม ดูแล การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
11. การเข้าร่วมการฝึกอบรม พัฒนาอาชีพ และการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันภายในชุมชน

นอกจากนี้ คำนิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อต่างๆ เช่น สื่อวิทยุชุมชน สื่ออินเทอร์เน็ต สามารถให้คำนิยามได้ดังนี้

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการดำเนินงานวิทยุชุมชนฯ โดยแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ลักษณะดังต่อไปนี้

- 1.การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร
- 2.การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร
- 3.การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

4. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสาธารณสุข

พบวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับ การสื่อสารและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาด้านสาธารณสุข เพียง 1 เล่ม ซึ่งให้นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วม คือ

“การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพื้นฟู หมายถึง การให้ความร่วมมือของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ในการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูต่างๆ ตลอดจนพฤติกรรม และปฏิบัติตามแนวทางของกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ เช่น เข้ากลุ่มประชุมเช้า (Morning Meeting) เป็นประจำทุกวัน เพื่อพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อนๆ สมาชิก รวมทั้งการร่วมกิจกรรม การศึกษาการเกษตร เบเกอร์ ดนตรี และกีฬา เป็นต้น”

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์

กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด

กล่าวโดยสรุป นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมทางด้านสาธารณสุข หมายถึง การให้ความร่วมมือของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูต่างๆ ตลอดจนพฤติกรรม และปฏิบัติตามแนวทางของกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ คือ

- 1.การเข้าประชุม เพื่อพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
2. การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเพื่อนสมาชิก ในการทำกิจกรรมการศึกษาต่างๆ

5. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

พบวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เพียง 1 เล่ม ซึ่งให้นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วม คือ

“การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าร่วมในการประชุมระดมความคิด ตามกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ สคช.(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) จัดขึ้นหรือส่งความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาประเทศมายัง สคช.ทางไปรษณีย์”

กัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง

การใช้กระบวนการ เอ ไอ ซี ในการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ
ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

ผู้วิจัย สรุปนิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าร่วมในการประชุมระดมความคิดและข้อเสนอแนะ ผ่านช่องทางการสื่อสาร

6. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านการเกษตร

พบวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาด้านการเกษตรเพียง 1 เล่ม ซึ่งให้นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วม คือ

“การมีส่วนร่วมในโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" หมายถึง การปฏิบัติในการร่วมตัดสินใจ ให้ความร่วมมือในการดำเนินการและเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการหรือกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโครงการ"หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

อัญชิสา สรรพาว์ตร

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ของเจ้าหน้าที่ อบต.

กล่าวโดยสรุป นิยามศัพท์ของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเกษตร หมายถึง การให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ร่วมกันตัดสินใจ และเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการหรือกิจกรรมต่างๆ

7. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่ามีวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 31 เล่มนั้น ซึ่งได้ให้คำนิยาม ดังนี้

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน หมายถึง ความบ่อยครั้งในการให้ความร่วมมือของประชาชน ในการเข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ทั้งกิจกรรมตามนโยบายของส่วนราชการ และกิจกรรมที่ชุมชนกำหนดขึ้นเอง วัดโดยใช้คำถามปิดในประเด็นดังต่อไปนี้

1. เข้ารับการอบรมในเรื่องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
3. การปลูกป่าชายเลนในวันสำคัญๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันเข้าพรรษา
4. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในหมู่บ้าน
5. ร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านดูแลสัตว์น้ำและพรรณไม้ เขตป่าชายเลน
6. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป้องกันและปราบปรามผู้ทำลายป่าชายเลนโดยผิดกฎหมาย
7. ร่วมกันทำป้ายประกาศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
8. ร่วมกันจัดทำเขตดูแลรักษาป่าชายเลนตามที่เจ้าหน้าที่แจ้งมา
9. ร่วมกันดูแลรักษาแหล่งน้ำในหมู่บ้าน เช่น แม่น้ำลำคลองให้สะอาดและไม่ต้นเขิน
10. ร่วมอนุรักษ์สัตว์ทะเลที่หายากและไม่จับสัตว์น้ำขณะมีไข่”

พิศศิลาปี จินตนาวสาร, 2536

การศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จ.จันทบุรี

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความร่วมมือและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสะอาดของบ้านเมืองหรือที่สาธารณะ”

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา, 2536

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จ.พิษณุโลก

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ความบ่อยครั้งในการกระทำหรือการให้ความร่วมมือของประชาชน โดยการเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การบำรุงรักษาป่าไม้ การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ การป้องกันรักษาป่าไม้ ตลอดจนการร่วมพัฒนาหมู่บ้านป่าไม้”

บุษบา ภูสกุล, 2536

การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้:ศึกษาเฉพาะกรณี อ.วัฒนานคร จ.ปราจีนบุรี

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความร่วมมือ ร่วมใจ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าไม้ อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำ ลำคลองต่างๆ”

ลดาวัลย์ พอใจ, 2536

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิบูล จ.นครศรีธรรมราช

“การมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้แก่การร่วมรักษาความสะอาด”

ไพลิน ศศิธนากรแก้ว, 2537

การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

“พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ หมายถึง การไม่ทิ้งขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลต่างๆ ลงในลงแหล่งน้ำ, การไม่เทน้ำทิ้งจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ โดยไม่ผ่านการบำบัดเบื้องต้น, การกระทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ”

สุมาลี ตั้งจิตต์ศิลป์, 2537

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หมายถึง การให้ความร่วมมือในการทิ้งขยะแยกประเภททั้งที่บ้าน, ที่ทำงาน, ที่สาธารณะ”

สุภาภรณ์ จุตระกูล, 2537

การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

“การมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัด หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการร่วมมือในการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยใช้น้ำอย่างเห็นคุณค่า ไม่ใช่อย่างฟุ่มเฟือย รู้จักปิดน้ำในยามที่ไม่ใช้”

พิมลพรรณ สุทธิวงศ์, 2537

การรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน
จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วม หมายถึง ความบ่อยครั้งในการกระทำหรือการให้ความร่วมมือของประชาชนหรือกลุ่มคนในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

พีระนันท์ บุรณะโสภณ, 2538

พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความรู้ ทักษะคติ และ
การมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น จัดเครื่องกรองน้ำก่อนทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลอง เคยเข้าร่วมโครงการรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทำความสะอาดชุมชน”

จารุณี บุญนิพัทธ์, 2538

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความตระหนัก ทักษะคติ และ
การมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมเขตอำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความร่วมมือร่วมใจ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเน้นการปกป้องและกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของแม่น้ำ บริเวณที่มีการดำเนินการธุรกิจแพท่องเที่ยว”

สนิ นัยวินิจ, 2538

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับความรู้ ทักษะคติ
และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือ ตลอดจนเข้าร่วมในกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้”

กนกวรรณ มณฑิราษ, 2539

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ กับความรู้ ความตระหนักและ
การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของเยาวชนในจังหวัดกาญจนบุรี

“การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ย หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ย เช่น ติดตั้งเครื่องดักไขมันในอาคาร การสร้างถังบำบัดน้ำในสถานที่ประกอบ”

อุทัยวรรณ โกศลย์วัฒน์, 2539

พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ยในโรงการบำบัดน้ำเสี่ยของผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความร่วมมือร่วมใจและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าไม้ นกและสัตว์น้ำ”

ดวงจันทร์ สุทธาโรจน์, 2539

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จ.นครสวรรค์

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือ ตลอดจนการเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์พลังงาน”

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พลังงาน โครงการ โรงงานและอาคารควบคุม”

ชลดา ทองสุกนอก, 2540

การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทศนคติ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม

“การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น หมายถึง การดำเนินการของประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น โดยแยกตามลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะคือ

1. การร้องเรียน หมายถึง การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้แจ้งการเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนในชุมชนกับหน่วยงานราชการ โครงการงานอุตสาหกรรมและผู้นำชุมชน

2. การเข้าร่วมประชุม แบ่งออกเป็น

2.1 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงาน

ติดตามผลการแก้ไขเหตุเดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

2.2 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดได้เข้าร่วมประชุมกับเพื่อนบ้าน และ/หรือคณะกรรมการชุมชน

3. การเสนอความคิดเห็น หมายถึง การที่ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น ต่อที่ประชุมคณะทำงานติดตามผลการแก้ไขเหตุเดือดร้อนรำคาญ เรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดต่อผู้นำชุมชน ที่ประชุมเพื่อนบ้านและ/หรือคณะกรรมการชุมชน และหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและโรงงานอุตสาหกรรม

4. การติดตามตรวจสอบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดได้เข้าเยี่ยมชมและรับฟังผลการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นของโรงงานอุตสาหกรรมร่วมกับหน่วยงานราชการ

4.2 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดได้ติดตามข่าวสารความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็นกับผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน และ/หรือบุคคลอื่น”

สุนทรี ธาราธิคุณ, 2542

การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็นในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง

“การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่าและแหล่งต้นน้ำ หมายถึง การปฏิบัติตน การให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาและดูแลป่าไม้ เช่น การดูแลรักษา การดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นอยู่ รวมทั้งการหาทางป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายป่าไม้”

จารุภัทร ถาวโรฤทธิ์, 2544

การเปรียบเทียบการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ และแหล่งต้นน้ำ ระหว่างชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำดัง ชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำรอดอยสามหมื่นกับชาวไทยพื้นราบบ้านแม่เลา อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การปฏิบัติทำให้ความร่วมมือหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในเรื่องการจัดการของเสีย การจัดการการใช้พลังงานและน้ำ และการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์”

นารีگانต์ พรหมนง, 2544

การเปิดรับ ความรู้ ความตระหนักของผู้บริหารและ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานคร

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความร่วมมือร่วมใจและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเน้นการปกป้องและกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมในบริเวณนิคมอุตสาหกรรม”

ภิญญาภรณ์ เพ็ญภินันท์, 2544

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จ.สมุทรปราการ

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือดูแลสอดส่องในการลดน้ำเสียเสียทั้งในและนอกบริเวณที่อยู่อาศัย”

รินลี ลิ้มปิติรสันต์, 2544

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำในโครงการลดน้ำเสีย ปทุมธานี-รังสิต

“การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการต่างๆ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญหรือประสบการณ์ในการสนับสนุนและติดตามการปฏิบัติงานขององค์กร ชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกันแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหา โดยแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในด้านต่อไปนี้ 1.ร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร 2.ร่วมแสดงความคิดเห็น 3. ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหา 4. ร่วมในการประสานงาน 5. ร่วมชี้แจงปัญหา 6.ร่วมชี้แจงผลกระทบที่เกิดขึ้น 7. ร่วมช่วยเหลือด้านแรงงาน 8. ร่วมในการระดมเงิน/วัสดุอุปกรณ์ 9. ร่วมติดตามความก้าวหน้าของโครงการแก้ไขปัญหา 10.ร่วมติดตามการทำงานของผู้รับผิดชอบโครงการแก้ไขปัญหา 11.ร่วมในการชักชวนบุคคลอื่นๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรม 12.ร่วมดูแลรักษาป่าโกง”

วรรัตน์ ตรีธนวัด, 2544

ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรีถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอยหลอด หมายถึง การให้ความร่วมมือร่วมใจและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์หอยหลอด เช่น การเข้าร่วมประชุมโครงการอนุรักษ์หอยหลอด เป็นต้น”

วีระศักดิ์ จรินทร์รัตนกร, 2544

การเปิดรับข่าวสาร ความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอยหลอดของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จ.สมุทรสงคราม

“การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือ ได้แก่ การร่วมประชุม การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมในการตัดสินใจการร่วมประสานงาน การร่วมในการวางแผน การร่วมเป็นผู้นำ ตลอดจนเข้าร่วมในกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม”

ศิริพร อ้วนคำ, 2544

การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจและ/หรือในการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”

วันเพ็ญ พินเฝือก, 2544

การรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

“การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการนำข้อมูลข่าวสารที่ได้จากการฟังรายการกรีนเวฟ มาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และเกิดสำนึกในการสร้างพฤติกรรมต่อเนื่องในการดูแลสังคม และรักษาสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่ทางรายการจัดขึ้นและสามารถนำไปปฏิบัติเองในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือแนะนำแนวทางใหม่ๆ ที่จะช่วยทำให้สิ่งแวดล้อมและสังคมดีขึ้น”

วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์, 2545

การรับฟังรายการกรีนเวฟกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

“การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกชุมชนเข้ามามีบทบาททางด้านการแสดงความคิดเห็นและระดับการเข้าร่วมทำกิจกรรมในโครงการลดปริมาณขยะชุมชน อาทิ การคัดแยกขยะ การประชุมหารือ เป็นต้น”

นรมน นันทมนตรี, 2545

ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา: ชุมชนสุขสันต์ 26

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเล หมายถึง การกระทำใดๆ ที่แสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจ และการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์เต่าทะเล”

ณัฐฤทธิชา วรวรรณเศรษฐ์, 2546

กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเลของประชาชนในเขตอำเภอสัตหีบ จ.ชลบุรี

“การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น หมายถึง การดำเนินการของประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น โดยแยกตามลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะคือ

1. การร้องเรียน หมายถึง การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้แจ้งการเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนในชุมชนกับหน่วยงานราชการ โครงการอุตสาหกรรมและผู้นำชุมชน

2. การเข้าร่วมประชุม แบ่งออกเป็น

2.1 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานติดตามผลการแก้ไขเหตุเดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

2.2 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้เข้าร่วมประชุมกับเพื่อนบ้านและ/หรือคณะกรรมการชุมชน

3. การเสนอความคิดเห็น หมายถึง การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น ต่อที่ประชุมคณะทำงานติดตามผลการแก้ไขเหตุเดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดต่อผู้นำชุมชน ที่ประชุมเพื่อนบ้านและ/หรือคณะกรรมการชุมชน และหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและโรงงานอุตสาหกรรม

4. การติดตามตรวจสอบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้เข้าเยี่ยมชมนและรับฟังผลการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นของโรงงานอุตสาหกรรมร่วมกับหน่วยงานราชการ

4.2 การที่ประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุดได้ติดตามข่าวสารความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็นกับผู้นำชุมชนเพื่อนบ้านและ/หรือบุคคลอื่น”

รัตนาวลี จันทนสมิต, 2546

พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารของประชาชนกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและรักษาการเฝ้าระวังปัญหามลพิษ เฉพาะมลพิษทางน้ำและทางอากาศของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง

“การมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ หมายถึง การมีพฤติกรรมการประหยัดพลังงานไฟฟ้าของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”

สุภาวดี อินนุพัฒน์, 2546

การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟกำไร 2 ต่อ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษานิยามศัพท์ในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางด้านสิ่งแวดล้อมทั้งหมด 31 เล่ม สามารถสรุปคานิยามการมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ประสบปัญหาได้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการต่างๆ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญหรือประสบการณ์ในการสนับสนุนและติดตามการปฏิบัติงานขององค์กร ชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกันแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหา โดยแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในด้านต่อไปนี้ 1. ร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร 2. ร่วมชี้แจงปัญหา ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมชี้แจงผลกระทบที่เกิดขึ้น 3. ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหา 4. ร่วมในการประสานงาน 5. ร่วมช่วยเหลือด้านแรงงาน เช่น 5.1 เข้าร่วมโครงการรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม โดยให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสะอาดของบ้านเมืองหรือที่สาธารณะ 5.2 การเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ และ/หรือในการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 5.3 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือแนะนำแนวทางใหม่ๆ ที่จะมีส่วนช่วยทำให้สิ่งแวดล้อมและสังคมดีขึ้น 5.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ เช่น การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยใช้น้ำอย่างเห็นคุณค่า ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือย รู้จักปิดน้ำในยามที่ไม่ใช้, การไม่เทน้ำทิ้งจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ โดยไม่ผ่านการบำบัดเบื้องต้น เช่น การใช้เครื่องกรองน้ำก่อนทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลอง หรือติดตั้งเครื่องดักไขมันในอาคาร การสร้างถังบำบัดน้ำในสถานที่ประกอบ, การไม่ทิ้งขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูลต่างๆลงในลงแหล่งน้ำ, การให้ความร่วมมือในการดูแลสอดส่องในการลดน้ำสูญเสีย ทั้งในและ นอกบริเวณที่อยู่อาศัย 6. ร่วมในการระดมเงิน/วัสดุอุปกรณ์ 7. ร่วมติดตามความก้าวหน้าของโครงการแก้ไขปัญหา 8. ร่วมติดตามการทำงานของผู้รับผิดชอบโครงการแก้ไขปัญหา 9. ร่วมในการชักชวนบุคคลอื่นๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรม 10. ร่วมดูแลรักษาบำรุง”

เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะเฉพาะของทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน จึงสรุปถึงรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างของทรัพยากรป่าไม้-ป่าชายเลน และอากาศได้ดังนี้

“การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้-ป่าชายเลน หมายถึง ความบ่อยครั้งในการกระทำหรือให้ความร่วมมือของประชาชน ในการเข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้-ป่าชายเลน ทั้งกิจกรรมตามนโยบายของส่วนราชการ และกิจกรรมที่ชุมชนกำหนดขึ้นเอง โดยใช้มีประเด็น ดังต่อไปนี้

1. เข้ารับการอบรมในเรื่องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
3. การปลูกป่าหรือการปลูกป่าชายเลน ในวันสำคัญๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันเข้าพรรษา การบำรุงรักษาป่าไม้
4. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในหมู่บ้าน
5. ร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านดูแลสัตว์น้ำและพรรณไม้ เขตป่าชายเลน
6. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป้องกันและปราบปรามผู้ทำลายป่าชายเลนโดยผิดกฎหมาย
7. ร่วมกันทำป้ายประกาศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
8. ร่วมกันจัดทำเขตดูแลรักษาป่าชายเลนตามที่เจ้าหน้าที่แจ้งมา เพื่อการดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นอยู่ รวมทั้งการหาทางป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายป่าไม้
9. ร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ การร่วมพัฒนาหมู่บ้านป่าไม้และรักษาแหล่งน้ำในหมู่บ้าน เช่น แม่น้ำลำคลองให้สะอาดและไม่ตื้นเขิน
10. ร่วมอนุรักษ์สัตว์ทะเลที่หายาก เช่น การอนุรักษ์หอยหลอด เต่าทะเล และไม่จับสัตว์น้ำขณะมีไข่”

“การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น หมายถึง การดำเนินการของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น โดยแยกตามลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะคือ

1. การร้องเรียน หมายถึง การที่ประชาชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาได้แจ้งปัญหาการเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนในชุมชนกับหน่วยงานราชการ หน่วยงานอุตสาหกรรมและผู้นำชุมชน
2. การเข้าร่วมประชุม แบ่งออกเป็น
 - 2.1 การที่ประชาชนได้เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานติดตามผลการแก้ไขเหตุเดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรม
 - 2.2 การที่ประชาชนได้เข้าร่วมประชุมกับเพื่อนบ้าน และ/หรือคณะกรรมการชุมชน

3. การเสนอความคิดเห็น หมายถึง การที่ประชาชนได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหาภาวะมลพิษอากาศและกลิ่นเหม็น ต่อที่ประชุมคณะทำงานติดตามผลการแก้ไขเหตุ เดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมต่อผู้นำชุมชน ที่ประชุมเพื่อนบ้านและ/หรือ คณะกรรมการชุมชน และหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมและ โรงงานอุตสาหกรรม

4. การติดตามตรวจสอบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 4.1 การที่ประชาชนได้เข้าเยี่ยมชมและรับฟังผลการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่ ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นของโรงงานอุตสาหกรรมร่วมกับหน่วยงานราชการ
- 4.2 การที่ประชาชนได้ติดตามข่าวสารความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษ อากาศและกลิ่นเหม็นกับผู้นำชุมชน เพื่อนบ้านและ/หรือบุคคลอื่น”

นอกจากนี้ยังพบว่า มีวิทยานิพนธ์ 2 เล่ม ที่มีได้ระบุนิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมเอาไว้ นั่นคือ วิทยานิพนธ์เรื่อง การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคติ และการมีส่วนร่วมในระบบ การจัดการสิ่งแวดล้อมของพนักงานในโรงงาน กลุ่มบริษัทมินิแบ (ประเทศไทย) ของเกรียง ชัย เหลืองภัทรเชวง (2540) และวิทยานิพนธ์เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของ พนักงานในกิจกรรมการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์พลังงานในอาคาร (ศึกษาเฉพาะกรณี โรงแรมเซ็นทรัลพลาซา) ของ มัณฑนา พุกกุล (2541)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมีประเด็นในการศึกษาเรื่องใดบ้าง

ประเด็นที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำนวน 73 เล่ม มีประเด็นที่ศึกษาด้านต่างๆ โดยจำแนกตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนา ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ด้านการเกษตร และด้านสิ่งแวดล้อม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาเฉพาะด้าน

บริบทที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. ด้านการเมือง	16	21.92
2. ด้านการศึกษา	5	6.85
3. ด้านสังคม	18	24.66
• ศาสนา	(4)	(5.48)
• การท่องเที่ยว	(2)	(2.74)
• การพัฒนาชุมชน	(12)	(16.44)
4. ด้านสาธารณสุข	1	1.37
5. ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม	1	1.37
6. ด้านการเกษตร	1	1.37
7. ด้านสิ่งแวดล้อม	31	42.47
• ป่าไม้	(3)	(4.11)
• ป่าชายเลน	(1)	(1.37)
• น้ำ / น้ำทะเล	(6)	(8.22)
• อากาศ	(1)	(1.37)
• น้ำและอากาศ	(1)	(1.37)
• พลังงาน	(3)	(4.11)
• ขยะ	(2)	(2.74)
• แหล่งท่องเที่ยว	(1)	(1.37)
• สัตว์ทะเล (หอยหลอดและเต่าทะเล)	(2)	(2.74)
• สิ่งแวดล้อมโดยรวม	(11)	(15.07)
รวม	73	100

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีการศึกษาตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาเฉพาะด้านต่างๆ ดังนี้ ประเด็นที่มีการศึกษามากที่สุด ได้แก่ บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม มีจำนวนถึง 31 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 42.47 รองลงมา ได้แก่ บทบาทด้านสังคม มีจำนวน 18 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 24.66 ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับบทบาทด้านการเมืองซึ่งมี 16 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 21.92 ส่วนอันดับที่สี่ ได้แก่ บทบาทด้านการศึกษามีจำนวนทั้งหมด 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.85 สำหรับประเด็นที่มีการศึกษาน้อยที่สุดคือ บทบาทด้านสาธารณสุข ด้านการเกษตร และด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งมีการศึกษาเพียงด้านละ 1 เรื่องเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 1.37

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำแนกตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาเฉพาะด้านต่างๆ และจำแนกตามปี พ.ศ.

ประเด็นที่ศึกษา	พ.ศ. 2524- 2533	พ.ศ. 2534- 2543	พ.ศ. 2544- 2547	รวม
1. ด้านการเมือง	3	10	3	16
2. ด้านการศึกษา	-	5	-	5
3. ด้านสังคม	1	14	3	18
● ศาสนา	(1)	(3)	-	(4)
● การท่องเที่ยว	-	(2)	-	(2)
● การพัฒนาชุมชน	-	(9)	(3)	(12)
4. ด้านสาธารณสุข	-	1	-	1
5. ด้านเศรษฐกิจและ อุตสาหกรรม	-	1	-	1
6. ด้านการเกษตร	-	-	1	1
7. ด้านสิ่งแวดล้อม				
● ป่าไม้	-	18	13	31
● ป่าชายเลน	-	(2)	(1)	(3)
● น้ำ / น้ำทะเล	-	(1)	-	(1)
● อากาศ	-	(4)	(2)	(6)
● น้ำและอากาศ	-	(1)	(1)	(1)
● พลังงาน	-	(2)	(1)	(1)
● ขยะ	-	(1)	-	(3)
● แหล่งท่องเที่ยว	-	-	(2)	(2)
● สัตว์ทะเล	-	(1)	-	(1)
● สัตว์ทะเล	-	-	(1)	(2)
● สิ่งแวดล้อมโดยรวม	-	(6)	(5)	(11)
รวม	4	49	20	73

จากตารางที่ 3.1 แสดงให้เห็นว่า ในช่วงทศวรรษแรก (พ.ศ. 2524-2533) มีวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ศึกษาอยู่ทั้งหมด 4 เล่ม มีการศึกษาบริบทเพียง 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

ตารางที่ 3.1.1 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
1.พงษ์ศรี บุญสุวรรณ	การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูนครสวรรค์	2532
2.มณฑนา มาศมาลัย	บทบาทสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช	2533
3.ปาริชาติ นิติมานพ	ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความทันสมัยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยพุทธกับสตรีมุสลิม	2533

และด้านสังคมในเรื่องของศาสนา จำนวน 1 เล่ม ได้แก่

ตารางที่ 3.1.2 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
4. ลาวัญย์ อินทราภิรักษ์	ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สาย ต.แม่สาย อ.จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	2533

ส่วนในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2534-2543) มีวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ศึกษาทั้งหมด 49 เล่ม โดยมีการศึกษาบริบททั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ **ด้านการเมือง จำนวน 10 เล่ม** ได้แก่

ตารางที่ 3.1.3 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
5. วิภาดา บุญนาค	ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอรินช่าราบ จังหวัดอุบลราชธานี	2534
6. อัจฉราภรณ์ สามิภักดิ์	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา	2539
7. สาลินี หลีหเจริญกุล	พฤติกรรมการสื่อสารกับความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 18 ของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพฯ	2539
8. จีตติกานต์ ธนาโอฬาร	การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย : ศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2539
9. จีตติ วิทยสรณะ	การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนกับความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย	2540
10. อุษา ไหราเรือง	การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ	2540
11. บุญจิระ พุทธิศรี	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2541
12. จินตนา ปัญญาอารุธ	พฤติกรรมการสื่อสารและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อ ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร	2541
13. นิลุบล ใจอ่อนนุ่ม	การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2543

ตารางด้านการเมือง (ต่อ)

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
14. บุญทริกา เจียงเพ็ชร	พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ตและทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ ทัศนคติ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในกรุงเทพมหานคร	2543

ด้านการศึกษา จำนวน 5 เล่ม

ตารางที่ 3.1.4 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการศึกษา

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
15. วิไล กมลเดชเดชา	ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้สมรรถภาพครูกับการสื่อสารแบบให้ครูมีส่วนร่วมของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร	2534
16. ธวัชชัย พานิชยากรณ์	การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายสารสนเทศห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลิเน็ต) ของนิสิต และบุคลากรภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2539
17. ชนินทร์ ต่วนชะเอม	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในโครงการ"รักไทยให้ถูกทาง"ของนิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัยรัฐบาลและเอกชน	2541
18. ช่อแก้ว ประสงค์สม	การเปิดรับสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนสีขาวของครูและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร	2542
19. จิระวรรณ ตันกูรอนันท์	การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	2542

ด้านสังคม จำนวน 14 เล่ม

ตารางที่ 3.1.5 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
20.ปารีชาติ บุญญาวิวัฒน์	การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้าน ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี	2534
21. ปัญญา สวัสดิ์เสรี	ความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาท ผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน	2538
22. อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์	แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ	2538
23.ธัญพร พงษ์โสภณ	บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึก ประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษากรณี : พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จ.กาญจนบุรี)	2539
24.ปริยานุช ปัญจวงศ์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชาวบ้านในหมู่บ้านรอบ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อ.เมือง จังหวัดนราธิวาส	2540
25. พรธณิภา วงษ์มิตร	บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในโครงการธรรมรักษานิเวศน์	2540
26. ระวีราไพ ศิริคุปต์	การเปิดรับสื่อ ความสนใจสื่อ และการมีส่วนร่วมในงานชุมชน สัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในเคหะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ	2540
27. ศรัณย์ สิงห์ทน	ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการ เผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	2540
28.พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์	มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์	2541
29. ภาวี กรใจวัง	การสื่อสาร ทักษะ และ การมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนา เอกชนในโครงการนักเรียนนายร้อยตำรวจสัมพันธ์ปัญหาชุมชน	2541
30. ศิรสา สอนศรี	การศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ปีท่องเที่ยวไทยของ จังหวัดเชียงใหม่ การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ การมีส่วนร่วม สนับสนุนการท่องเที่ยวไทยของประชาชนในเขตอำเภอเมือง	2541
31.กิตติศักดิ์ เชื้อแดง	บทบาทของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลกับการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น	2542

ตารางด้านสังคม (ต่อ)

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
32. พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมของกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต บนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน	2542
33. รัชดาภรณ์ ชาัญชาคริตพงษ์	การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2543

ด้านสาธารณสุขจำนวน 1 เล่ม

ตารางที่ 3.1.6 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสาธารณสุข

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
34. กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์	กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด	2542

ด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม จำนวน 1 เล่ม

ตารางที่ 3.1.7 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
35. กัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง	การใช้กระบวนการ เอ ไอ ซี ในการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8	2542

และด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 18 เล่ม

ตารางที่ 3.1.8 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
36. พิศศิลป์ จินตนาวาร	การศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี	2536
37. สุวารีย์ วงศ์วัฒนา	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จังหวัดพิษณุโลก	2536

ตารางด้านสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
38. บุษบา ภูสกุล	การศึกษาพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี อ.วัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรี	2536
39. ลดาวัลย์ พอใจ	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	2536
40. ไพลิน ศศิธนากรแก้ว	การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2540
41. สุมาลี ตั้งจิตต์ศิลป์	พฤติกรรม การเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในกรุงเทพมหานคร	2537
42. สุภารักษ์ จูตระกูล	การศึกษาพฤติกรรม การเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่	2537
43. พิมลพรรณ สุทธิวงศ์	การรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2537
44. จารุณี บุญนิพัทธ์	พฤติกรรม การเปิดรับข่าวสารกับความตระหนัก ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมเขตอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ	2538
45. สนิ นัยวินิจ	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยวของประชาชนในเขตเทศบาลเมือง กาญจนบุรี	2538
46. พีระนันท์ บุรณะโสภณ	พฤติกรรม การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2538

ตารางด้านสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
47. กนกวรรณ มณฑิราช	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ กับ ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าไม้ของเยาวชนในจังหวัดกาญจนบุรี	2539
48. อุทัยวรรณ โกศลยวัฒน์	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคติ และการมี ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในโครงการบำบัดน้ำ เสียของ ผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ	2539
49. ดวงจันทร์ สุทธาโรจน์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วน ร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้าม ล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์	2539
50. ชลดา ทองสุกนอก	การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคติ ความตระหนัก และการมี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและ โรงงานควบคุม	2540
51. เกรียงชัย เหลืองภัทรเชวง	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคติ และการมีส่วนร่วมใน ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของพนักงานในโรงงาน กลุ่ม บริษัทมินิแบ(ประเทศไทย)	2540
52. มัณฑนา พุกกุล	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของพนักงานใน กิจกรรมการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์พลังงานในอาคาร (ศึกษาเฉพาะกรณีโรงแรมเซ็นทรัลพลาซา)	2541
53. สุนทรี ธาราธิคุณ	การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนต่อการ แก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็นในเขต เทศบาลตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง	2542

และในทศวรรษที่ 3 (พ.ศ.2544-2547) มีวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ศึกษาทั้งหมด 20 เล่ม โดยมีการศึกษาบริบททั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่

ด้านการเมือง จำนวน 3 เล่ม

ตารางที่ 3.1.9 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเมือง

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
54. วรา วัฒนจตุพร	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ตในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมการเปิดรับเนื้อหาข่าวสารการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต: ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 มกราคม 2544	2545
55. ภาคภูมิ หวังชัย	ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในด้านการเมืองทางสื่อโทรทัศน์ของประชาชนมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร	2546
56. ชญานิน เจิมมาก	การแสวงหาข่าวสารการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้อ่านนิตยสารแนวทางการเมืองเขตกรุงเทพมหานคร	2547

ด้านสังคม จำนวน 3 เล่ม

ตารางที่ 3.1.10 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสังคม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
57. ชารีนา พุดนวล	พฤติกรรมการสื่อสารของคณะกรรมการบริหารชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา	2544
58. ทงยศ บัวเผื่อน	ความเคลื่อนไหวและการมีส่วนร่วมของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในกระบวนการสรรหาคณะกรรมการวิเทศกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ	2545
59. ภริตพร สุขโกศล	กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง	2547

ด้านการเกษตร จำนวน 1 เล่ม

ตารางที่ 3.1.11 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านการเกษตร

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
60. อัญชิสา สรรพาวัตตร	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคนดี และการมีส่วนร่วมในโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ของเจ้าหน้าที่ อบต.	2544

และด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 18 เล่ม

ตารางที่ 3.1.12 แสดงหัวข้อที่ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
61. จารุภัทร ดาวโรฤทธิ์	การเปรียบเทียบการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคนดี และการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ และแหล่งต้นน้ำระหว่างชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำดัง ชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำรูดยุคสามหมื่นกับชาวไทยพื้นราบบ้านแม่เลา อ.แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่	2544
62. นารีگانต์ พราหมนิก	การเปิดรับ ความรู้ ความตระหนักของผู้บริหารและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานคร	2544
63. ภิญญาภรณ์ เพ็ญนิรันท์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก ทักษะคนดี และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จังหวัดสมุทรปราการ	2544
64. รินลี ลิ้มปิติร์สันต์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำในโครงการลดน้ำสูญเสีย ปทุมธานี-รังสิต	2544
65. วรรัตน์ ตรีธนวัต	ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรีถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์	2544
66. วีระศักดิ์ จรินทร์รัตนการ	การเปิดรับข่าวสาร ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอยหลอดของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม	2544

ตารางด้านสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ชื่อผู้ศึกษา	ชื่อหัวข้อที่ศึกษา	ปี พ.ศ.
67. ศิริพร อ้วนคำ	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ	2544
68. วันเพ็ญ พินเผือก	การรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	2544
69. วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์	การรับฟังรายการกรีนเวฟกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม	2545
70. นรมน นันทมนตรี	ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา: ชุมชนสุขสันต์ 26	2545
71. ณัฐธิดา วรวรรณเศรษฐ์	กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ โครงการอนุรักษ์พันธ์เต่าทะเล ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเลของประชาชนในเขตอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	2546
72. รัตนาวลี จันทนสมิต	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของประชาชนกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและรักษาการเฝ้าระวังปัญหามลพิษ เฉพาะมลพิษทางน้ำและทางอากาศของประชาชนในเขตอำเภอเมือง รัษฎอง	2546
73. สุภาวดี อินุพัฒน์	การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟค่าไร 2 ต่อ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2546

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 3 ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมใช้ระเบียบวิธีวิจัย ในการศึกษาอย่างไร

ระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษา

ในส่วนของระเบียบวิธีการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น จะประกอบไปด้วยรายละเอียดต่างๆ 4 ประเด็นย่อย ได้แก่

- 3.1 ประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
- 3.2 รูปแบบของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
- 3.3 พื้นที่ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
- 3.4 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม
- 3.5 เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

3.1 ประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ประเภทของการวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
1. การวิจัยเชิงปริมาณ	59	80.82
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ	9	12.33
3. การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	5	6.85
รวม	73	100

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ทั้งหมด 73 เรื่องนั้น ส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณมากที่สุด โดยพบวิทยานิพนธ์ถึง 59 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 80.82 รองลงมา เป็นวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งพบเพียง 9 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 12.33 นอกจากนี้ยังพบว่ามีวิทยานิพนธ์ที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน จำนวน 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 6.85

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ประเภทของการวิจัย	พ.ศ. 2524-2533	พ.ศ.2534-2543	พ.ศ.2544-2547
1. การวิจัยเชิงปริมาณ	4	41	14
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ	-	6	3
3. การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	-	2	3
รวม	4	49	20

จากตารางที่ 4.1 ถ้าพิจารณาประเภทของการวิจัย จำแนกตามช่วงปี พ.ศ. ที่เผยแพร่วิทยานิพนธ์จะทำให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในทศวรรษแรกของการเปิดสอนสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ (พ.ศ.2524-2533) นั้น พบงานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม 4 เล่ม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณทั้งหมด สำหรับในทศวรรษที่ 2 พบว่า มีวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ใช้การวิจัยทั้ง 3 ประเภท โดยเริ่มพบการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน แต่ปริมาณวิทยานิพนธ์เชิงปริมาณก็ยังคงมีจำนวนมากกว่าถึง 5 เท่า ถึงแม้ว่างานวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงผสมจะมีปริมาณที่ค่อนข้างน้อยกว่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลับมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นว่า มีการยอมรับแนวทางการวิจัยทั้งสองแนวทางว่า สามารถพบองค์ความรู้ได้อย่างครบถ้วน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 รูปแบบของการวิจัย

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของรูปแบบของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
● การวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม)	64	68.09
● การวิจัยเอกสาร	9	9.57
● การวิเคราะห์เนื้อหา	-	-
● การสัมภาษณ์เชิงลึก	15	15.96
● การสังเกตการณ์	2	2.13
● การวิจัยเชิงทดลอง / การวิจัยภาคสนาม	1	1.06
● การสนทนากลุ่ม	3	3.19
รวม	94*	100

* งานวิจัยแต่ละเรื่องอาจใช้รูปแบบการวิจัยมากกว่า 1 รูปแบบ

จากตารางที่ 4.2 เมื่อนำงานวิทยานิพนธ์มาจำแนกตามรูปแบบของการวิจัย พบว่างานวิจัยทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในแต่ละเรื่องอาจมีรูปแบบที่ใช้ในการวิจัยมากกว่า 1 แบบ โดยพบว่า งานวิทยานิพนธ์ ประมาณ 4 ใน 5 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามในเชิงสหสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลมากกว่าการวิจัยในรูปแบบอื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วม รองลงมาเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่ได้รับความนิยมในการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีรายละเอียดที่ลึกซึ้ง เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และอันดับที่ 3 คือ การวิจัยเอกสาร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ต้องการค้นหาร่องรอยจากผลงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนหรือสื่อต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปทั่วไป อย่างไรก็ตาม ยังพบรูปแบบการวิจัยอื่นๆ คือ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ และการวิจัยเชิงทดลอง ในรูปแบบการเป็นเครื่องมือเสริมควบคู่กับรูปแบบการวิจัยหลักในอันดับแรก อันดับสอง และอันดับสามดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหานั้น ไม่พบในการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ แสดงว่า แม้ว่าการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจะสามารถใช้รูปแบบการวิจัยที่หลากหลายได้ แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในระดับหนึ่ง โดยการเลือกใช้รูปแบบการวิจัยแต่ละรูปแบบนั้นขึ้นอยู่กับเรื่องหรือบริบทที่ต้องการจะศึกษา

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละของประเภทและรูปแบบของการวิจัยในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

รูปแบบของการวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
1. การวิจัยเชิงปริมาณ	59	87.62
<ul style="list-style-type: none"> ● การวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) ● การวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) และการสัมภาษณ์เชิงลึก 	(58) (1)	(79.45) (1.37)
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ	9	12.33
<ul style="list-style-type: none"> ● การสัมภาษณ์เชิงลึก ● การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเอกสาร ● การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ ● การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ● การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสารและการสนทนากลุ่ม ● การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสาร, การสังเกตการณ์และการวิจัยภาคสนาม 	(3) (1) (1) (2) (1) (1)	(4.11) (1.37) (1.37) (2.74) (1.37) (1.37)
3. การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	5	6.85
<ul style="list-style-type: none"> ● การวิจัยสำรวจ (แบบสอบถาม) และการสัมภาษณ์เชิงลึก ● การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) 	(1) (4)	(1.37) (5.48)
รวม	73	100

จากตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ 59 เล่ม เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จำนวน 58 เล่ม และมีวิทยานิพนธ์เพียง 1 เล่มเท่านั้นที่ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) และการสัมภาษณ์เชิงลึกควบคู่ไปด้วย

ส่วนวิทยานิพนธ์ที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพพบทั้งหมด 9 เล่ม แบ่งเป็นวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบของการสัมภาษณ์เชิงลึกเพียงอย่างเดียว 3 เล่ม, วิทยานิพนธ์ที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเอกสาร จำนวน 1 เล่ม, การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ 1 เล่ม และวิทยานิพนธ์ที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 เล่ม นอกจากนี้ยัง

มีการใช้รูปแบบการวิจัยมากกว่า 1 รูปแบบควบคู่กันอีกด้วย คือ วิทยานิพนธ์ที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสารและการสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จำนวน 1 เล่ม และมีวิทยานิพนธ์ที่ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลถึง 4 รูปแบบ กล่าวคือ การใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสาร, การสังเกตการณ์ และการวิจัยภาคสนาม ในการเก็บข้อมูล จำนวน 1 เล่มอีกด้วย

สำหรับวิทยานิพนธ์ที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน มีจำนวน 5 เล่ม มีการใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) และการสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูล จำนวน 1 เล่ม ส่วนอีก 4 เล่มที่เหลือนั้นเป็นการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก, การวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจ (แบบสอบถาม) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

3.3 พื้นที่ที่ทำการศึกษากลับกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.4 ตารางจำนวนและร้อยละของพื้นที่ที่ทำการศึกษากลับกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

พื้นที่ที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ภาคเหนือ	6	8.22
● จังหวัดเชียงใหม่	(3)	(4.11)
● จังหวัดลำปาง	(1)	(1.37)
● จังหวัดแม่ฮ่องสอน	(1)	(1.37)
● จังหวัดแพร่	(1)	(1.37)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1	1.37
● จังหวัดอุบลราชธานี		
ภาคตะวันตก	5	6.85
● จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	(1)	(1.37)
● จังหวัดเพชรบุรี	(1)	(1.37)
● จังหวัดกาญจนบุรี	(3)	(4.11)
ภาคตะวันออก	5	6.85
● จังหวัดชลบุรี	(1)	(1.37)
● จังหวัดจันทบุรี	(1)	(1.37)
● จังหวัดปราจีนบุรี	(1)	(1.37)
● จังหวัดระยอง	(2)	(2.74)

ภาคใต้	5	6.85
● จังหวัดตรัง	(1)	(1.37)
● จังหวัดนราธิวาส	(1)	(1.37)
● จังหวัดนครศรีธรรมราช	(2)	(2.74)
● จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(1)	(1.37)
ภาคกลาง	5	6.85
● จังหวัดสมุทรสงคราม	(1)	(1.37)
● จังหวัดสระบุรี	(1)	(1.37)
● จังหวัดพิษณุโลก	(1)	(1.37)
● จังหวัดนครสวรรค์	(2)	(2.74)
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	33	45.21
ทั่วประเทศ	13	17.81
รวม	73	100

จากตารางที่ 4.4 หากพิจารณาจำแนกตามพื้นที่ที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์ทั้ง 73 เล่มนั้น เพื่อให้ง่ายต่อการจัดกลุ่ม ผู้วิจัยจึงได้แบ่งพื้นที่ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 6 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง โดยแยกพื้นที่ที่ศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลออกจากภาคกลาง รวมถึงไปถึงพื้นที่ที่มีได้ระบุว่าเป็นจังหวัดใด จะนำไปรวมกลุ่มอยู่พื้นที่ที่ศึกษาทั่วประเทศ ดังปรากฏในตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น มีการศึกษาในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มากที่สุดถึง 33 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 45.21 รองลงมาคือ การศึกษากับกลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ เป็นจำนวน 13 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 17.81 ส่วนอันดับที่ 3 พื้นที่ที่นิยมทำการศึกษา คือ ภาคเหนือ พบวิทยานิพนธ์จำนวน 6 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 8.22 เมื่อพิจารณาถึงจังหวัดที่ทำการศึกษาพบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีการศึกษามากที่สุด คือ 3 เล่ม นอกนั้นเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดแพร่และจังหวัดลำปาง อย่างละ 1 เล่ม เท่านั้น

สำหรับพื้นที่ที่มีการศึกษาเป็นอันดับที่ 4 คือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง มีวิทยานิพนธ์ศึกษาจำนวนเท่ากัน คือ ภาคละ 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 6.85 เมื่อพิจารณาจังหวัดในภาคตะวันตก ที่มีการศึกษา พบว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีการศึกษามากที่สุดถึง 3 เล่ม รองลงมาคือ จังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดละ 1 เล่ม ส่วนในตะวันออก มีการศึกษาในจังหวัดระยองมากที่สุด จำนวน 2 เล่ม รองลงมาคือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดปราจีนบุรีและ

จังหวัดจันทบุรี จังหวัดละ 1 เล่ม ในส่วนของภาคใต้ มีการศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มากที่สุด จำนวน 2 เล่ม รองลงมาคือ จังหวัดตรัง นราธิวาสและสุราษฎร์ธานี จังหวัดละ 1 เล่ม สำหรับภาคกลางมีการศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ 2 เล่ม จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสระบุรีและ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดละ 1 เล่ม

ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่ามี การศึกษางานวิจัยในจังหวัดอุบลราชธานีเพียง จังหวัดเดียว จำนวน 1 เล่ม เท่านั้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาวิทยานิพนธ์ทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาที่กระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ และในเขตตัวเมืองใหญ่ๆ ที่สำคัญในภาคต่างๆ มิได้มีการกระจายพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยด้านการ สื่อสารและการมีส่วนร่วมในทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย

3.4 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.5 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของวิจัยเชิงปริมาณ ที่ ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)	จำนวน งานวิจัย	ร้อยละ
100 – 200	2	3.39
201 - 300	14	23.73
301 – 400	25	42.37
401 ขึ้นไป	18	30.51
รวม	59	100

ตารางที่ 4.6 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1-10	-	-
11-20	1	11.11
21-30	4	44.44
31-40	1	11.11
41-50	2	22.22
51 ขึ้นไป	1	11.11
รวม	9	100

ตารางที่ 4.7 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างงานของวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงปริมาณ	จำนวน	กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพ	จำนวน
100 – 200	-	1 - 10	1
201 - 300	3	11 - 20	2
301 – 400	1	21 - 30	2
401 ขึ้นไป	1	31 - 40	-
รวม	5	รวม	5

จากตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณทั้งหมด 59 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยมากที่สุดอยู่ในช่วงระหว่าง 301 ถึง 400 คน คิดเป็นร้อยละ 42.31 รองลงมาคือ ช่วงตั้งแต่ 401 คนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 30.51

ส่วนตารางที่ 4.6 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพทั้งหมด 9 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยมากที่สุดอยู่ในช่วง

ระหว่าง 21-30 คน คิดเป็นร้อยละ 44.44 รองลงมาคือ ช่วงระหว่าง 41-50 คน คิดเป็นร้อยละ 22.22

และตารางที่ 4.7 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทั้งหมด 5 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณมากที่สุด อยู่ในช่วง 201-300 คน ส่วนจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำไปในงานการวิจัยเชิงคุณภาพมากที่สุดคือ มี 2 ช่วงคือ ระหว่าง 11-20 คน และ 21-30 คน

3.5 เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 4.8 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. สถิติเชิงพรรณนา	121	41.58
1.1 ความถี่ ร้อยละ	61	20.96
1.2 ค่าเฉลี่ย	52	17.86
1.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	8	2.75
2. สถิติเชิงอ้างอิง	160	54.98
2.1 การหาค่าสหสัมพันธ์		
1) Pearson's Product Moment Correlation	56	19.24
2) Contingency Coefficient	1	0.34
2.2 การทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างระหว่างตัวแปร		
1) T-Test	37	12.71
2) F-Test	10	3.44
3) One-way ANOVA	33	11.34
4) Chi-Square Test	7	2.41
2.3 การวิเคราะห์ค่าถดถอยพหุคูณ	15	5.15
2.4 การวิเคราะห์ค่าถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย	1	0.34
3. การวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์	10	3.44
รวม	291*	100

* วิทยานิพนธ์หนึ่งเรื่องใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลมากกว่าหนึ่งประเภท

จากตารางที่ 4.8 แสดงให้เห็นว่า วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงอ้างอิงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.98 โดยใช้ การค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) มากที่สุด รองลงคือ การทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างระหว่างตัวแปร ซึ่งได้แก่ค่า T-Test มากที่สุด รองลงมาคือ ค่าความแปรปรวน (One-way ANOVA), ค่า F-Test และ ค่าไคสแควร์ (Chi-Square Test) ตามลำดับ

เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีการใช้เป็นอันดับ 2 รองลงมาคือ สถิติเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 41.58

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์นั้น เป็นการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิทยานิพนธ์เชิงคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ด้วยการเขียนเป็นความเรียงเชิงบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 3.44

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 4 ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมแสดงข้อค้นพบที่นำมาสู่องค์ความรู้ใหม่ทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างไร

จากการศึกษาในส่วนที่ 1 ทำให้ได้ทราบว่า การวิจัยในวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้นเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งการสังเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม นั่นคือการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณด้วยวิธีการวิเคราะห์ปริมาณ และการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาปริมาณ ซึ่งได้พบข้อค้นพบ ดังนี้

ผลการสังเคราะห์งานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเชิงปริมาณ (Meta-Analysis)

จากผลการศึกษาในการตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 3 พบว่า มีงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณและใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ จำนวนรวมทั้งสิ้น 59 เรื่อง ผู้วิจัยนำผลงานวิจัยเหล่านี้มาสังเคราะห์ได้ด้วยวิธีวิเคราะห์ปริมาณ (Meta-Analysis) เพื่อศึกษาว่า ตัวแปรใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม เพื่อนำผลมาสรุปเป็นหนึ่งในข้อค้นพบด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งหน่วยวิเคราะห์ในการสังเคราะห์ คือ ค่าดัชนีมาตรฐานของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม (ค่าที่นำมาสังเคราะห์นั้นใช้ทุกค่าทั้งค่าที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ทั้งในระดับนัยสำคัญ และไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ที่ระดับนัยสำคัญตามที่ผู้วิจัยในอดีตเป็นผู้กำหนด เพราะในการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์ปริมาณนั้น เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อให้ได้ค่าที่เป็นมาตรฐาน) โดยในส่วนแรกนี้จะเป็นการแจกแจงข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวแปรจากงานวิจัยในวิทยานิพนธ์ทั้ง 59 เล่ม เป็นการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม คุณลักษณะของงานวิจัย เพื่อให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยที่ถูกนำมาสังเคราะห์ รวมทั้งแสดงให้เห็นว่า งานวิจัยในอดีตค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรและตัวแปรต่างๆ มากน้อยเพียงใด และหลังจากนั้นจะนำค่าความสัมพันธ์ที่สังเคราะห์ขึ้นมาวิเคราะห์ความแปรปรวน จำแนกตัวแปรปรับหรือคุณลักษณะของงานวิจัย เพื่อดูดัชนีมาตรฐานซึ่งได้จากงานวิจัยที่มีคุณลักษณะที่หลากหลายนั้นมีความแตกต่างกันหรือไม่ ถ้าแตกต่างเป็นเพราะคุณลักษณะใด อันจะช่วยให้ผลการสังเคราะห์มีความน่าเชื่อถือได้มากขึ้น เพื่อให้ได้ทราบว่า ตัวแปรต่างๆ จากงานวิจัยการสื่อสารด้านการสื่อสารและการ

มีส่วนร่วมในอดีตนั้น มีขนาดอิทธิพลหรือความสัมพันธ์ระหว่างกันมากหรือน้อยเพียงใด อันจะเป็นข้อมูลในการเลือกใช้กลุ่มตัวแปรสำหรับการวิจัยในอนาคตต่อไป

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

หากพิจารณาจากคู่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่นำมาสังเคราะห์ทั้งหมด ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยเป็นแบ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัย รูปแบบของการวิจัย ค่าสถิติที่นำมาวิเคราะห์และจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ดังในรายละเอียดตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะของงานวิจัย

คุณลักษณะของงานวิจัย	จำนวน (คู่ความสัมพันธ์)	ร้อยละ
<u>ปีพ.ศ. ที่เผยแพร่</u>		
2524-2533	26	4.49
2534-2543	431	74.44
2544-2547	122	21.07
<u>รวม</u>	<u>579</u>	<u>100</u>
<u>สถาบันที่ศึกษา</u>		
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	449	77.55
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	121	20.90
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	9	1.55
<u>รวม</u>	<u>579</u>	<u>100</u>
<u>รูปแบบของการวิจัย</u>		
การวิจัยเชิงสหสัมพันธ์	<u>579</u>	<u>100</u>
<u>ค่าสถิติที่นำมาสังเคราะห์</u>		
t-test	50	8.64
F-test	116	20.03
Pearson Correlation	370	63.90
Chi-square	43	7.43
<u>รวม</u>	<u>579</u>	<u>100</u>

จากตารางที่ 5 การศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่า งานวิทยานิพนธ์เกือบทั้งหมดเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยความสัมพันธ์ส่วนใหญ่ในเกือบ 4 ใน 5 มาจากงานวิจัยที่เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2534-2543 ส่วนอีก 1 ใน 5 มาจากงานวิจัยที่เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2544-2547 และมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่มาจากงานวิจัยที่เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2524-2533 ซึ่งเป็นไปตามสัดส่วนของจำนวนเล่มวิทยานิพนธ์ที่มีการศึกษาในช่วงเวลาเหล่านั้นตามที่ได้ศึกษาในผลการวิจัยข้อ 3

เมื่อพิจารณาถึงสถาบันที่ศึกษา พบว่า คู่ความสัมพันธ์จากวิทยานิพนธ์เหล่านั้น ส่วนใหญ่ถึง 4 ใน 5 ของวิทยานิพนธ์ทั้งหมดเป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอีกเกือบ 1 ส่วนเป็นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และส่วนที่เหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้นมาจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เนื่องจากงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณนั้น เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่แล้ว เพื่ออธิบายปรากฏการณ์จริงในสังคม จึงเป็นการใช้รูปแบบการวิจัยในเชิงสหสัมพันธ์ โดยพบว่า จากวิทยานิพนธ์ทั้ง 59 เล่มนั้น มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆรวมทั้งสิ้น 579 คู่ โดยในรายละเอียดของตัวแปรต่างๆ นั้น จะอธิบายในส่วนต่อไป

สำหรับค่าสถิติที่นำมาศึกษาความสัมพันธ์จากวิทยานิพนธ์ทั้งหมด พบว่า ประมาณ 3 ใน 5 เป็นการหาค่าความสัมพันธ์โดยใช้ค่า Pearson Correlation รองลงมา เกือบ 1 ใน 5 คือ F-test และอีก 1 ส่วนที่เหลือมีสัดส่วนไม่แตกต่างกันมากนักคือ t-test และ Chi-square ตามลำดับ

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนค่าของคู่ตัวแปรที่สามารถอธิบายในระดับนัยสำคัญและไม่สามารถอธิบายในระดับนัยสำคัญที่ใช้ในงานวิจัย

จำนวนทั้งหมด	ค่าSig.	ค่าไม่ Sig.
561	356	205

จากตารางที่ 6 พบว่า จำนวนค่าของคู่ตัวแปรที่ผู้วิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ห่อภิมาณนี้ มีจำนวนทั้งหมด 561 ค่า โดยแบ่งเป็นค่าที่สามารถอธิบายความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ทั้งหมด 356 ค่า และค่าที่ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติรวมทั้งสิ้น 205 ค่า เมื่อพิจารณาค่าที่สามารถอธิบายความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .001 มีทั้งหมด 152 ค่า ค่าที่สามารถอธิบายความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 มี 68 ค่า และค่าที่สามารถอธิบายความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 มีรวมทั้งสิ้น 136 ค่า

ตัวแปรที่ศึกษาในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

ตัวแปรในงานวิจัยทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่สามารถนำมาแปลงค่าเป็นค่าขนาดของความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมได้นั้น มีทั้งหมด 561 คู่ (เนื่องจากวิทยานิพนธ์บางเล่มนำเสนอ ค่าสถิติไม่เพียงพอที่จะนำมาคำนวณเพื่อแปลงค่าเป็นขนาดความสัมพันธ์ได้ ทำให้ผู้วิจัยหาค่าขนาดความสัมพันธ์ได้เพียง 561 คู่) (ตัวแปร 1 ตัวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม นับเป็น 1 คู่) ซึ่งจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางประชากร กลุ่มตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร กลุ่มตัวแปรความรู้ ทักษะคติ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม กลุ่มตัวแปรความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทางการเมืองและกลุ่มตัวแปรด้านปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของตัวแปรอิสระที่ใช้ในงานวิจัย

ตัวแปรอิสระ	จำนวน(คู่)	ร้อยละ
<u>ลักษณะทางประชากร</u>	<u>173</u>	<u>30.84</u>
เพศ	35	6.24
อายุ	36	6.42
ระดับการศึกษา	36	6.42
สถานภาพสมรส	12	2.14
อาชีพ	24	4.28
รายได้	26	4.63
ภูมิลำเนา	4	0.71
<u>การเปิดรับข่าวสาร</u>	<u>263</u>	<u>46.88</u>
การเปิดรับข่าวสารในภาพรวม	17	3.03
สื่อมวลชน	20	3.57
สื่อวิทยุ	25	4.46
สื่อโทรทัศน์	26	4.63
สื่อหนังสือพิมพ์	24	4.28
สื่อวิทยุกระจายเสียง	15	2.67
สื่อบุคคล	26	4.63
คนในครอบครัวญาติ	12	2.14

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน(คู่)	ร้อยละ
เพื่อนบ้าน	11	1.96
เพื่อนที่ทำงาน	9	1.60
เจ้าหน้าที่โครงการ	4	0.71
ผู้เข้าร่วมสัมมนา	4	0.71
ผู้นำชุมชน	4	0.71
องค์กรพัฒนาสังคม	2	0.36
ผู้บังคับบัญชา	3	0.53
ครู อาจารย์ นักวิชาการ	4	0.71
นิสิต นักศึกษา	3	0.53
เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์	3	0.53
สื่อเฉพาะกิจ	15	2.67
สื่อสิ่งพิมพ์	5	0.89
โปสเตอร์	4	0.71
ป้ายประกาศ	3	0.53
ป้ายผ้า	2	0.35
รถวิ่งประชาสัมพันธ์	2	0.35
หออกระจายข่าว	3	0.53
นิทรรศการ	4	0.71
สื่อเฉพาะกิจอื่นๆ เช่น อักษรไฟวิ่ง, ปฏิทิน, ของขวัญปีใหม่		
ใหม่	8	1.43
สื่ออินเทอร์เน็ต	5	0.89
<u>ความรู้ ทักษะ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม</u>	<u>61</u>	<u>10.87</u>
ความรู้	29	5.17
ทักษะ	26	4.63
ความตระหนัก	6	1.07

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	จำนวน(คู่)	ร้อยละ
<u>ความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือ</u>		
<u>ช่องทางการสื่อสาร</u>	<u>13</u>	<u>2.31</u>
การรับรู้/ความสนใจ/การแสวงหาข่าวสาร	5	0.89
ความทันสมัยของข่าวสาร	2	0.35
ความน่าเชื่อถือ	2	0.35
ความพึงพอใจ	2	0.35
การใช้ประโยชน์จากข่าวสาร	2	0.35
<u>ปัจจัยอื่นๆที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม</u>	<u>51</u>	<u>9.09</u>
อายุการทำงาน	7	1.25
ตำแหน่งในชุมชน	4	0.71
ความรู้จักกัน	3	0.53
การฝึกอบรม	3	0.53
การมีจิตสำนึก	4	0.71
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในอดีต	2	0.35
พฤติกรรมการสื่อสาร	8	1.43
ศักยภาพของชุมชน	2	0.35
ศักยภาพของนักพัฒนาชุมชน	2	0.35
ความศรัทธา	2	0.35
การมีอุดมการณ์ทางการเมือง	2	0.35
ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและความเสมอภาค	2	0.35
ความเชื่อมั่นในการใช้เหตุผล	2	0.35
การมองโลกในแง่ดีและความไว้วางใจ	2	0.35
ความรู้สึกสะดวกสบายในที่ทำงาน	2	0.35
แรงผลักดันที่คาดว่าจะได้รับ	2	0.35
การให้ความสำคัญของผู้บริหาร	2	0.35
รวม	561	100

ตัวแปรที่ศึกษาในงานวิจัยทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางประชากร กลุ่มตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร กลุ่มตัวแปรความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม กลุ่มตัวแปรความรู้ทัศนคติ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และกลุ่มตัวแปรปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม โดยกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษามากที่สุดเกือบจะครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวแปรทั้งหมด คือ กลุ่มตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร เป็นจำนวน 263 คู่ คิดเป็นร้อยละ 46.88 เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่าตัวแปรในกลุ่มการเปิดรับข่าวสารที่ผู้วิจัยในอดีตเชื่อว่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ สื่อบุคคล และสื่อโทรทัศน์ รองลงมาอีก 4 อันดับคือ สื่อวิทยุ สื่อหนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชน

สำหรับกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษารองลงมา คือ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางประชากร จำนวน 173 คู่ คิดเป็นร้อยละ 30.84 โดยผู้วิจัยในอดีตสนใจศึกษาตัวแปร ระดับการศึกษา อายุ มากที่สุดในจำนวนเท่ากัน รองลงมาคือ เพศ และอันดับที่สาม คือ รายได้ ซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษา อายุ เพศ และรายได้ ยังคงมีผลกระทบต่อการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในสังคมไทย มากกว่าตัวแปรอื่นๆ เช่น อาชีพ สถานภาพสมรส ฯลฯ

กลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษาในฐานะที่เป็นตัวแปรอิสระในอันดับที่สาม คือ ความรู้ ทัศนคติ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มีการศึกษาในสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มตัวแปรในสองกลุ่มแรก เพียงร้อยละ 10.87 หรือไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวแปรในกลุ่มที่สอง อย่างไรก็ตามตัวแปรด้านความรู้และทัศนคติก็น่าจะเป็นที่นิยมศึกษาว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนใช่หรือไม่ อย่างไร

กลุ่มตัวแปรปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เป็นกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษามากเป็นอันดับที่สี่ คือ ร้อยละ 9.09 โดยเป็นกลุ่มตัวแปรที่ผู้วิจัยในอดีตเชื่อว่าน่าจะมีผลก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมขึ้น โดยเฉพาะตัวแปรพฤติกรรมสื่อสารของประชาชนกับเจ้าหน้าที่ และอายุการทำงานของผู้นำชุมชน อาจจะเป็นผลทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ จึงมีผู้วิจัยสนใจศึกษาจำนวนมากที่สุดของกลุ่มนี้ ส่วนตัวแปรที่มีการสนใจศึกษารองลงมาคือ ตำแหน่งในชุมชน และการมีจิตสำนึกของประชาชน

สำหรับกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษาเป็นอันดับสุดท้าย คือ กลุ่มตัวแปรความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม แสดงว่า ผู้วิจัยในอดีตมองประชาชนในฐานะผู้รับสารแต่เพียงมิติเดียว ว่ามีการเปิดรับข่าวสารในลักษณะอย่างไร แต่ยังขาดการศึกษาถึงผลของการสื่อสารว่าผู้รับสารนั้นมีการรับรู้ ความสนใจ การแสวงหาข่าวสารหรือความพึงพอใจ และการนำไปใช้ประโยชน์นั้น อย่างไร ทำให้ตัวแปรกลุ่มนี้ยังมีการศึกษาที่น้อยมาก เพียงร้อยละ 2.31 เท่านั้น

ผลการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต่างๆ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผลการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับการมีส่วนร่วม (ซึ่งเป็นตัวแปรตามนั้น) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ห่อภิมานนั้น (Meta-Analysis) จะทำให้ได้ดัชนีมาตรฐานซึ่งแสดงปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามแต่ละคู่ ในรูปของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เพื่อให้ง่ายต่อการตีความหมาย ซึ่งนำเสนอในตารางที่ 7.1 ดังนี้

ตารางที่ 7.1 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ระดับการมีส่วนร่วม
<u>ลักษณะทางประชากร</u>		
เพศ	.15066	ระดับต่ำ
อายุ	.11919	ระดับต่ำ
อาชีพ	.08125	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
ระดับการศึกษา	.07999	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
รายได้	.05673	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
สถานภาพสมรส	.04842	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
ภูมิลำเนา	.02258	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
<u>การเปิดรับข่าวสาร</u>		
สื่อบุคคล	.42824	ระดับปานกลาง
การเปิดรับข่าวสารในภาพรวม	.41930	ระดับปานกลาง
ป้ายผ้า	.38311	ระดับปานกลาง
สื่อมวลชน	.38028	ระดับปานกลาง
สื่ออินเทอร์เน็ต	.37529	ระดับปานกลาง
ผู้เข้าร่วมสัมมนา	.36465	ระดับปานกลาง
เพื่อนที่ทำงาน	.25492	ระดับปานกลาง
เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์	.34697	ระดับปานกลาง
นิสิต นักศึกษา	.33308	ระดับปานกลาง
สื่อเฉพาะกิจ	.33112	ระดับต่ำ
เจ้าหน้าที่โครงการ	.31212	ระดับต่ำ
สื่อสิ่งพิมพ์	.30767	ระดับต่ำ

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์	ระดับ การมีส่วนร่วม
<u>การเปิดรับข่าวสาร (ต่อ)</u>		
หออกระจายข่าว	.29990	ระดับต่ำ
นิทรรศการ	.29467	ระดับต่ำ
ผู้นำชุมชน	.28967	ระดับต่ำ
เพื่อนบ้าน	.25889	ระดับต่ำ
สื่อเฉพาะกิจอื่นๆ เช่น อักษรไฟวิ่ง, ปฏิทิน และของขวัญปีใหม่	.22475	ระดับต่ำ
องค์กรพัฒนาสังคม	.22261	ระดับต่ำ
คนในครอบครัวญาติ	.22198	ระดับต่ำ
สื่อวิทยุ	.21513	ระดับต่ำ
สื่อหนังสือพิมพ์	.20413	ระดับต่ำ
ครู อาจารย์ นักวิชาการ	.17166	ระดับต่ำ
สื่อวิทยุ	.17021	ระดับต่ำ
สื่อโทรทัศน์	.16629	ระดับต่ำ
โปสเตอร์	.16224	ระดับต่ำ
รถวิ่งประชาสัมพันธ์	.14552	ระดับต่ำ
ผู้บังคับบัญชา	.12361	ระดับต่ำ
ป้ายประกาศ	.11504	ระดับต่ำ
เสียงตามสาย	.09429	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
<u>ความรู้ ทักษะ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมี</u>		
<u>ส่วนร่วม</u>		
ทัศนคติ	.35336	ระดับต่ำ
ความตระหนัก	.24232	ระดับต่ำ
ความรู้	.23816	ระดับต่ำ

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ระดับการมีส่วนร่วม
<u>ความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทาง การสื่อสาร</u>		
ความน่าเชื่อถือ	.38094	ระดับปานกลาง
ความพึงพอใจ	.37955	ระดับปานกลาง
การรับรู้	.32781	ระดับปานกลาง
การใช้ประโยชน์จากข่าวสาร	.29767	ระดับต่ำ
ความสนใจ	.29200	ระดับต่ำ
การแสวงหาข่าวสาร	.14311	ระดับต่ำ
ความทันสมัยของข่าวสาร	.08349	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
ความเข้าใจ	.05070	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
<u>ปัจจัยอื่นๆที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม</u>		
การมีอุดมการณ์ทางการเมือง	.99945	ระดับสูงมาก
ความศรัทธา	.99712	ระดับสูงมาก
การฝึกอบรม	.58030	ระดับสูง
ความรู้จักกัน	.53133	ระดับสูง
พฤติกรรมการสื่อสาร	.40142	ระดับปานกลาง
การให้ความสำคัญของผู้บริหาร	.33805	ระดับปานกลาง
แรงผลักดันที่คาดว่าจะได้รับ	.32336	ระดับปานกลาง
ความรู้สึกสะดวกสบายในที่ทำงาน	.32125	ระดับปานกลาง
ศักยภาพของนักพัฒนาชุมชน	.31119	ระดับปานกลาง
ศักยภาพของชุมชน	.31039	ระดับปานกลาง
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในอดีต	.25890	ระดับต่ำ
การมองโลกในแง่ดีและความไว้วางใจ	.19438	ระดับต่ำ
ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและความเสมอภาค	.15860	ระดับต่ำ
การมีจิตสำนึก	.12029	ระดับต่ำ
ตำแหน่งในชุมชน	.07844	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
อายุการทำงาน	.04996	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน
ความเชื่อมั่นในการใช้เหตุผล	.04949	แทบไม่มีความสัมพันธ์กัน

จากตารางที่ 7.1 ผลการสังเคราะห์ขนาดอิทธิพลหรือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของกลุ่มตัวแปรอิสระต่างๆ ทั้ง 5 กลุ่มนั้น ไม่ว่าจะเป็ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในระดับมหภาค (กลุ่มตัวแปร) หรือระดับจุลภาค (ตัวแปรแต่ละตัว) พบว่า โดยเฉลี่ยตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์หรือขนาดความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ

เมื่อพิจารณารายละเอียดของตัวแปรอิสระในแต่ละกลุ่ม พบว่า การศึกษาตัวแปรอิสระที่ใช้อธิบายการมีสื่อสารแบบส่วนร่วมทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางประชากร กลุ่มตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร กลุ่มตัวแปรความรู้ ทักษะคิด หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม กลุ่มตัวแปรความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทางการเมืองและกลุ่มตัวแปรด้านปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

โดยในกลุ่มตัวแปรประชากรนั้น พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลย มีเพียงการเป็นสมาชิกในครอบครัวหรือการเป็นสมาชิกในองค์กร ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมแต่มีค่าระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ นั้นแสดงว่า การเป็นสมาชิกไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว หรือการเป็นสมาชิกในองค์กรใดๆ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถาบันนั้นๆ

ส่วนในกลุ่มการเปิดรับข่าวสารนั้น พบว่า การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล มีค่าขนาดความสัมพันธ์สูงที่สุดในกลุ่มการเปิดรับข่าวสาร ซึ่งมีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ซึ่งตัวแปรในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับปานกลางคือ การเปิดรับข่าวสารโดยรวม ป้ายผ้า สื่อมวลชน สื่ออินเทอร์เน็ต ผู้เข้าร่วมสัมมนา เพื่อนที่ทำงาน เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และนิสิต นักศึกษา ตามลำดับ ส่วนในกลุ่มที่มีระดับความสัมพันธ์ระดับต่ำ คือ สื่อเฉพาะกิจ เจ้าหน้าที่โครงการ สื่อสิ่งพิมพ์ หอกระจายข่าว ผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน องค์กรพัฒนาสังคม เป็นต้น และสื่อเสียงตามสาย เป็นสื่อที่แทบจะไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลย

สำหรับกลุ่มความรู้ ทักษะคิด หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ทักษะคิด รองลงมาคือ ความตระหนัก และความรู้ตามลำดับ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เมื่อพิจารณาถึงระดับของการมีส่วนร่วม พบว่า ตัวแปรทั้ง 3 นี้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ

กลุ่มความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทางการสื่อสาร พบว่า ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุด คือ ความน่าเชื่อถือในผู้ส่งสารและความน่าเชื่อถือในสาร รองลงมา

คือ ความพึงพอใจ และการรับรู้ ตามลำดับ โดยตัวแปรทั้ง 3 นั้นมีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ส่วนตัวแปรการใช้ประโยชน์จากข่าวสาร ความสนใจข่าวสารและการแสวงหาข่าวสารนั้น มีระดับความสัมพันธ์ต่ำ และตัวแปรด้านความทันสมัยของข่าวสารและความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารนั้นแทบจะไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลย

สำหรับในกลุ่มตัวแปรสุดท้ายคือ กลุ่มปัจจัยอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม พบว่า ตัวแปรการมีอุดมการณ์ทางการเมือง มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุด รองลงมาคือ ความศรัทธา ซึ่งทั้ง 2 ตัวแปรนี้ มีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูงมาก ส่วนตัวแปร การฝึกอบรมและความรู้จักกัน มีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูง ส่วนตัวแปรพฤติกรรมการสื่อสารของประชาชนกับเจ้าหน้าที่ การให้ความสำคัญของผู้บริหารกับงานที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม แรงผลักดันที่คาดว่าจะได้รับ ความรู้สึกสะดวกสบายในที่ทำงานเมื่อได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ศักยภาพของนักพัฒนาชุมชน และศักยภาพของชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง สำหรับตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในอดีต การมองโลกในแง่ดีและความไว้วางใจ ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและความเสมอภาค และการมีจิตสำนึกต่อเรื่องที่ต้องการให้เปิดการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ และตัวแปรตำแหน่งในชุมชน อายุการทำงาน และความเชื่อมั่นในการใช้เหตุผล แทบไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและการมีส่วนร่วม จำแนกตามคุณลักษณะของงานวิจัย

งานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่นำมาสังเคราะห์ในเชิงปริมาณด้วยวิธี Meta-Analysis นั้น มีคุณลักษณะของงานวิจัยที่หลากหลาย ซึ่งอาจส่งผลต่อการนำค่าขนาดความสัมพันธ์หรือดัชนีมาตรฐานไปประยุกต์ใช้ต่อไปได้ ดังนั้นในส่วนนี้จึงนำค่าขนาดความสัมพันธ์ในรูปค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่สังเคราะห์ได้เหล่านั้นมาวิเคราะห์ความแปรปรวนจำแนกตามคุณลักษณะงานวิจัย ได้แก่ ปี พ.ศ. ที่เผยแพร่งานวิจัย สถาบันที่สังกัด ซึ่งถือว่าเป็นตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรปรับที่จะช่วยอธิบายความแตกต่างของค่าขนาดความสัมพันธ์ได้

ตารางที่ 7.2 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของค่าขนาดความสัมพันธ์
จำแนกตามคุณลักษณะของงานวิจัย

คุณลักษณะ งานวิจัย	แหล่งที่มาของ ความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ปี พ.ศ.ที่เผยแพร่	Between Groups	.176	2	.088	2.608	.075
	Within Groups	18.842	558	.034		
	Total	19.018	560			
สถาบันที่ศึกษา	Between Groups	.108	2	.054	1.594	.204
	Within Groups	18.910	558	.034		
	Total	19.018	560			

P < .05

ผลการวิเคราะห์ค่านัยสำคัญทางสถิติที่ได้ (Sig.) มีค่ามากกว่า 0.05 นั่นคือ ปี พ.ศ.ที่เผยแพร่งานวิจัย และสถาบันที่สังกัด ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของค่าขนาดความสัมพันธ์ได้ที่ระดับนัยสำคัญที่ .05

หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและการมีส่วนร่วมที่พบนั้นไม่ขึ้นอยู่กับเวลาหรือช่วง ปี พ.ศ. ใดก็ตาม พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไม่แตกต่างกัน ซึ่งนักวิจัยสามารถนำค่าขนาดความสัมพันธ์นี้ไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคต ไม่ว่าจะกาลเวลาจะเปลี่ยนไปเพียงใดก็ตาม เช่นเดียวกับสถาบันที่ศึกษาไม่มีความแตกต่างของค่าขนาดความสัมพันธ์ กล่าวคือไม่ว่าวิทยานิพนธ์นั้นจะมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ซึ่งอาจจะท่อนได้ว่า คุณภาพในการทำวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของสถาบันใดๆ นั้น ใกล้เคียงกัน

ผลการสังเคราะห์งานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเชิงคุณภาพ (Meta-Ethnography)

จากการศึกษาพบว่า มีงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพรวมทั้งสิ้น 9 เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยได้นำงานวิจัยทั้งหมด มาสังเคราะห์ด้วยวิธี Meta-Ethnography โดยอ่านงานวิจัยแต่ละเรื่องอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระตามขอบข่ายงานวิจัย และบันทึกผลการวิจัยที่เป็นสาระสำคัญ โดยการนำเสนอตามกรอบแนวคิดของรูปแบบการสื่อสารและการมีส่วนร่วม (ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 3) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่ได้จากงานวิจัยเชิงปริมาณมาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อรวบรวมและเรียบเรียงสรุปเป็นข้อค้นพบด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

รูปแบบการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

1. ทิศทางการสื่อสาร

จากการศึกษาในเรื่องของทิศทางการสื่อสารของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น พบว่า ทิศทางของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ ใช้การสื่อสารในลักษณะ 2 ทาง (Two-way Communication) กล่าวคือ มีการใช้การสื่อสารโต้ตอบกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ได้ในเวลารวดเร็ว และลักษณะของผู้รับสารจะเป็นแบบ Active Receiver ซึ่งจะให้ผู้รับสารมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสาร นอกจากนี้ ยังใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย โดยเฉพาะการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการจะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด เป็นการช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแจ้งข้อมูลข่าวสาร หรือการซักถามข้อสงสัยเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้ถูกต้อง ดังเช่น

“มีทั้งการสื่อสารทางเดียวและสองทาง กล่าวคือ การสื่อสารทางเดียวคือ ดีเจหรือผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ในการโน้มน้าว สร้างและกระตุ้นจิตสำนึกให้แก่ผู้ฟังและการสื่อสารสองทาง โดยพบว่าเกิดขึ้น 2 ทางคือทางตรงกับทางอ้อม ทางตรงคือ เข้าร่วมกิจกรรมกับทางรายการกรีนเวฟ ส่วนทางอ้อมคือติดตามข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมต่างๆที่พลาดโอกาสเข้าร่วมแต่นำไปปฏิบัติเอง”

วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์, 2545

“การสื่อสารแบบสองทาง (Two- Way Communication) โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชุมชนในฐานะสื่อบุคคล ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารและถ่ายทอดข่าวสารซ้ำ ในเวลาเดียวกัน”

สุนทรี ธาราธิคุณ, 2542

“เจ้าหน้าที่จะนิยมวิธีการสื่อสารแบบสองทางมากกว่า เพราะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อทำกิจกรรมฟื้นฟูต่างๆ อีกทั้งในการสื่อสารที่สามารถโต้ตอบกันได้ จะส่งผลให้เกิดความเข้าใจ รับรู้ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมที่มีต่อกันได้ทันที ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยน แกไขรูปแบบการสื่อสารที่ประสบความสำเร็จได้ด้วยดี”

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์, 2542

“การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด สามารถสร้างสัมพันธภาพ เกิดความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อโครงการรวมไปถึงตัวนักเรียนนายร้อยตำรวจที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ด้วย”

ภาวี กรีใจวัง, 2541

แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่า ทิศทางของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมยังคงอยู่ในรูปของการสื่อสารแบบทางเดียวอยู่ ซึ่งพบในรายงานผลการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิद्यุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน” กล่าวไว้ว่า

“การจัดรายการวิทยุชุมชนทั้งของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.แม่ฮ่องสอน และสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท.จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ใช่วิทยุชุมชนตามหลักการสากลของวิทยุชุมชน การสื่อสารยังเป็นการสื่อสารทางเดียว เนื่องจากเนื้อหาสาระทั้งหมดและความเป็นเจ้าของยังไม่ได้เกิดจากความคิดริเริ่มและบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง”

จิระวรรณ ตันกุลานันท์, 2542

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์โครงการอนุรักษ์พันธ์เต่าทะเล ความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเลของประชาชนในเขตอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี” ของณัฐธินิชา วรวรรณเศรษฐ์, 2547 เนื่องจาก ผู้วิจัยได้อ่านผลการวิจัยอย่างละเอียดพบว่า ผู้ส่งสาร คือ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์จากกองทัพเรือ ส่งข้อมูลข่าวสารการประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว ดังนั้นจึงสรุปว่าเป็นการสื่อสารในลักษณะทางเดียว (One-way Communication)

2. การไหลของข้อมูลข่าวสาร

ลักษณะการไหลของข้อมูลข่าวสารในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น พบว่า เป็นลักษณะ Two-step Flow คือ การไหลแบบสองจังหวะ กล่าวคือ มีการสื่อสารโดยผู้ส่งสารส่งผ่านไปยังตัวกลาง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผู้นำทางความคิด ผู้นำชุมชน หรือสื่อมวลชนแล้วจึงส่งไปถึงผู้รับสารเป้าหมาย นอกจากนี้ยังพบว่าการสื่อสารในลักษณะของการถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปถึงผู้รับสารโดยตรงควบคู่กันอีกด้วย แต่ทั้งนี้พบการสื่อสารในลักษณะของการไหลแบบสองจังหวะเป็นส่วนใหญ่

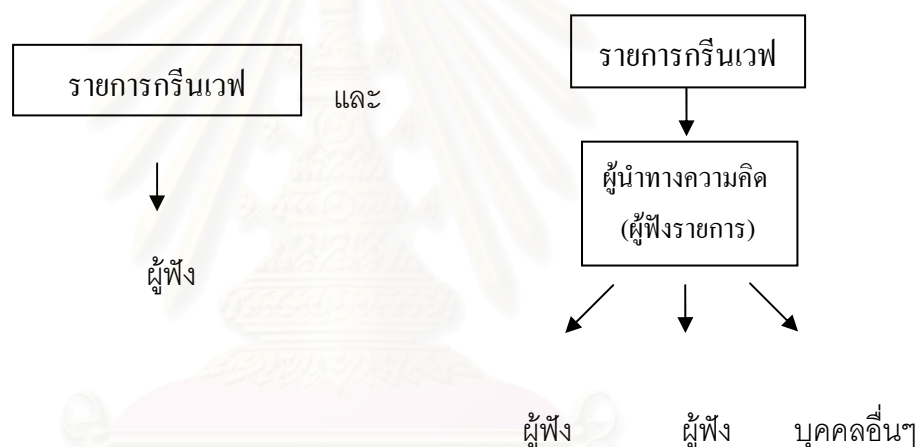
“การสื่อสารแบบสองจังหวะ (ผู้นำทางความคิด) คือ ประชาชนในชุมชนรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็นจากผู้นำชุมชนที่ตนให้ความเชื่อถือมากกว่ารับทราบจากสื่อมวลชน”

สุนทรี ธาราธิคุณ, 2542

“การสื่อสารจากบนลงล่าง โดยกองทัพเรือเผยแพร่ข่าวสารไปสู่ชาวบ้าน โดยเฉพาะเยาวชนเป็นลักษณะ Two Step Flow ในรูปแบบการจัดสัมมนาและจัดอบรม”

ณัฐฐณีชา วรธรรมเศรษฐี, 2546

การสื่อสาร 2 รูปแบบควบคู่กันไป คือ การสื่อสารโดยตรงไปที่กลุ่มผู้ฟังและโดยทางอ้อมด้วยการผ่านกลุ่มของผู้นำทางความคิดไปยังบุคคลอื่นๆ

วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์, 2545

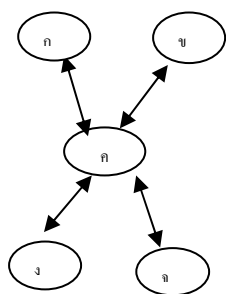
“1. การสื่อสารภายในองค์กรคณะสงฆ์ หมายถึง การสื่อสารที่จะนำคำสั่ง มติ ประกาศหรือแถลงการณ์ของมหาเถรสมาคมไปสู่พระสงฆ์ได้อำนาจการปกครอง

2. การสื่อสารที่ต้องอาศัยสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข่าวสาร พบว่า คำสั่ง มติ ประกาศหรือแถลงการณ์ของคณะพระสงฆ์ที่สำคัญ สื่อมวลชนมักให้ความสำคัญที่จะนำเสนอและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ”

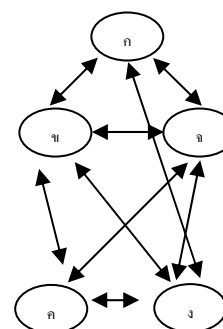
พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์, 2541

การสื่อสารประเภทมีศูนย์กลาง และไม่มีศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร (ไม่ส่งผ่านไปยังเจ้าหน้าที่ฯ)

ประเภทมีศูนย์กลาง

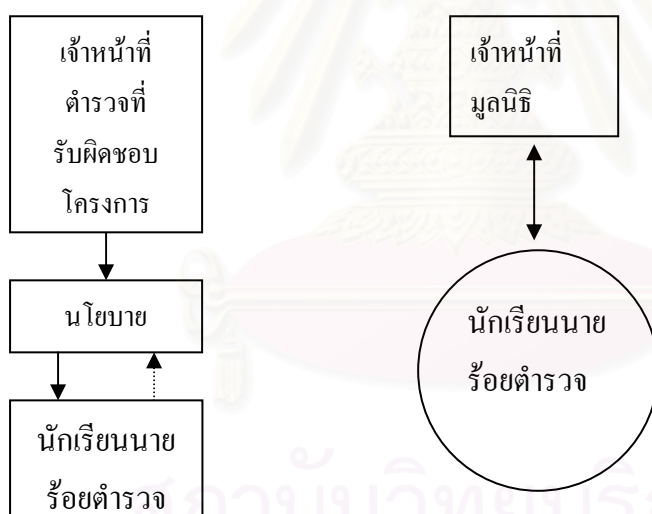
ประเภทไม่มีศูนย์กลาง

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณ์พันธ์, 2542

เป็นการสื่อสาร 2 ลักษณะคือ

การสื่อสารแนวตั้ง (Vertical) และ การสื่อสารสองทาง

ภาวี กรใจวัง, 2541

3. เป้าหมายการสื่อสาร

เป้าหมายของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยต่างๆ โดยส่วนใหญ่แล้วเพื่อมุ่งหวังให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือพื้นที่ที่ผู้วิจัยในอดีตได้ศึกษาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป้าหมายในการสื่อสารนี้เป็นการมุ่งเน้นในการสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนร่วม ให้แก่ชุมชน โดยการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชนนั้น เมื่อพิจารณารายละเอียดปลีกย่อยของเป้าหมาย ผู้วิจัยได้จำแนกเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมออกเป็น ดังนี้

1. เพื่อตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเกิดการมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน เช่น

“เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็น”

สุนทรี ธาราธิคุณ (2542)

“เพื่ออนุรักษ์เต่าทะเล”

ณัฐธินิชา วรวรรณเศรษฐ์ (2546)

“เพื่อให้พระสงฆ์ทั่วไปและประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับเถรสมาคมอย่างถูกต้อง”

พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์ (2541)

“เพื่อให้นักเรียนนายร้อยตำรวจ ได้เข้ามาสัมผัสปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นการรับรู้ปัญหาสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา”

ภาวิ กรีใจวัง (2541)

2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา เช่น

“เพื่อสร้างความ มั่นใจและการยอมรับของประชาชนต่อโครงการสร้างเขื่อน”

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์

(2538)

“การจัดการประชุมเพื่อเปิดโอกาสให้ตัวแทนของกลุ่มอาชีพต่างๆทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 8”

กัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง (2542)

3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส เช่น

“เกิดรายการวิทยุที่เป็นของชุมชนโดยเฉพาะสำหรับชาวเขาเผ่าต่างๆ”

จิระวรรณ ตันกูรอนันท์ (2542)

4. เพื่อใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการสร้างสื่อเพื่อส่งข่าวสาร เป็นการใช้ทักษะในการสร้างสื่อ เพื่อเป็นช่องทางที่จะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง เช่น

“เพื่อสร้างสรรค์สังคมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”

วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์ (2545)

4. ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสาร

เมื่อศึกษาการดำเนินการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงนั้น ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เพราะมีขั้นตอนในการสื่อสารหลายขั้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นวางแผนโครงการ มีการสำรวจชุมชนหรือโครงสร้าง ลักษณะความเป็นอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนต่อโครงการหรือปัญหาที่จะก่อให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

2. ขั้นออกแบบกระบวนการสื่อสาร ขั้นนี้รวมทั้งการออกแบบเนื้อหาสาร ในลักษณะการให้ข้อมูลที่เพียงพอ ครบถ้วน และถูกต้อง ไม่บิดเบือนความจริง นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่โน้มน้าวใจ ใจให้สมาชิกเกิดจิตสำนึกหรือความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจะช่วยกันแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ผ่านพ้นไปได้ และการออกแบบสื่อที่จะใช้ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การกำหนดสื่อที่จะใช้เพื่อถ่ายทอดไปยังสมาชิกภายในชุมชนอย่างทั่วถึงและเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสื่อที่จะใช้นั้นต้องเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย นั่นก็คือสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งการที่จะเข้าถึงได้นั้นก็ต้องคำนึงถึง ทักษะ ความสามารถของคนในชุมชน และคุณลักษณะของผู้รับสาร เช่น การอ่านออกเขียนได้ การมีครอบครองสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ตลอดจนทัศนคติ ความรู้ของผู้รับสารต่อปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงเรื่อง ความสะดวก งานหรือเวลาที่เอื้อต่อการเปิดรับข่าวสารอีกด้วย เพื่อจะได้วางแผนการใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น ใช้หัวหน้าชาวเขา เป็นสื่อหลัก เพื่อสะดวกในการอธิบายหรือชี้แจงข้อมูลต่าง ๆ ให้ชาวเขาเผ่าได้เข้าใจอย่างถูกต้อง

“เน้นสื่อบุคคลในการทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์โครงการ เน้นการประชาสัมพันธ์ในโรงเรียน เพื่อให้เยาวชนได้รับทราบ และไปมีอิทธิพล กับผู้ปกครองเพื่อล้างความเชื่อที่ผิดๆ ในการรับประทานเนื้อหรือไข่เต่าทะเล”

ณัฐธินิชา วรวรรณเศรษฐ์, 2546

“ลำดับขั้นตอนการดำเนินการรายการกรีนเวฟ

ผู้ส่งสาร

- โน้มน้าวใจ
- สร้างจิตสำนึก
- อยากร่วม

สาร

- ข้อมูลที่เพียงพอ

ช่องทางการสื่อสาร

- Format Station

ผู้รับสาร

- สะดวก
- งาน/เวลาเอื้ออำนวย
- คนรอบข้างสนับสนุน

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม”

วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์, 2545

3. ขั้นตัดสินใจ เป็นการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอจากสมาชิกในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการดำเนินงาน รวมถึงตัดสินใจการใช้สารและใช้สื่อต่างๆ ที่ได้ออกแบบมานั้น ให้ถูกต้องตามเวลา โอกาส และสถานที่ในช่วงเวลานั้นๆ เพื่อให้การดำเนินการนั้นให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด โดยในขั้นตอนนี้ อาจมีบุคคลภายนอก เช่น หน่วยงานราชการ เจ้าหน้าที่พัฒนา นักพัฒนาจากองค์กรเอกชน มาเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญ มาให้คำแนะนำ

“การปะทะสังสรรค์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกและระหว่างคนภายในชุมชนกันเอง โดยให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลภายนอกชุมชนที่ผู้นำชุมชนได้เข้าไปรับทราบ จากนั้นผู้นำชุมชนยังแสดงบทบาทการเป็นสื่อบุคคลที่นำข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนนั้นมาถ่ายทอดสู่ชุมชน

ในทางกลับกัน การติดต่อสัมพันธ์ยังเกิดจากฝ่ายชาวบ้านเองที่เป็นผู้แสวงหาข่าวสาร สอบถาม ข้อมูลจากผู้นำชุมชนที่เป็นบุคคลที่ตนให้ความเชื่อถือ

สุนทรี ธาราธิคุณ, 2542

“รูปแบบการสื่อสารถูกนำไปใช้ในแต่ละกิจกรรมในระยะเวลาต่างๆ ของการบำบัดฟื้นฟูซึ่งมี 5 ระยะเวลาตัวอย่างกิจกรรม เช่น Morning Meeting เจ้าหน้าที่ฯ จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการบำบัด พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เล่าเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างอิสระ, Encounter Group เป็นกิจกรรม ปรึกษความเข้าใจระหว่างกัน และกิจกรรมการเรียนการสอน เจ้าหน้าที่ฯจะเป็นผู้สอน อบรมแนะนำ ในประเด็นสำคัญเพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ที่ดี”

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์, 2542

4. ขั้นการลงมือปฏิบัติการ เป็นการดำเนินการตามที่ได้วางแผน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย ที่ได้กำหนดไว้

5. ขั้นการประเมินผลโครงการ เมื่อการปฏิบัติดำเนินมาระยะหนึ่งแล้ว สมาชิกในชุมชนควรมีการตรวจสอบ ผลการดำเนินงาน ว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้หรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นการตรวจสอบการทำงานของสมาชิกในแต่ละฝ่ายอีกด้วย หากพบปัญหา หรือ ข้อบกพร่องจะสามารถแก้ไขได้ทันเวลาที่ และสามารถปรับให้เข้ากับสถานการณ์ขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา เชื้อขนาดใหญของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ”

“มีขั้นตอนในการสื่อสารโดยแบ่งเป็นขั้นตอนทำโครงการ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นวางแผนโครงการ
2. ขั้นตัดสินใจ
3. ขั้นออกแบบรายละเอียดและก่อสร้าง
4. ขั้นใช้ประโยชน์จากโครงการ
5. ขั้นการประเมินผลโครงการ”

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, 2538

5. ลักษณะของสื่อที่ใช้

การสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น เป็นการสื่อสารที่ใช้สื่อทุกประเภทเข้ามาช่วยในการสื่อสาร ตามความเหมาะสมของแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการใช้สื่อบุคคลเป็นเครื่องมือหลัก เพราะสื่อบุคคลสามารถเข้าถึงได้ง่าย ก่อให้เกิดการโน้มน้าวใจได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการสื่อสารสองทาง สามารถโต้ตอบกันได้ทันที ทำให้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว โดยสื่อบุคคลที่มีการใช้อย่างมากนั้น ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เพื่อนบ้าน โดยการจัดประชุมกลุ่ม การโทรศัพท์เข้ามา พูดคุย เป็นต้น ดังเช่น

“การปะทะสังสรรค์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกและระหว่างคนภายในชุมชนกันเอง โดยให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลภายนอกชุมชนที่ผู้นำชุมชนได้เข้าไปรับทราบ จากนั้นผู้นำชุมชนยังแสดงบทบาทการเป็นสื่อบุคคลที่นำข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนนั้นมาถ่ายทอดสู่ชุมชนในทางกลับกัน การติดต่อสัมพันธ์ยังเกิดจากฝ่ายชาวบ้านเองที่เป็นผู้แสวงหาข่าวสาร สอบถามข้อมูลจากผู้นำชุมชนที่เป็นบุคคลที่ตนให้ความเชื่อถือ”

สุนทรี ธาราธิคุณ, 2542

ซึ่งสอดคล้องกับจากผลการสังเคราะห์ตัวแปรด้านการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในงานวิจัยที่เป็นเชิงปริมาณซึ่งพบว่า สื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุด ดังเช่นผลจากการวิจัยของผู้วิจัยในอดีตส่วนใหญ่ เช่น การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล โดยเฉพาะ สามี ภรรยา มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในเรื่องการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ (สุมาลี ตั้งจิตต์ศีล, 2537) การเปิดรับข่าวสารจาก บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมอาชีพ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (สุภารักษ์ จุตระกูล, 2537) ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น สื่อบุคคลจะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วม (พีระนันท์ บุรณะโสภณ, 2538; กนกวรรณ มณฑิราช, 2539; อุทัยวรรณ โกศลวัฒน์, 2539; วีระศักดิ์ จรินทร์รัตนกร, 2544; นารีกันต์ พราหมนิก, 2544; นรมน นันทมนตรี, 2545; รินดี ลิมปิศิริสันต์, 2544) และในด้านพลังงาน (ชลดา ทองสุกนอก, 2540)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยบางส่วนยังพบว่าในหลายๆ โครงการ มีการนำเอาสื่อเฉพาะกิจต่างๆ หรือสื่อมวลชนมาใช้ร่วมกับสื่อบุคคลด้วย ดังเช่น การใช้สื่อเฉพาะกิจ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสารจากทางราชการ จดหมายเชิญ การจัดนิทรรศการ รถกระจายเสียง แผ่นพับ โปสเตอร์

สติ๊กเกอร์ การใช้เสียงตามสาย หรือ การใช้สื่อมวลชน ได้แก่ การใช้วิทยุชุมชน หรือการใช้รายการวิทยุมาเป็นสื่อกลางในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ฯลฯ ดังเช่น

“สื่อบุคคล การพบปะด้วยตนเอง การประชุมภายในชุมชน ผ่านเพื่อนบ้านหรือคนรู้จัก หรือการใช้สื่อเฉพาะกิจ เช่น จดหมายข่าวหรือใบปลิว ป้ายประกาศ”

ชาวีนา พุฒนวล, 2542

“การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบโดยให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์แผ่นพับ โปสเตอร์และสติ๊กเกอร์ สื่อวิทยุ ได้แก่ สปอต เนื้อหารายการสั้นๆ รายการข่าวเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่าทะเล จัดกิจกรรมสัมพันธ์ทางสื่อโทรทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ตในเว็บไซต์ของกองทัพเรือ คือ www.thainavy.or.th

ณัฐฐณีชา วรธรรมเศรษฐ์, 2546

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของสื่อบุคคล ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยจำแนกได้เป็นคุณลักษณะของผู้ส่งสารและคุณลักษณะของผู้รับสาร ดังนี้

คุณลักษณะของผู้ส่งสาร

ก. บุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีนาเชื่อถือสูง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ดังเช่น ผลการวิจัยของธัญพร พงษ์โสภณ (2539) พบว่า พระสงฆ์เป็นสื่อบุคคลที่ทำหน้าที่ชี้แนะ และปลูกจิตสำนึกประชาชนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) ซึ่งได้แก่ การให้การอบรมชี้แนะแก่ประชาชนโดยตรง การเทศน์ การให้คำแนะนำ การสั่งสอนธรรมะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ลาวัณย์ อินทวรกิจ (2533) ซึ่งพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ของทางราชการและพระสงฆ์ เป็นผู้นำความคิดในท้องถิ่น (Local Opinion Leader) ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนงานพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้บรรลุเป้าหมายได้รวดเร็วขึ้น การได้รับความร่วมมือจากบุคคลเหล่านี้ ในการเผยแพร่ข่าวสาร จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชนของ วรรัตน์ ตรีธนวัต (2544)ว่า ศักยภาพของผู้นำชุมชนตามทัศนะของประชาชน มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ได้เช่นกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยของ พรธมณีภา วงษ์มิตร (2540) สามารถอธิบายเพิ่มเติมถึงความ เป็นผู้นำความคิดได้ว่า ความเป็นผู้นำความคิด จะมีความน่าเชื่อถือสูง ซึ่งมีผลทำให้ประชาชนเกิด

การมีส่วนร่วมในโครงการธรรมรักษานิเวศน์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปัญญา สวัสดิ์เสรี (2538) ที่พบว่า บทบาทของผู้นำชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .001

นอกจากนี้ วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์ (2545) ยังพบว่า ความน่าเชื่อถือของดีใจ เป็นปัจจัยการสื่อสารที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

ข. บุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ เช่น เจ้าหน้าที่โครงการ เจ้าหน้าที่พัฒนา จากผลการวิจัยของ ภาวี กรีใจวัง (2541) พบว่า เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะสามารถถ่ายทอดการทำงานในด้านต่างๆ ให้นักเรียนนายร้อยตำรวจได้เห็นสภาพปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมไปถึงการโน้มน้าวเพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำงานร่วมกับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า ศักยภาพของนักพัฒนาชุมชนมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกัน ของรัชดาภรณ์ ชาญชาคริตพงศ์ (2543)

ค. บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักของประชาชน วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์ (2545) ได้ศึกษา การรับฟังรายการกรีนเวฟกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ส่งสารที่ใช้บุคลิกส่วนตัวในภาพของคนสาธารณะ สามารถจูงใจ และกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น หรือ ศิรสา สอนศรี (2541) ซึ่งศึกษาเรื่อง การศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ที่ท่องเที่ยวของไทยของจังหวัดเชียงใหม่ การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการท่องเที่ยวไทยของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จ. เชียงใหม่ พบว่า การเป็นวิทยากรรับเชิญให้กับหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยที่สนับสนุน ให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อีกทางหนึ่ง

คุณลักษณะของผู้รับสาร

ก. การเป็นคนมีอุดมการณ์ จากผลการสังเคราะห์ในส่วนที่ 2 จะพบว่า ตัวแปรด้าน การมีอุดมการณ์นั้น โดยเฉพาะการมีอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นมีค่าขนาดความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของจินตนา ปัญญาอาวุธ (2541) ที่พบว่า อุดมการณ์ทางการเมือง ของกลุ่มเยาวชนที่มีสิทธิเลือกตั้งอายุ 18-20 ปี เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ข. ความศรัทธา เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ผู้วิจัย พบว่า เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์ (2542) ซึ่งศึกษา กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับ

การบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะขึ้นอยู่กับความศรัทธาเชื่อถือ และการยอมรับเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู โดยเจ้าหน้าที่เหล่านี้ จะต้องใช้การสื่อสารเพื่อให้เกิดความศรัทธา หากสมาชิกมีความศรัทธามาก การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก็จะเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้เมื่อใช้ความศรัทธาในทางศาสนากลับพบว่า ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ลาวัญญ์ อินทรารักษ์ (2533) ที่สรุปว่า ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทั้งในด้านความศรัทธาในคำสอน ความศรัทธาในเพศบรรพชิตและความศรัทธาในพิธีกรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย

ค.บุคคลที่เป็นกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย จากผลการวิจัยกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า บุคคลผู้รับสารเป้าหมายที่มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารและการมีส่วนร่วม คือ **ประชาชนหรือสมาชิกที่ประสบกับปัญหาในชุมชนโดยตรง** แต่ผู้วิจัยยังได้ค้นพบอีกว่า สำหรับกรณีที่เป็นการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในลักษณะโครงการเพื่อการรณรงค์ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีกลุ่มเป้าหมาย คือ **กลุ่มเยาวชนและแม่บ้าน** เป็นกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง ดังตัวอย่างผลการวิจัยของ วันเพ็ญ ผินเผือก (2544) ซึ่งศึกษาการรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่าที่ผู้ส่งสารจะถ่ายทอดเนื้อหาสารไปยังกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายนั้น คือ กลุ่มเยาวชนและแม่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนรมน นันทมนตรี (2542) ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการลดปริมาณขยะ ที่ใช้กลุ่มเป้าหมายเดียวกัน คือ เด็กและแม่บ้าน ซึ่งนรมน พบว่า เด็กเป็นปัจจัยในการบังคับให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะในชุมชน โดยนำเด็กมาเป็นข้อแม้ว่า “ถ้าคุณไม่ยอมให้ลูกๆ ของตนเองต้องเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในระหว่างการปฏิบัติงาน หรือต้องเหน็ดเหนื่อยต่อการเดินเก็บ คู้ขยะตามถังขยะแล้ว คุณต้องเปลี่ยนพฤติกรรมของตนจากการทิ้งอย่างเดียวนมาเป็นคิดก่อนทิ้ง แล้วรวบรวมให้เด็กเก็บไปขายต่อไป”

นอกจากนี้ งานวิจัยในเชิงปริมาณของ พิระนันท์ บุรณะโสภณ (2538) พบว่า สื่อแผ่นพับเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยของชลดา ทองสุกนอก (2540) ที่พบว่า ผู้จัดสัมมนาและผู้เข้าร่วมสัมมนา เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนายเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ สุทธิ ธาราธิคุณ (2542) ได้ให้ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยไว้ว่า การจัดฝึกอบรมพัฒนาความรู้ของผู้นำชุมชน เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของศิริสา สอนศรี (2541) เกี่ยวกับกลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ท่องเที่ยวไทย ว่า ใช้การจัดฝึกอบรมให้กับ

เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเอง และการจัดโครงการฝึกอบรมให้แก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไป ซึ่งทำให้เกิดการยอมรับ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมได้รวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นการใช้การสื่อสารแบบสองทาง เป็นการง่ายต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และเกิดความเข้าใจที่ตรงกันอีกด้วย

มีข้อค้นพบสำหรับการจัดสื่อกิจกรรม จากผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ พบว่า ประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ (เช่น การปลูกป่า, ป่าชายเลน, การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงแม่น้ำ, การทำความสะอาดบ้านเรือน, การเก็บขยะเนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก ฯลฯ) ที่จัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา, วันเข้าพรรษาหรือวันสำคัญทางศาสนา (ลดาว์ลีย์ พอใจ, 2536; นุชบา ภูสกุล, 2536; ดวงจันทร์ สุทธาโรจน์, 2539; กนกวรรณ มณฑิราช, 2539; จารุภัทร ถาวโรฤทธิ์, 2544) เช่นเดียวกับวันเพ็ญผืนผือก (2544) ได้ข้อสรุปว่า ในการจัดกิจกรรมนั้น ควรเลือกการจัดกิจกรรมในวันหยุดที่ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้

สำหรับสื่อมวลชนนั้นผลการวิจัยเชิงปริมาณส่วนใหญ่ มีข้อสรุปว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่นในเชิงการเมือง (วิภาดา บุนนาค, 2533; ลีตกานต์ ธนาไอฟาร์, 2537; สาลินี หลีหเจริญกุล, 2539; บุญทริกา เจียงเพ็ชร, 2543;) ในเชิงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สุภาภักษ์ จุตระกูล, 2537; พีระนันท์ บุรณะโสภณ, 2538; อุทัยวรรณ โกศลวัฒน์, 2539; นารีกานต์ พรหมนง, 2544; รินลี ลิ้มปิศิริสันต์, 2544)

ในขณะที่เดียวกันก็พบว่ามีงานวิจัยบางเล่ม ที่พบว่า สื่อมวลชนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังเช่น ผลการวิจัยของฐิติ วิทยสรณะ (2540) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย หรือในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากการรายงานผลการวิจัยของพิมลพรรณ สุทธิวงศ์ (2536) พบว่า พฤติกรรมการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการประหยัดน้ำของประชาชน

เมื่อพิจารณาเฉพาะสื่อ พบว่า

ก. *สื่อโทรทัศน์* จากการศึกษาของอัจฉราภณี สามิภักดิ์ (2539) ที่ศึกษาในเชิงการเมืองพบว่า สื่อโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก นอกจากนั้น ยังพบว่า ความคาดหวังการใช้ประโยชน์จากรายการด้านการเมือง

ทางสื่อโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมุสลิม (ภาคภูมิ หวังชัย, 2546) เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยของ ไพลิน ศศิธนากรแก้ว (2537) พบว่า การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากสื่อโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ข. *สื่อหนังสือพิมพ์* ผลการวิจัยของปาริชาตินิติมานพ (2533) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยพุทธกับสตรีไทยมุสลิม พบว่า การเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์และนิตยสารเท่ากันที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ธัญพร พงษ์โสภณ (2539) สนใจศึกษาบทบาทของพระสงฆ์สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกของประชาชนชนบท พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ที่ติดตามข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นประจำ จะชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นได้มากกว่ากลุ่มพระสงฆ์ที่ติดตามข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นครั้งคราว

ค. *สื่อวิทยุ* การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในสื่อวิทยุกระจายเสียงนั้น วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์ (2545) สนใจศึกษาการรับฟังรายการกรีนเวฟกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมเกิดขึ้น 3 ลักษณะคือ 1.การถือคติสั้น 2.ขยายข้อมูล 3.การมีจินตนาการร่วม นอกจากนี้ สาธิตี หลีหเจริญกุล (2539) ยังพบว่า การฟังข่าวสารทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งจากสื่อวิทยุ มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมอีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม ณิชฐณิชา วรวรรณเศรษฐ์ (2546) สนใจศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล กลับพบว่า สื่อวิทยุที่โครงการใช้เป็นสื่อหลักในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารนั้น ไม่สามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความตระหนักของประชาชนให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเลได้เท่าที่ควร เพราะสื่อวิทยุมีข้อจำกัดคือ ไม่มีภาพ ทำให้กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากกว่า

และสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น ผลการวิจัยของชลดา ทองสุกนอก (2540) ที่พบว่า สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนายเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับ พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์ (2542) ในการใช้เว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน เกี่ยวกับปัญหาสังคมกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน

6. ลักษณะของเนื้อหา

ลักษณะของเนื้อหาในการสื่อสารและการมีส่วนร่วม นั้น เป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน หรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังพบการนำเสนอด้วยภาษาท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสารนั้นขึ้นอยู่กับบริบทของการสื่อสาร เช่น เนื้อหาของรายการ กรีนเวฟ ซึ่งเป็นรายการเพลงไทยสากลที่เน้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เนื้อหาก็คงสอดแทรกอยู่ในช่วงที่เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรืออาจพูดคุยกันในรายการเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม ดังเช่น

“รายการเพลงที่สอดแทรกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการนำเสนอข้อมูลที่สามารถเข้าถึงความต้องการทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก และการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของตนเองได้”

วัชรภรณ์ จิตดีอารีย์, 2545

หรือในโครงการพัฒนาเขื่อนขนาดใหญ่ของรัฐก็จะมีการนำเสนอเนื้อหาไปตามแต่ละขั้นตอนในช่วงเวลานั้น

“ **ลักษณะของเนื้อหาแตกต่างกันไปตามละขั้นตอน ดังนี้** ขั้นตอนการวางแผนการร้องเรียนของประชาชนเรื่องการขาดแคลนน้ำ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม **สรุป** เนื้อหาเป็นเพียงการให้ข้อมูลด้านการประชาสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อการสร้างเขื่อนซึ่งมีลักษณะการโน้มน้าวใจ **ขั้นตัดสินใจ - (ไม่มี)** ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์และก่อสร้าง มีการร้องเรียนปัญหาของประชาชน เช่น ปัญหาการแย่งสิทธิในที่ดินระหว่างประชาชนในพื้นที่กับลูกจ้างกรมวิทยาศาสตร์ทหารบก (วศทบ.) , เรื่องราคาที่ดิน **ขั้นใช้ประโยชน์จากโครงการ - (ไม่มี)** ขั้นการประเมินผลโครงการ ขึ้นอยู่กับว่าจะประเมินในเรื่องใดบ้าง เช่น การสร้างเขื่อน การทำงานเจ้าหน้าที่ การให้ความช่วยเหลือปัญหาของประชาชน”

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, 2538

“เนื้อหาหลักคือ สถานการณ์ของเต่าทะเลในประเทศไทย และวิธีการอนุรักษ์เต่าทะเลไม่ให้สูญพันธุ์”

ณัฐธิดา วรวรรณเศรษฐ์, 2546

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปลักษณะของเนื้อหาได้ดังนี้คือ

ก. เนื้อหาของสารเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผลการวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้วมีการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เช่น ผลการวิจัยของ อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ (2538) ซึ่งพบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการเชื่อมขนาดใหญ่ เพื่อให้เกิดการยอมรับโครงการและเพื่อให้โครงการเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายต่อการดำเนินโครงการ ผู้ที่จะต้องอพยพย้ายถิ่นหรือ ผู้ที่สูญเสียที่ดินทำกิน ซึ่งสอดคล้องกับ สุนทรีย์ ธาราธิคุณ (2542) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็น พบว่า การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือ

ข. เนื้อหาของสารแสดงประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ ผลการวิจัยของ นรมน นันทมนตรี (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ พบว่า การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่จะสมาชิกจะได้ ชี้ให้เห็นมูลค่าของสิ่งของเหลือใช้ จากเดิมเรียกว่าขยะ แต่ปัจจุบันเป็นสิ่งที่มียุทธค่า ทำให้สมาชิกเกิดเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ สุนทรีย์ ธาราธิคุณ (2542) ที่ได้ข้อสรุปว่า คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการร้องเรียน การประชุม การเสนอความคิดเห็น และการติดตามข่าวสารมากกว่าคนต่างถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าถ้าสมาชิกในชุมชนมีส่วนได้ส่วนเสียกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น สมาชิกก็จะให้ความร่วมมือมากกว่า เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ จิระวรรณ ตันภูรานันท์ (2542) พบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่สนใจที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยเห็นว่าจะมีค่าตอบแทนให้ด้วย

ค. เนื้อหาของสารที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ซึ่งสมาชิกทุกคนควรทราบ และอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน เช่น ผลการวิจัยของ นรมน นันทมนตรี (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ พบว่า เนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องใกล้ๆ ตัว เช่น การช่วยกันรักษาความสะอาด และการแยกขยะไว้ขาย เป็นปัจจัยการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

7. ระดับของการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัย ได้สังเคราะห์ระดับของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 มิติ คือ มิติที่ 1 เป็นการมองระดับของการมีส่วนร่วมตามกิจกรรมของการมีส่วนร่วมในแต่ละบริบทตามประเด็นที่ศึกษา ว่าเป็นลักษณะของการกระทำกิจกรรมใดบ้างในลักษณะของการมีส่วนร่วมกันในชุมชน ส่วนมิติที่ 2 เป็นมองระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะการเป็นผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

มิติที่ 1 การมองระดับของการมีส่วนร่วมในแต่ละบริบทตามประเด็นที่ศึกษา

ด้านการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง**มากที่สุด** คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ เช่น เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผู้ราชการกรุงเทพมหานคร **รองลงมา** คือ การชักชวนผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้ง, การพูดคุยถกเถียงประเด็นทางการเมือง และการไปฟังอภิปรายหาเสียงเลือกตั้ง ตามลำดับ

ด้านการศึกษา

การมีส่วนร่วมทางการศึกษา **มากที่สุด** คือ แจ้งข่าวการร่วมกิจกรรมในชุมชนของโรงเรียน **รองลงมา** คือ การเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็น ชักถามได้ หากไม่เข้าใจเนื้อหาในบันทึกหรือคำสั่งใดๆ หรือการเปิดโอกาส ให้นักเรียนได้ซักถามข้อสงสัย แสดงความคิดเห็นในการเรียนการสอนในวิชานั้นๆ **น้อยที่สุด** คือ กำหนดให้มีการจัดทำวารสารประชาสัมพันธ์ เพื่อแจกจ่ายแก่ครูเป็นประจำ, การไปเยี่ยมบ้านนักเรียน

ด้านสังคม

- **การท่องเที่ยว**

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ **มากที่สุด** คือ การมีส่วนร่วมในการรณรงค์หรือร่วมมือกับทางราชการ เพื่อไม่ให้มีการทำลายสถานที่ท่องเที่ยว **รองลงมา** คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องการท่องเที่ยว เก็บขยะที่ถูกต้องไว้ เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวสะอาด **น้อยที่สุด** คือ จะช่วยเหลือในการจัดทำสื่อต่างๆ สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น แผ่นป้าย, ธง

- **การพัฒนาชุมชน**

การมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชุมชน**มากที่สุด** คือ การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมของชุมชนเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสารและติดตามการทำงานและความคืบหน้าของโครงการต่างๆ ในชุมชน **รองลงมา** คือ การร่วมบริจาคไม่ว่าจะเป็น เงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ หรือแรงงานในกิจกรรมพัฒนาชุมชนต่างๆ, การให้ความร่วมมือช่วยเหลือเจ้าหน้าที่พัฒนา, การรับผลประโยชน์ของกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่จัดขึ้น ตามลำดับ ส่วนการมีส่วนร่วม **น้อยที่สุด** คือ การทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของชุมชนและทางราชการ

เมื่อพิจารณารายละเอียดของการมีส่วนร่วมพบว่า

- วันที่สมาชิกในชุมชนจะให้ความร่วมมือในการร่วมกันทำกิจกรรมต่างของชุมชนคือ วันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันสำคัญทางศาสนา
- ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การทำความสะอาดชุมชน การสร้างบ่อน้ำสาธารณะ การไปรับบริการตรวจโรคจากหน่วยบริการเคลื่อนที่ของสาธารณสุขตำบล
- สาเหตุของการไม่มีส่วนร่วม สาเหตุอันดับ 1. คือ ไม่ค่อยมีเวลาเพราะมีงานประจำ 2. คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินงานหรือไม่รู้ว่าจะของบประมาณได้ และไม่มีสวัสดิการที่สนับสนุนจากทางราชการ 3.ขาดความเอาใจใส่ในการติดตามการทำงานจากคณะกรรมการชุมชนด้วยกัน

ด้านสิ่งแวดล้อม

● **สิ่งแวดล้อมโดยรวม**

กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสะอาดรอบๆ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย การทิ้งขยะในที่ที่จัดไว้ให้ แยกขยะเปียกก่อนทิ้ง การไม่เคยทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง ทะเล ชักชวนเพื่อนบ้าน/บุคคลในครอบครัว ให้ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณทางเดินเท้า ถนน สวนสาธารณะ **รองลงมา** คือ ชักชวนเพื่อนบ้านในช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การพัฒนาวัด ถนน โรงเรียน คลองส่งน้ำในหมู่บ้าน ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนๆ การติดตามข่าวสาร ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การใช้น้ำอย่างประหยัด ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ช่วยรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่มีส่วนร่วม **น้อยที่สุด** คือ ตักเตือนเมื่อเห็นคนทิ้งขยะไม่เป็นที่ และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือกิจกรรมรวมในสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อร่วมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมที่มีผู้ไม่เคยเข้าร่วมเลย ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานราชการ ซึ่งจัดตามนโยบายและโครงการต่างๆตามงบประมาณในแต่ละปี

● **ป่าไม้**

กิจกรรมที่ประชาชนให้ความร่วมมือด้านมากที่สุด คือ กิจกรรมการปลูกป่าที่จัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา **รองลงมา** คือ การชักชวนเพื่อนบ้านมิให้ตัดไม้ทำลายป่า หรือ การประกาศข่าวเรื่องการปลูกป่าไปยังเพื่อนบ้าน, ประสานงานกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในหมู่บ้าน **น้อยที่สุด** คือ เป็นผู้ริเริ่มจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้ การเป็นผู้นำหรือเข้าร่วมกลุ่มวางแผนในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำหรือป่าไม้กับทางราชการ

- **พลังงาน**

กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การปิดไฟทุกดวงที่ไม่ได้ใช้เพื่อเป็นการประหยัดไฟและตรวจสอบประสิทธิภาพของเครื่องจักรและเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่อการอนุรักษ์พลังงาน **รองลงมา** คือ ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ ในการสนับสนุนการดำเนินงาน การอนุรักษ์พลังงาน **น้อยที่สุด** คือ การเผยแพร่ข้อมูลในเรื่องการอนุรักษ์พลังงานผ่านสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลหรือสื่อสิ่งพิมพ์

โครงการต่างๆ

กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ **รองลงมา** คือการมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์สินและสิ่งของ ให้ความร่วมมือกับการดำเนินงานของโครงการต่างๆ **น้อยที่สุด** คือ การติดตามและประเมินผลโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มติที่ 2 มอกระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะการเป็นผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร	การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร	การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย
1.เป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว 2.โทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ 3.จัดกลุ่มพูดคุยกับอาสาสมัครนักจัดรายการ	1.เป็นผู้ดำเนินรายการ 2.บอกเล่าข้อมูลข่าวสาร 3.ได้รับเชิญเข้ามาร่วมสนทนาในรายการ 4.เป็นผู้นำเสนอประเด็น เลือกประเด็น 5.เป็นผู้เขียนบท 6.เป็นวิทยากรรับเชิญ 7.การกำหนดกิจกรรมหรือรูปแบบสื่อที่ใช้ในการส่งเสริมนโยบาย (การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์)	1.เป็นผู้สรรหาหรือกำหนดบุคลากร 2.เป็นผู้ร่วมประชุม 3. เป็นผู้สรรหา หรือ ปรึกษาอุปกรณ์ 4.เป็นผู้สรรหาหรือกำหนดงบประมาณ 5.เป็นผู้กำหนดผังรายการ 6.การวางแผนและควบคุมโครงการต่างๆ 7.กำหนดข้อบังคับกฎระเบียบ 8.การจัดทำมาตรการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. บุคคลที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยการแบ่งกลุ่มบุคคลนั้น พิจารณาจากการเป็นผู้ที่ลงมือกระทำ รับผิดชอบกับกิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชน หรือบุคคลที่ได้รับผลกระทบโดยตรงกับปัญหาในชุมชนมากหรือน้อยนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มบุคคลภายในชุมชน ซึ่งได้แก่ สมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน ที่ได้รับผลโดยตรงจากปัญหาและเป็นผู้ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน และกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน เป็นบุคคลภายนอกชุมชนที่สามารถให้คำแนะนำ คำปรึกษา หรือนำความรู้มาแนะนำแนวทางการช่วยเหลือให้แก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งถ้าหากเราพิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องพิจารณาภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังเช่น

วิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ”

บุคคลภายใน คือ ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบต่อการสร้างเขื่อนชาวบ้านพื้นที่

ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เจ้าหน้าที่

กรมชลประทาน

บุคคลภายนอก คือ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน, นักวิชาการ, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, 2538

วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ โครงการอนุรักษ์พันธ์เต่าทะเลความตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเลของประชาชนในเขตอำเภอสัตหีบ จ.ชลบุรี”

บุคคลภายใน คือ ประชาชนในเขตอ.สัตหีบได้แก่ ชาวประมง เด็กและเยาวชน

บุคคลภายนอก คือ เจ้าหน้าที่ของกองทัพเรือ, กรมประมง, สมาคมสร้างสรรค์ไทยหรือ

ตาวีเศษ

ณัฐธิดา วรวรรณเศรษฐ์, 2546

วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด”

บุคคลภายใน คือ เจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู, ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด

บุคคลภายนอก คือ แพทย์, เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

กนกรัตน์ วงศ์ลักษณะพันธ์, 2542

- ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติด □ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การมีส่วนร่วมและความพึง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็น ในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง”

บุคคลภายใน คือ ผู้นำชุมชน, คนในชุมชน

บุคคลภายนอก คือ ผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม, เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ, เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน

สุนทรี ธาธาธิคุณ, 2542

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”

บุคคลภายใน คือ ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ในชุมชนเกาะเกร็ด

บุคคลภายนอก คือ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทยและส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล

วันเพ็ญ พินเฝ้า, 2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการของไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานการณ์ขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากวิทยานิพนธ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2547 ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงนิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม” ในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารและการมีส่วนร่วม ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547
2. เพื่อศึกษาประเด็นของการวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารและการมีส่วนร่วม ในวิทยานิพนธ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2524- 2547
3. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารและการมีส่วนร่วม ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547
4. เพื่อศึกษาข้อค้นพบซึ่งนำมาสู่องค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ได้จากงานวิจัยในวิทยานิพนธ์ สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ จากมหาวิทยาลัย 4 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลซึ่งรวบรวมวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาในด้านของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมได้ทั้งหมด 73 เล่ม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วม รวมทั้งทำการสังเคราะห์งานวิจัยตามลักษณะของงานวิจัยด้วยวิธี Meta-Analysis ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้เห็นภาพรวมและพัฒนาการของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวิธี Meta-Ethnography ในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ได้ข้อสรุปทั่วไปที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในประเทศไทย

โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาพรวมของข้อมูลทั่วไปของวิทยานิพนธ์ ด้านการสื่อสารและ
การมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาพรวมของวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ข้อมูลทั่วไปของวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยทางวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ที่ออกเผยแพร่ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524-2547 จากมหาวิทยาลัยทั้ง 4 แห่ง เป็นจำนวนทั้งหมด 73 เล่ม โดยในช่วงทศวรรษแรก คือ พ.ศ. 2524-2533 พบวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จำนวนเพียง 4 เล่ม ต่อมาในทศวรรษที่ 2 คือ ปีพ.ศ. 2534-2543 พบวิทยานิพนธ์ทั้งสิ้น 49 เล่ม และในช่วงทศวรรษที่ 3 คือ ปีพ.ศ. 2544-2547 พบวิทยานิพนธ์จำนวน 20 เล่ม ซึ่งปริมาณของ วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในช่วงปีหลังๆ มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 4 ปีสุดท้าย พบวิทยานิพนธ์ที่มีศึกษาในด้านนี้ โดยเฉลี่ย 5 เล่มต่อปี

เมื่อพิจารณาถึงสถาบันที่ศึกษา พบว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่มีการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากที่สุด เป็นจำนวนถึง 4 ใน 5 ของจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมด รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ตามลำดับ สำหรับ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ไม่พบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 1 การศึกษานิยามศัพท์ของคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ/หรือ “การสื่อสารและการมีส่วนร่วม”

นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในภาพรวม

“การมีส่วนร่วม หมายถึง แนวความคิดที่มุ่งเน้นให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย มีส่วนร่วมคิดปรึกษาหารือ ตัดสินใจ วางแผนและกำหนดทางเลือกดำเนินการใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน โดย

1. ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ที่เริ่มตั้งแต่คิด ปรึกษาหารือ ตัดสินใจ วางแผน และเลือกดำเนินการใดๆ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้วางแผนกำหนดนโยบายต่างๆ ทำให้ทุกคนได้รับข่าวสาร หรือแสวงหาข่าวสาร เพื่อให้ตนได้รับทราบในกิจกรรมนั้นๆ
2. ทุกคนมีส่วนร่วม ต้องทำให้เกิดการสื่อสารขึ้น ภายในกลุ่มสื่อสารระหว่างบุคคล เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เกิดการระดมความคิด ทัศนคติของส่วนรวม ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีกัน ร่วมกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง
3. มีการตรวจสอบ ประเมินผล ความก้าวหน้าของการดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา ความเจริญก้าวหน้า หรือเพื่อการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นภายในชุมชน

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 2 การศึกษาประเด็นที่ใช้ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดเรื่องบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาเฉพาะด้าน พบว่า ประเด็นที่มีการศึกษามากที่สุด คือ บทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือ บทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาด้านสังคม ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับอันดับที่สามคือ บทบาทการพัฒนาด้านการเมือง อันดับที่สี่ คือ บทบาทการพัฒนาทางการศึกษา และอันดับที่ห้า มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาประเด็นละเพียงหนึ่งเรื่องเท่านั้น คือ บทบาทการพัฒนาด้านสาธารณสุข ด้านการเกษตร และด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่า

3.1 ประเภทของการวิจัยและรูปแบบของการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

พบว่า วิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณมากที่สุด โดยเป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล รองลงมาเป็นวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นส่วนใหญ่ และประเภทของการวิจัยที่ถูกนำมาใช้น้อยที่สุด คือ วิทยานิพนธ์ที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน

3.2 พื้นที่ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

พบว่า วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมีการศึกษาในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษากับกลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ ส่วนอันดับที่สาม คือ ภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่มีการศึกษามากที่สุด อันดับที่สี่ คือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง มีวิทยานิพนธ์ศึกษาจำนวนเท่ากัน ส่วนภูมิภาคที่มีการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบที่จังหวัดอุบลราชธานีเพียงเล่มเดียว

3.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

วิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณทั้งหมด 59 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยมากที่สุดอยู่ในช่วงระหว่าง 301 ถึง 400 คน รองลงมาคือ ช่วงตั้งแต่ 401 คนขึ้นไป ช่วงระหว่าง 201-300 คน และในช่วงระหว่าง 100 – 200 คน ตามลำดับ

ส่วนวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพทั้งหมด 9 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยมากที่สุดอยู่ในช่วงระหว่าง 21-30 คน รองลงมาคือ ช่วงระหว่าง 41-50 คน

และวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เป็นงานวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทั้งหมด 5 เล่ม มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณมากที่สุดอยู่ในช่วง 201-300 คน ส่วนจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมากที่สุด คือ มี 2 ช่วงคือ ระหว่าง 11-20 คน และ 21-30 คน

3.4 เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงอ้างอิงมากที่สุด โดยใช้การค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) มากที่สุด รองลงคือ การทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างระหว่างตัวแปร ซึ่งได้แก่ค่า T-Test มากที่สุด รองลงมาคือ ค่าความแปรปรวน (One-way ANOVA), ค่า F-Test และ ค่าไคสแควร์ (Chi-Square Test) ตามลำดับ

เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีการใช้เป็นอันดับ 2 รองลงมากคือ สถิติเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามลำดับ

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์นั้น เป็นการนำเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิทยานิพนธ์เชิงคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ด้วยการเขียนเป็นความเรียงเชิงบรรยาย

ตอบปัญหานำการวิจัยข้อที่ 4 ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาในส่วนที่ 1 ทำให้ได้ทราบว่า การวิจัยในวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้นเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งการสังเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม นั่นคือการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณด้วยวิธีการวิเคราะห์อภิมาน และการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน ซึ่งได้พบข้อค้นพบ ดังนี้

ผลการสังเคราะห์งานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมเชิงปริมาณ (Meta-Analysis)

ตัวแปรที่ศึกษาในงานวิจัยทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม โดยกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษามากที่สุดเกือบจะครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวแปรทั้งหมด คือ กลุ่มตัวแปร การเปิดรับข่าวสาร โดยมีการศึกษาสื่อบุคคลและสื่อโทรทัศน์มากที่สุด สำหรับกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษารองลงมา คือ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางประชากร โดยผู้วิจัยในอดีตสนใจ

ศึกษาตัวแปร ระดับการศึกษาและอายุ มากที่สุด อันดับที่สาม คือ กลุ่มตัวแปรความรู้ ทักษะคิด หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และกลุ่มตัวแปรความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ส่งสาร สื่อ หรือช่องทาง การสื่อสารและการมีส่วนร่วม เป็นกลุ่มตัวแปรที่มีการศึกษาน้อยที่สุด

สำหรับผลการสังเคราะห์ค่าขนาดความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ กับการมีส่วนร่วมของ ประชาชน พบว่า โดยเฉลี่ยตัวแปรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยพบว่า ตัวแปร “การมีอุดมการณ์ทางการเมือง” มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุด รองลงมาคือ “ความศรัทธา” ซึ่งทั้ง 2 ตัวแปรนี้ มีค่าระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมใน ระดับสูงมาก ส่วนตัวแปร “การฝึกอบรม” และ “ความรู้จักกัน” มีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูง

ในขณะที่ผู้วิจัยในอดีตให้ความสนใจกับกลุ่มตัวแปร “การเปิดรับข่าวสาร” ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ของความสัมพันธ์ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาตัวแปรในกลุ่มนี้แต่ละตัวแปร พบว่า มีเพียงตัวแปร “สื่อบุคคล” “สื่อมวลชน” “สื่ออินเทอร์เน็ต” และ “ป้ายผ้า” ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมใน ระดับปานกลาง ส่วนตัวแปร “ความรู้” “ทักษะคิด” และ “ความตระหนัก” มีความสัมพันธ์กับการมี ส่วนร่วมในระดับต่ำ และกลุ่มตัวแปรด้านประชากร พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับ การมีส่วนร่วมเลย

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพ (Meta-Ethnography)

รูปแบบการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

1. ทิศทางการสื่อสาร

ทิศทางการสื่อสารของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ใช้การสื่อสารใน ลักษณะ 2 ทาง (Two-way Communication) เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีการใช้การสื่อสารโต้ตอบ กัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ได้ในเวลารวดเร็ว และลักษณะของผู้รับสารจะเป็นแบบ Active Receiver ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสาร นอกจากนี้ ยังใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย โดยเฉพาะการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด เป็นการช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การ แจ้งข้อมูลข่าวสาร หรือการซักถามข้อสงสัยเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้ถูกต้อง

2. การไหลของข้อมูลข่าวสาร

ลักษณะการไหลของข้อมูลข่าวสารในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่นั้น พบว่าเป็นลักษณะ Two-step Flow คือ การไหลแบบสองจังหวะ กล่าวคือ มีการสื่อสารโดยผู้ส่งสารส่งผ่านไปยังตัวกลาง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผู้นำทางความคิด ผู้นำชุมชน หรือสื่อมวลชนแล้วจึงส่งไปถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย นอกจากนี้ยังพบว่ามี การสื่อสารในลักษณะของการถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปถึงผู้รับสารโดยตรงควบคู่กันอีกด้วย

3. เป้าหมายการสื่อสาร

เป้าหมายของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยต่างๆ เป็นการมุ่งเน้นในการสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนร่วมให้แก่ชุมชน โดยการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชน และเพื่อสมาชิกจะก่อให้เกิด 1.ความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเกิดการมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อปัญหา การวิเคราะห์ปัญหารวมทั้งระดมความคิดในการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน 2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา 3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส เช่น รายการวิทยุชุมชนสำหรับชาวเขาเผ่าต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน 4. เพื่อใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการสร้างสื่อเพื่อส่งข่าวสาร เป็นการใช้ทักษะในการสร้างสื่อ เพื่อเป็นช่องทางที่จะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการสร้างสื่อภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสาร

เมื่อศึกษาการดำเนินการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงนั้น ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร ในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เพราะมีขั้นตอนในการสื่อสารหลายขั้น มีการวางแผนการสื่อสาร วางแผนถึงตัวผู้ส่งสารว่าควรจะมีคุณสมบัติอย่างไร คุณสมบัติของผู้รับสารเป็นอย่างไรการเตรียมเนื้อหาที่จะทำการสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง

โดยสรุป ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสารมี 5 ขั้นตอน คือ 1.ขั้นวางแผนโครงการ คือ การสำรวจชุมชนหรือโครงสร้าง ลักษณะความเป็นอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนความคิดเห็นของสมาชิก

ในชุมชนต่อโครงการหรือปัญหาที่จะก่อให้เกิดการสื่อสารและการมีส่วนร่วม 2. ขั้นตอนออกแบบกระบวนการสื่อสาร ในขั้นนี้รวมทั้งการออกแบบเนื้อหาสาร และการออกแบบสื่อที่จะใช้ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การคำนึงถึงคุณลักษณะของผู้รับสาร 3. ขั้นตัดสินใจ เป็นการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอจากสมาชิกในชุมชน เพื่อให้การดำเนินการนั้นให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด 4. ขั้นการลงมือปฏิบัติการ และ 5. ขั้นการประเมินผลโครงการ

5. ลักษณะของสื่อที่ใช้

การสื่อสารและการมีส่วนร่วมโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการใช้สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เพื่อนบ้าน เป็นเครื่องมือหลัก เพราะสื่อบุคคลสามารถเข้าถึงได้ง่าย ก่อให้เกิดการโน้มน้าวใจได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการสื่อสารสองทาง สามารถโต้ตอบกันได้ทันที ทำให้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็มีหลายโครงการที่นำเอาสื่อเฉพาะกิจ หรือสื่อวิทยุมาใช้ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังเช่น การใช้วิทยุชุมชน หรือการใช้รายการวิทยุมาเป็นสื่อกลางในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม

คุณลักษณะของสื่อบุคคล ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยจำแนกได้เป็นคุณลักษณะของผู้ส่งสารและคุณลักษณะของผู้รับสาร ดังนี้

คุณลักษณะของผู้ส่งสาร ได้แก่ บุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน, บุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ และบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักของประชาชน

คุณลักษณะของผู้รับสาร การเป็นคนมีอุดมการณ์ ความศรัทธา และบุคคลที่เป็นกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและแม่บ้าน

สำหรับสื่อมวลชน ได้แก่

- ก. สื่อโทรทัศน์
- ข. สื่อหนังสือพิมพ์
- ค. สื่อวิทยุ
- ง. สื่ออินเทอร์เน็ต

6. ลักษณะของเนื้อหา

ลักษณะของเนื้อหาในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น พบว่าเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน หรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังพบการนำเสนอด้วยภาษาท้องถิ่นเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระมากขึ้น ผู้วิจัยจึงสรุปลักษณะของเนื้อหาได้ดังนี้คือ

- ก. เนื้อหาของสารเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
- ข. เนื้อหาของสารแสดงประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ
- ค. เนื้อหาของสารที่เป็นเรื่องใกล้ตัว

7. ระดับของการมีส่วนร่วม

มิติที่ 1 การมองระดับของการมีส่วนร่วมในแต่ละบริบทตามประเด็นที่ศึกษา

ด้านการเมือง: การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากที่สุด คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ รองลงมา คือ การชักชวนผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และการพูดคุยถกเถียงประเด็นทางการเมือง ตามลำดับ

ด้านการศึกษา: การมีส่วนร่วมทางการศึกษามากที่สุด คือ แจ้งข่าวการร่วมกิจกรรมในชุมชนของโรงเรียน รองลงมา คือ การเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็น กำหนดให้มีการจัดทำวารสารประชาสัมพันธ์ เพื่อแจกจ่ายแก่ครูเป็นประจำ และการไปเยี่ยมบ้านนักเรียน

ด้านสังคม : **ด้านการท่องเที่ยว** การมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการรณรงค์หรือร่วมมือกับทางราชการ เพื่อไม่ให้มีการทำลายสถานที่ท่องเที่ยว รองลงมาคือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องการท่องเที่ยว และเก็บขยะที่ถูกต้องไว้ **ด้านการพัฒนาชุมชน** การมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชุมชนมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมของชุมชนเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสารและติดตามการทำงานและความคืบหน้าของโครงการต่างๆในชุมชน รองลงมา คือ การร่วมบริจาคไม่ว่าจะเป็น เงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ หรือแรงงานในกิจกรรมพัฒนาชุมชนต่างๆ และการให้ความร่วมมือช่วยเหลือเจ้าหน้าที่พัฒนา ตามลำดับ

ด้านสิ่งแวดล้อม : **สิ่งแวดล้อมโดยรวม** กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสะอาดรอบๆ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย รองลงมา คือ ชักชวนเพื่อนบ้านในช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การพัฒนาวัด ถนน โรงเรียน คลองส่งน้ำในหมู่บ้าน และ

ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนๆ **ป่าไม้** กิจกรรมที่ประชาชนให้ความร่วมมือมากที่สุด คือ กิจกรรมการปลูกป่าที่จัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา รongลงมา คือ การชักชวนเพื่อนบ้านมิให้ตัดไม้ทำลายป่า หรือ การประกาศข่าวเรื่องการปลูกป่าไปยังเพื่อนบ้าน และประสานงานกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าในหมู่บ้าน ตามลำดับ

ด้านพลังงาน กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การปิดไฟทุกดวงที่ไม่ได้ใช้เพื่อเป็นการประหยัดไฟและตรวจสอบประสิทธิภาพของเครื่องจักรและเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่อการอนุรักษ์พลังงาน รongลงมา คือ ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนการดำเนินงานการอนุรักษ์พลังงาน และการเผยแพร่ข้อมูลในเรื่องการอนุรักษ์พลังงานผ่านสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลหรือสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ

โครงการต่างๆ : กิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ มีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ รongลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์และสิ่งของ ให้ความร่วมมือกับการดำเนินงานของโครงการต่างๆ และการติดตามและประเมินผลโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มิติที่ 2 มอกระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะการเป็นผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร	การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร	การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย
1.เป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว 2.โทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ 3.จัดกลุ่มพูดคุยกับอาสาสมัครนักจัดรายการ	1.เป็นผู้ดำเนินรายการ 2.บอกเล่าข้อมูลข่าวสาร 3.ได้รับเชิญเข้ามาร่วมสนทนาในรายการ 4.เป็นผู้นำเสนอประเด็น เลือกประเด็น 5.เป็นผู้เขียนบท 6.เป็นวิทยากรรับเชิญ 7.การกำหนดกิจกรรมหรือรูปแบบสื่อที่ใช้ในการส่งเสริมนโยบาย (การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์)	1.เป็นผู้สรรหาหรือกำหนดบุคลากร 2.เป็นผู้ร่วมประชุม 3.เป็นผู้สรรหา หรือบริจาคอุปกรณ์ 4.เป็นผู้สรรหาหรือกำหนดงบประมาณ 5.เป็นผู้กำหนดผังรายการ 6.การวางแผนและควบคุมโครงการต่างๆ 7.กำหนดข้อบังคับกฎระเบียบ 8.การจัดทำมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

8. บุคคลที่เกี่ยวข้อง

1. กลุ่มบุคคลภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน ที่ได้รับผลโดยตรงจากปัญหาและเป็นผู้ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชน

2. กลุ่มบุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน เป็นบุคคลภายนอกชุมชนที่สามารถให้คำแนะนำ คำปรึกษา หรือนำความรู้มาแนะนำแนวทางการช่วยเหลือให้แก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งถ้าหากเราพิจารณาจากระดับการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามต้องพิจารณาภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานะขององค์ความรู้ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการของไทย” ผู้วิจัยพบผลการวิจัยที่น่าสนใจในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ

1. นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในแต่ละบริบทที่ศึกษาจะมีลักษณะของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนนั้น แตกต่างกันไปตามบริบทนั้นๆ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในแต่ละบริบทที่ศึกษาจะมีลักษณะของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนนั้น แตกต่างกันไปตามบริบทนั้นๆ เช่น บริบททางการเมือง ลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในการไปเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือวุฒิสมาชิก การมีส่วนร่วมในการไปฟังการหาเสียง เป็นต้น หากเป็นบริบททางด้านสิ่งแวดล้อม ลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ การให้ความร่วมมือในการไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง หรือ การร่วมปลูกป่าชายเลนกับเจ้าหน้าที่ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า การที่สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ นั้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและคนในชุมชนให้ดีขึ้นนั่นเอง ดังเช่นในสุภาษิตที่กล่าวว่า “สามัคคี คือ พลัง” หากสมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวหน้า ชุมชนนั้นก็จะมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น สามารถมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งก็เป็นแนวทางเดียวกับแนวคิด “การมีส่วนร่วม” ของกาจนา แก้วเทพและคณะ (2544) ที่กล่าวว่า กรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในแนวทางกระแสทางเลือกที่เน้นการสื่อสาร “เพื่อ” ประชาชน “โดย” ประชาชนและ “ของ” ประชาชนให้มากขึ้น อันเป็นการสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up communication) หรือที่เรียกว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) ดังนั้น นิยามศัพท์ของการมีส่วนร่วมในภาพรวม หมายถึง แนวความคิดที่มุ่งเน้นให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย มีส่วนร่วมคิด บริหารหรือ ตัดสินใจ วางแผนและกำหนดทางเลือก ดำเนินการใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน โดย

1. ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ที่เริ่มตั้งแต่คิด บริหารหรือ ตัดสินใจ วางแผน และเลือกดำเนินการใดๆ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้วางแผนกำหนดนโยบายต่างๆ ทำให้ทุกคนได้รับข่าวสาร หรือแสวงหาข่าวสาร เพื่อให้ตนได้รับทราบในกิจกรรมนั้นๆ

2. ทุกคนมีส่วนร่วม ต้องทำให้เกิดการสื่อสารขึ้น ภายในกลุ่มสื่อสารระหว่างบุคคล เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เกิดการระดมความคิด ทศนคติของส่วนรวม ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีกัน ร่วมกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง

3. มีการตรวจสอบ ประเมินผล ความก้าวหน้าของการดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา ความเจริญก้าวหน้า หรือเพื่อการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นภายในชุมชน

2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่มีการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการมากที่สุด

จากข้อมูลทั่วไปของวิทยานิพนธ์ทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของไทยนั้น ตลอดระยะเวลา 16 ปี ของการศึกษาวิจัย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.ที่มีการพบวิทยานิพนธ์ พบว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่มีการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากที่สุด คิดเป็นจำนวนถึง 4 ใน 5 ของจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมด เป็นที่น่าสังเกตว่า งานวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมกระจุกตัวอยู่ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันแห่งแรกที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์พัฒนาการในระดับปริญญาโทขึ้น ในปี พ.ศ. 2521 จึงทำให้สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ เป็นสถาบันที่พบจำนวนวิทยานิพนธ์ที่มีศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากที่สุด

แต่เมื่อพิจารณาถึงภาพรวมนั้น การศึกษาทางด้านนี้ มีการพบในช่วงเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมามาก่อนหน้านี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในช่วงแรกของการเปิดสอนยังไม่เป็นที่รู้จัก หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้นยังไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยจากต่างประเทศ ในเรื่องของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม เริ่มปรากฏให้เห็นในช่วงปี ค.ศ.1970 เป็นต้นมา แต่ก็เป็นส่วนน้อย และจะพบมากในช่วง ปี ค.ศ. 1985-ปัจจุบัน เมื่อเทียบเป็น ปี พ.ศ.คือ อยู่ในช่วง พ.ศ. 2528-ปัจจุบัน ดังนั้นในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยพบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเป็นครั้งแรก เมื่อ ปี พ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นเวลาเกือบ 10 ปี นับตั้งแต่เริ่มเปิดสอนในสาขานี้ ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2543:6-7) กล่าวไว้ว่า หัวข้องานวิจัยค้นคว้าส่วนใหญ่ในด้านนิเทศศาสตร์เพื่อการพัฒนาของไทยในช่วงทศวรรษที่ 1950-1970 มุ่งเน้นที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการเปิดรับข่าวสาร (Media Exposure) กับมิติความทันสมัยในด้านต่างๆ ของประชาชนในชนบท

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาไม่พบว่าวิถียานิพนธ์ที่ศึกษาทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องจากภาควิชาส่งเสริมการเกษตรและการสื่อสาร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นสถาบันล่าสุด ที่เพิ่งทำการเปิดหลักสูตรสาขาการสื่อสารเพื่อการพัฒนาขึ้นมาในปี พ.ศ. 2542 โดยเปิดสอนเป็นหลักสูตรภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งมีระยะเวลาในการศึกษา 4 ปี ทำให้ปริมาณวิถียานิพนธ์ที่พบในสาขานี้ยังมีน้อย (กุลทิศา หุ่นรำภา, 2546: 104) นอกจากนี้ยังไม่พบเรื่องที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารโดยตรง วิถียานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่นั้นเป็นการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมในทางเกษตร เช่น การมีส่วนร่วมของสตรีในการทำสวนยางพารา (เพ็ญทิพย์ ณ พัทลุง, 2542) ซึ่งผลการวิจัยนั้นไม่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแต่อย่างใด

3. ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่มีการศึกษามากที่สุดในการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

จากผลการศึกษา พบว่า ประเด็นที่ได้รับความสนใจในการศึกษามากที่สุดในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม คือ ประเด็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปีหลังนี้ เป็นช่วงเวลาที่มีการณรงค์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกันมาก และประชาชนก็ตื่นตัวในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง จึงไม่แปลกใจว่าการทำวิถียานิพนธ์ในขณะนั้น จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกันอย่างมาก อาทิ การอนุรักษ์ป่าชายเลน ทรัพยากรป่าไม้ การรณรงค์แยกขยะ การใช้น้ำอย่างประหยัด ตลอดจนการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544-2547 นั้น การศึกษาในเชิงสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาในลักษณะการศึกษาเฉพาะกรณีเป็นหลัก เช่น การมีส่วนร่วมในชุมชนสุขสันต์ 26 หรือชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีหรือเป็นการศึกษาเฉพาะโครงการใดโครงการหนึ่ง ซึ่งจะได้ข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่ม สามารถเจาะลึกได้มากกว่าการศึกษาในช่วงที่สอง (พ.ศ.2534-2543) ที่มีลักษณะการศึกษากลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่า หากพิจารณาตามสถาบันการศึกษาที่เผยแพร่วิถียานิพนธ์นั้น หากวิถียานิพนธ์ที่ศึกษามาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะพบว่า มีการศึกษาพฤติกรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจมาจากรายชื่อเสียงที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือการสังคมนโยบายทางการเมืองของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้ผู้วิจัยจากสถาบันดังกล่าวให้ความสนใจที่จะศึกษาการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องในทางการเมืองมากกว่าสถาบันอื่นๆ

4. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้มากที่สุดในการศึกษา ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

วิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณมากที่สุด โดยเป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทั้งนี้ เนื่องจาก การวิจัยเชิงสำรวจเป็นระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ที่มุ่งเน้นการแสวงหาข้อมูลในเชิงปริมาณเกี่ยวกับประชากรในด้านต่างๆ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม เป็นต้น โดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย และให้กลุ่มตัวอย่างทำหน้าที่รายงานข้อมูลด้วยตนเอง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2545: 211) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลประเภทข้อเท็จจริง ถือว่าเป็นพฤติกรรมปกติ สามารถให้วัดข้อเท็จจริงทั้งในอดีต ปัจจุบัน และการคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตได้ ดังนั้น ผู้วิจัยในอดีตจึงนิยมใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของยุบล เบญจรงค์กิจ (2527) ที่ศึกษาแนวโน้มการวิจัยทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย, ผลการศึกษาของพรสวรรค์ ตั้งเมตตาจิตกุล (2531) ที่ศึกษาการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ผลการศึกษาของพรพรรณ เชนจิตร (2542:84) ซึ่งศึกษาสถานภาพการศึกษาวิจัยการสื่อสารในองค์กรไทยในวิทยานิพนธ์ (2524-2541) และกุลทิชา หุ่นรำภู (2546) สนใจศึกษา สถานภาพขององค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ข่าวกรรม สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการของ ไทย ที่ต่างก็พบว่า งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์นั้นใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ผู้วิจัยสังเกตว่า ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม จะเห็นได้ชัดเจนถึงความไม่สมดุลของวิธีการศึกษา เพราะงานวิจัยส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเฉพาะการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล ซึ่งคำตอบที่ได้นั้นเป็นคำตอบที่อยู่ในระดับผิวเผิน ไม่สามารถเจาะลึกลงในรายละเอียดได้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพและคณะ (สรุปผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อประมวลองค์ความรู้เรื่อง “ระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน” วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน 2544: 3) ที่ให้ข้อคิดว่า เส้นทางที่นักวิจัยในอดีตใช้เดินนั้นมีอยู่เส้นทางเดียว คือ การวิจัยเชิงปริมาณ ในทุกหัวข้อนับตั้งแต่การเปิดรับสื่อ การวัดผลกระทบ แม้แต่การศึกษาเรื่องสื่อบุคคล เช่น พระภิกษุที่เข้ามาทำงานพัฒนา ก็ล้วนแล้วแต่ใช้การสำรวจแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากๆ แล้วใช้สถิติคำนวณการวิจัยเชิงปริมาณนั้น แม้จะสามารถให้คำตอบในเรื่องแบบแผนหลักหรือข้อสรุปรวม แต่ในเรื่องความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวกับ “กระบวนการ” (Process) ที่เป็นหัวใจของการสื่อสารนั้น การวิจัยเชิงปริมาณไม่สามารถเป็นเส้นทางที่นักวิจัยจะใช้เดินไปให้ถึงจุดมุ่งหมายปลายทางได้

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเชิงคุณภาพแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพให้ความสำคัญกับการศึกษาในลักษณะ “การศึกษาเฉพาะกรณี” หรือในโครงการต่างๆ ทำให้สามารถอธิบายรายละเอียดต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีข้อมูลที่ครบถ้วนมากกว่า

ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในครั้งต่อไป ควรมีการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยควบคู่ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน เพื่อให้ผลการวิจัยออกมามีความชัดเจนในเชิงลึก ขณะเดียวกันก็จะได้ข้อมูลในด้านผู้รับสารที่เป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด

5. พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นพื้นที่ที่มีการศึกษามากที่สุดในงานวิจัยทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ในส่วนพื้นที่ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมพบว่า วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีการศึกษาในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หากพิจารณาในแง่ของความสะดวกรวดเร็วและง่ายต่อการเก็บข้อมูลนั้น อาจทำให้ผู้วิจัยในอดีตให้ความสนใจที่จะกำหนดขอบเขตการวิจัยในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใกล้ตัวผู้วิจัย เพราะง่ายและสะดวกต่อการเก็บข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอุบลวรรณ ปิติพัฒนะโสมชิต (2545:21) ซึ่งเสนอไว้ว่า “ในช่วง พ.ศ. 2530 กว่าๆ สังคมและแนวคิดเริ่มเปลี่ยนแปลง แนวคิดด้านการสื่อสารกว้างขวางมากขึ้นกว่าเมื่อเริ่มแรก ไม่นับการพัฒนาชนบทแต่เป็นการพัฒนาทั้งคนและองค์กรในระดับต่างๆ รวมทั้งสังคมเมืองใหญ่ด้วย” นอกจากนี้การพัฒนาของการสื่อสารที่หันมาใช้เทคโนโลยีมากขึ้น อาทิ สื่ออินเทอร์เน็ต ทำให้กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาได้ขยายกว้างขึ้น เริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น จนเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากชนบทมาเป็นประชาชนในกรุงเทพมหานครแทน ดังนั้นจึงอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้การศึกษาวิทยานิพนธ์ทางการสื่อสารและการมีส่วนร่วม มีการกระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งในเขตตัวเมืองใหญ่ๆ ที่สำคัญในแต่ละภาคของประเทศ มิได้มีการกระจายพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยสังเกตว่า การกำหนดพื้นที่ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ในลักษณะของการศึกษาเฉพาะกรณี ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับคามสนใจอย่างมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่าทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง เจาะลึกถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ ทำให้เรามองเห็นภาพต่างๆ ชัดเจนกว่าการสำรวจในภาพรวมทั่วทั้งประเทศ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2527:97) ได้ข้อสรุปว่า

การศึกษาที่มีลักษณะการศึกษาเฉพาะกรณีจะเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างละเอียดทั้งหมดของหน่วยสังคมหน่วยเล็กๆ เท่านั้น แม้ว่าการศึกษาเฉพาะกรณีจะทำในขอบเขตแคบๆ แต่ประสิทธิภาพและคุณภาพที่ได้โดยทั่วไปจะมากกว่าการวิจัยเชิงสำรวจ

6. พัฒนาการของการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม สู่ การศึกษากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการวิเคราะห์ในส่วนของคุณข้อมูลทั่วไปของวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมตั้งแต่ที่เริ่มมีการศึกษานั้น ทำให้ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นพัฒนาการของการศึกษาทางด้านนี้ กล่าวคือ ในช่วงแรกนั้นมีผู้สนใจศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ในลักษณะที่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรในกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มตัวแปรทางประชากร ตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร ตัวแปรด้านความรู้ ทักษะคิดและ ความตระหนัก และตัวแปรอื่นๆ กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเมื่อมองภาพรวมแล้ว จึงเป็นการศึกษาในลักษณะของการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยพบวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2532 ของพงษ์ศรี บุญสุวรรณ กับการวิจัยเรื่อง “การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครู นครสวรรค์” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และในปีต่อๆ มา พบการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านการเมือง การศึกษา สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เรื่อยมา เช่น การศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย จังหวัดเชียงใหม่” หรือ “การรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” เป็นต้น โดยการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในลักษณะของการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ เช่น ตัวแปรลักษณะประชากร ตัวแปรการเปิดรับข่าวสาร เป็นต้น จนกระทั่งต่อมาใน ปี พ.ศ. 2538 พบการวิจัยด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพเป็นครั้งแรก เรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ” ของอุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ โดยเป็นการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือสู่ความสำเร็จของโครงการ ซึ่งพบว่า แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม แบ่งตามเป้าหมายการใช้ได้ 3 แนวทางคือ 1.การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการเขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อให้เกิดการยอมรับโครงการ 2. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการเขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาเพื่อประชาชน

เห็นว่าควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เมื่อเริ่มมีความคิดจะทำโครงการ เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นว่าควรทำโครงการหรือไม่ ประชาชนได้เรียนรู้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาในลักษณะผู้กระทำ (Active Participant) โดยผู้ที่เข้าร่วมควรประกอบด้วย ประชาชน ข้าราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชน โดยเน้นหนักที่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการ และเห็นว่า องค์กรพัฒนาเอกชนควรมีบทบาทให้คำแนะนำกับชาวบ้าน เรื่องข้อมูล ถ่ายทอด ประสบการณ์การพัฒนาสู่ชาวบ้าน 3.การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการ เชื้อขนาดใหญ่ **เพื่อให้โครงการเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน** ซึ่งนับว่าเป็น การศึกษาวิจัยที่ได้รายละเอียดเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงลึก และมีรูปแบบ การศึกษาที่ใช้แนวคิดทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเข้าเป็นกรอบในการวิเคราะห์ นอกเหนือจากการศึกษาเพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในลักษณะตัวแปรต่างๆ กับ พฤติกรรมการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณที่นิยมศึกษากันมาก อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2538 นั้น ผู้วิจัยพบการศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงคุณภาพเพียงเล่ม เดียว ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นวิทยานิพนธ์เล่มแรกที่พัฒนาสู่การศึกษาทางการสื่อสาร แบบมีส่วนร่วม

ในปี พ.ศ. 2541 ผู้วิจัยในขณะนั้นได้เริ่มหันมาสนใจการศึกษาด้านการสื่อสารและการ มีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพอีกครั้ง ซึ่งผู้วิจัยพบ 2 เล่ม และอีก 1 เล่ม เป็นการ วิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งได้แก่ “มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของ พระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์” ของพรศักดิ์ ธนพัฒน์พงษ์, “การสื่อสาร ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการ “นักเรียนนายร้อยตำรวจสัมผัสปัญหา ชุมชน” ของภาวี กริใจวัง และ “การศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของไทยของจังหวัด เชียงใหม่ การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการท่องเที่ยวไทยของประชาชนใน เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ของศิริสา สอนศรี ซึ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาจวบ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ได้มีผู้สนใจศึกษาด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพเพิ่ม มากขึ้นซึ่งจะศึกษาในลักษณะของขั้นตอนการดำเนินงานการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ระดับ ของการมีส่วนร่วม ลักษณะของสื่อที่ใช้ ลักษณะของเนื้อหาสาร ประเภทของผู้มีส่วนร่วม เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม จึงอาจจัดได้ว่า การศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพใน ระยะเวลาหลังของสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ เป็นการศึกษาในด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษากระบวนการสร้างการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เพื่อพัฒนาแนวทางการพัฒนาใหม่ให้เกิดขึ้น ดังเช่น กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมใน การดำเนินงานของวิทยุชุมชน ของภริตพร สุขโกศล (2547) หรือยุทธวิธีสื่อสารของผู้นำชุมชน

ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ของนรมน นันทมนตรี (2545) เป็นต้น

7. ข้อค้นพบจากงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ พบว่า ตัวแปร “การมีอุดมการณ์ทางการเมือง” และ “ความศรัทธา” เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูงมาก

จากผลการสังเคราะห์ค่าขนาดความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า โดยเฉลี่ยตัวแปรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยพบว่า ตัวแปร “การมีอุดมการณ์ทางการเมือง” มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สูงสุดรองลงมาคือ “ความศรัทธา” ซึ่งทั้ง 2 ตัวแปรนี้ มีค่าระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูงมาก ซึ่งตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยในอดีตได้ออกแบบขึ้นที่สนใจศึกษา พบในวิทยานิพนธ์เพียง 2-3 เล่มเท่านั้น ในขณะที่ผู้วิจัยในอดีตให้ความสนใจกับกลุ่มตัวแปร “การเปิดรับข่าวสาร” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของความสัมพันธ์ในระดับต่ำ และกลุ่มตัวแปรด้านประชากร พบว่าตัวแปรส่วนใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเลยจึงเปรียบเสมือนเป็นการย้ายอยู่กับที่ เนื่องจากเป็นการศึกษาในตัวแปรที่ซ้ำเดิม ดังนั้น ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมต่อไป ในภายภาคหน้า จึงควรนำตัวแปรที่ค้นพบใหม่นี้มาศึกษาเจาะลึกในแง่มุมอื่นๆ เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านนี้ต่อไป

8. ข้อค้นพบจากงานวิจัยการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในเชิงคุณภาพ พบว่า รูปแบบการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ การสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two-way Communication), การไหลของข้อมูลข่าวสารแบบ 2 จังหวะ, เป้าหมายของการสื่อสารที่มุ่งผลประโยชน์สู่สาธารณะ, การมีขั้นตอนในการดำเนินการสื่อสาร, การใช้สื่อบุคคลเป็นหลักควบคู่กับสื่อเฉพาะกิจและสื่อมวลชน และลักษณะของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชน

1. ทิศทางการสื่อสารของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ใช้การสื่อสารในลักษณะ 2 ทาง (Two-way Communication) เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีการใช้การสื่อสารโต้ตอบกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ได้ในเวลารวดเร็ว และลักษณะของผู้รับสารจะเป็นแบบ Active Receiver ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของดวงพร คำคุณวัฒน์และคณะ (2536) พบว่า ชาวบ้านมีลักษณะของผู้รับสารแบบ active สนใจฟังหรือกระจายข่าวสารมากขึ้น นอกจากบอกความต้องการแล้ว ยังมี

ปฏิกิริยาป้อนกลับ (feedback) มายังผู้จัดมากขึ้นด้วย เมื่อดำเนินงานหอกระจายข่าวประมาณ 3 เดือน ได้มีการประเมินผล พบว่าชาวบ้านในพื้นที่ศึกษามีความกระตือรือร้นต่อการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารมากกว่าเดิมที่เป็นเพียงผู้รับฟังอย่างเดียวเป็นผู้รับสารแบบ passive นอกจากนี้ยังใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย โดยเฉพาะการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการจะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด เป็นการช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแจ้งข้อมูลข่าวสาร หรือการซักถามข้อสงสัยเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้ถูกต้อง เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบ (interactivity) กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารแบบสองทางทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543:48) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการสื่อสารในปัจจุบันที่ตระหนักมากขึ้นในเรื่องของการพยายามทำให้การสื่อสารอยู่ในรูปของการมีความสัมพันธ์หรือสองทางมากกว่าการสื่อสารทางเดียว เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมมากกว่าการจำกัด (กิติมา สุรสนธิ, 2534:20)

Bordenave (1977) ได้เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับกระบวนการทัศนกระแสหลักของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่มุ่งสนใจจะพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพของสื่อใหม่เท่านั้น การสื่อสารที่เน้นการไหลของข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเพียงทางเดียว หรือที่เรียกว่า “One-way Communication” โดยผู้ส่งสารมีความตั้งใจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนในฝ่ายผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณการเปิดข่าวสาร (Media Exposure) ของฝ่ายผู้รับ ซึ่ง Bordenave ให้ข้อสรุปว่า เป้าหมายและวิธีการสื่อสารแบบทางเดียวนั้น ได้พิสูจน์ประสิทธิภาพของตัวเองแล้วว่า ในกรณีส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื้อหาใหม่ๆ ไม่สามารถเอาชนะความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติของชาวบ้านที่เคยมีมาอย่างยาวนาน โดยเขาวิเคราะห์สาเหตุของความล้มเหลวเอาไว้ว่า เนื่องจากการสื่อสารเพื่อพัฒนากระแสหลักนั้นมิได้เปิดโอกาสให้บุคคลได้ตั้งคำถาม แสดงข้อสงสัย ข้อข้องใจของตน ดังนั้นเมื่อมีเนื้อหาข่าวสารสองระบบที่ขัดแย้งกันและจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกเพียงอย่างเดียว ประชาชนจึงเลือกอยู่กับความคิดเก่าที่คุ้นเคยมาช้านานมากกว่าไปค้นหาแนวคิดใหม่ที่แปลกหน้า (กาญจนา แก้วเทพ, 2542: 9-10) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรซวัลด์ หอมไกรลาส (2540) พบว่าการสื่อสารสองทางและการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการเป็นการสื่อสารที่สร้างความพึงพอใจในการสื่อสารและในการทำงาน เนื่องจากการสื่อสารสองทาง สามารถตรวจสอบความเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งขจัดความคลุมเครือของการรับข่าวได้ดี

ผลการวิจัยของ ดวงพร คำณวัฒน์และคณะ (2536) ที่ศึกษา การพัฒนาหอกระจายข่าวสารเพื่อสนองต่อความต้องการของชุมชน พบว่า หอกระจายข่าวสาร เป็นสื่อเพื่อการพัฒนาที่สามารถสร้างพลังให้แก่ชุมชนได้ เพราะชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการสื่อสาร ตั้งแต่ร่วมคิดแนวทางการใช้สื่อ ร่วมในการผลิต ร่วมรับฟัง และร่วมประเมินผล นอกจากนี้การสื่อสารภายในชุมชนด้วยหอกระจายข่าวสารยังเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะสองทาง (Two-way Communication) ผู้ส่งสารและผู้รับสารรู้จักกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน มีโอกาสพูดคุยถึงการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารทั้งในรูปแบบทางการและไม่ทางการ นำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการ ด้วยรูปแบบที่มีลักษณะเป็นทางการน้อยลง ทำให้คนฟังสนใจและให้ข้อเสนอแนะ ดีชม (Feedback) ด้วยลักษณะเหล่านี้ หอกระจายข่าวสารจึงเป็นสื่อที่ชาวบ้านสามารถใช้เพื่อสื่อสารเรื่องราวของตนเองโดยเฉพาะ สามารถแสดงตัวตนของตนเองและของชุมชน (Community Identity) ได้อย่างชัดเจน

2. ลักษณะการไหลของข้อมูลข่าวสารในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่นั้น พบว่าเป็นลักษณะ Two-step Flow คือ การไหลแบบสองจังหวะ กล่าวคือ มีการสื่อสารโดยผู้ส่งสารส่งผ่านไปยังตัวกลาง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผู้นำทางความคิด ผู้นำชุมชน หรือสื่อมวลชนแล้วจึงส่งไปถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย การหลังไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทางทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้นข่าวสารที่อาจไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบทในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านก็อาจจะส่งข่าวสารขึ้นไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือการแลกเปลี่ยนติดต่อข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งแคทซ์และลาซาสเฟล (1955) กล่าวว่า “ข่าวสารส่วนใหญ่ที่เผยแพร่จากสื่อมวลชนไปยังกลุ่มประชาชนเป้าหมายนั้น มักจะผ่านผู้นำความคิดเห็นหรือผู้ที่เข้าถึงสื่อได้มากเสียก่อนแล้วบุคคลเหล่านี้จะนำเอาข่าวสารข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ประชาชนเป้าหมายคนอื่นๆ ต่อไป ซึ่งในการถ่ายทอดข่าวสารแต่ละครั้ง ผู้ถ่ายทอดมักจะสอดแทรกทัศนคติหรือความคิดเห็นของตนลงไป ทำให้ผู้รับสารคนทำๆ ได้รับข่าวสารที่มีทัศนคติของคู่สนทนาแทรกมาด้วย ซึ่งมีผลไม่น้อยที่จะทำให้ผู้รับสารคล้อยตาม”

3. เป้าหมายการสื่อสารเป้าหมายของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากผลการวิจัยต่างๆ เป็นการมุ่งเน้นในการสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนร่วมให้แก่ชุมชน โดยการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชน และเพื่อสมาชิกจะก่อให้เกิด 1. ความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเกิดการมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อปัญหาการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งระดมความคิดในการแก้ปัญหาต่างๆในชุมชนร่วมกัน 2. เพื่อสร้าง

ความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา

3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส เช่น รายการวิทยุชุมชนสำหรับชาวเขาเผ่าต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4. เพื่อใช้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมให้เกิดการสร้างสื่อเพื่อส่งข่าวสาร เป็นการใช้ทักษะในการสร้างสื่อ เพื่อเป็นช่องทางที่จะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการสร้างสื่อภายในชุมชนในเกิดประโยชน์สูงสุด ผลการวิจัยของสิริวรรณ จันทศิริ, 2534 และ จิตระพี ศิริพานิช, 2537 ได้ข้อสรุปว่า สิ่งที่สำคัญของการสื่อสารภายในกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพคือ ความสามารถและการร่วมมือกันทำงานอย่างเป็นทีม การบรรลุเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของหมู่คณะ

4. ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสาร เมื่อศึกษาการดำเนินการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่าการดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงนั้น ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เพราะมีขั้นตอนในการสื่อสารหลายขั้น มีการวางแผนการสื่อสาร วางแผนถึงตัวผู้ส่งสารว่าควรจะมีคุณสมบัติอย่างไร คุณสมบัติของผู้รับสารเป็นอย่างไร การเตรียมเนื้อหาที่จะทำการสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง โดยสรุป ขั้นตอนการดำเนินการสื่อสารมี 5 ขั้นตอน คือ 1.ขั้นวางแผนโครงการ มีการสำรวจชุมชนหรือโครงสร้าง ลักษณะความเป็นอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนต่อโครงการหรือปัญหาที่จะก่อให้เกิดการสื่อสารและการมีส่วนร่วม 2.ขั้นออกแบบกระบวนการสื่อสาร ขั้นนี้รวมทั้งการออกแบบเนื้อหาสาร และการออกแบบสื่อที่จะใช้ในกระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วม การคำนึงถึงคุณลักษณะของผู้รับสาร 3.ขั้นตัดสินใจ เป็นการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอจากสมาชิกในชุมชน เพื่อให้การดำเนินการนั้นให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด 4.ขั้นการลงมือปฏิบัติการ และ 5.ขั้นการประเมินผลโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับกิติมา สุรสนธิ (2534:35) จากหนังสือรูปแบบแผนการสื่อสารในการพัฒนา อธิบายว่า องค์ประกอบในการวางแผนการสื่อสาร องค์ประกอบที่ 1 การระบุปัญหาทางการสื่อสาร สิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ แผนงานที่ดีที่จะปรับปรุงความสามารถและการใช้เครื่องมือทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อทราบปัญหาทางการพัฒนาแล้ว เราจะต้องตีปัญหานั้น ออกมาเป็นเชิงปัญหาทางการสื่อสารให้ได้ ต่อจากนั้นจึงหาทางปรับปรุงการสื่อสารเพื่อแก้ปัญหานั้น โดยการพิจารณาตีปัญหาการสื่อสารนั้น นักวางแผนจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของการสื่อสารทุกๆ ตัว นับตั้งแต่ผู้ส่งสาร ข่าวสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร นักวางแผนการสื่อสาร ต้องตั้งคำถามต่างๆ ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการเสาะหาปัญหาการสื่อสาร เช่น ใครบ้างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาการพัฒนา บุคคลเหล่านี้ได้ทราบอะไรบ้างเกี่ยวกับ

ปัญหานี้ มีความเชื่อถืออะไรบ้าง ใช้ช่องทางใดบ้างในการรับส่งข่าวสาร มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันอย่างไร การตอบคำถามเหล่านี้ช่วยให้นักวางแผนสามารถทราบปัญหาเพื่อใช้ในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งความพยายามไปที่การเปลี่ยนแปลงไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น เพื่อตรวจสอบหรือประเมินความก้าวหน้าของการดำเนินการตามเป้าหมาย เพื่อสามารถชี้แจงแก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้ดำเนินงาน และเพื่อสามารถศึกษาเรียนรู้จากสิ่งที่สมาชิกทำอยู่เพื่อที่ ทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม องค์ประกอบที่ 3 การกำหนดกลวิธีการสื่อสาร สมาชิกในชุมชนจะสามารถกำหนดกลวิธีการสื่อสารได้นั้นจะต้องตัดสินใจถึงพฤติกรรมสื่อสารของสมาชิกในชุมชน เครือข่ายการสื่อสารใดที่เปิดให้เราเข้าเกี่ยวข้องกับช่องทางใหม่ๆและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับเครือข่ายการสื่อสารที่มีอยู่ และสามารถสร้างขึ้นได้โดยราคาไม่แพงเกินไป องค์ประกอบที่ 4 แผนการดำเนินการสำหรับโครงการสื่อสารเพื่อการพัฒนา นักวางแผนเลือกแนวทางที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงการสื่อสารเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายหรือเพื่อแก้ไขปัญหามบางประการตามเจตนารมณ์ที่วางไว้ ในขั้นตอนนี้ ต้องพิจารณาถึงบุคลากร เทคนิคเครื่องมือ งบประมาณและระยะเวลา องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลการสื่อสาร การประเมินผล คือกระบวนการที่นำมาซึ่งปฏิกริยาย้อนกลับเพื่อที่จะได้รับรู้ว่าวัตถุประสงค์ของกลุ่มของตนบรรลุตามความต้องการหรือไม่ และเป็นการเรียนรู้ ข้อบกพร่องอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงในงานครั้งต่อไปให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับกายเบสเซ็ท (Guy Bessett, 1997) ที่กล่าวถึงความสามารถพื้นฐานเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยกล่าวไว้ข้อหนึ่งว่า การประเมินผลกระบวนการการทำงานและผลการดำเนินงาน มีความสำคัญและนำไปใช้เป็นข้อมูลเพื่อการพัฒนาในอนาคต

5. การสื่อสารและการมีส่วนร่วมโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการใช้สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เพื่อนบ้าน เป็นเครื่องมือหลัก เพราะการสื่อบุคคลสามารถเข้าถึงได้ง่าย ก่อให้เกิดการโน้มน้าวใจได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการสื่อสารสองทาง สามารถโต้ตอบกันได้ทันที ทำให้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็มีหลายโครงการที่นำเอาสื่อเฉพาะกิจ หรือสื่อวิทยุมาใช้ในการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ดังเช่น การใช้วิทยุชุมชน หรือการใช้รายการวิทยุมาเป็นสื่อกลางในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของรุจิรา สุภาษา (2542: 168) ที่พบว่า การสร้างสื่อแบบมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นในสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจมากกว่าสื่อมวลชน เนื่องจากการใช้สื่อขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเน้นแนวคิดในการเข้าถึงและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ดังนั้น ประเภทสื่อที่เลือกใช้ จำเป็นต้องเป็นสื่อที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย การเลือกใช้สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจจึงสะดวกและง่ายกว่าสื่อมวลชน แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของสื่อมวลชนก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ในลักษณะเป็นผู้เปิดทางหรือกระตุ้น

ให้ประชาชนได้ทราบถึงประเด็นการนำเสนอก่อนสื่อประเภทอื่นๆ รวมไปถึงสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้หลายกลุ่มในเวลาอันรวดเร็ว

เช่นเดียวกับผลการสังเคราะห์ตัวแปรด้านการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณที่พบว่า สื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของศรีธรรม โจรจนสุพจน์และคณะ (25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาท ทิศทางต่อสังคมไทย, 2546:17) พบว่า การสื่อสารหลักที่ใช้ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล อาศัยการพูดคุย สนทนาเป็นหลัก เช่นเดียวกับงานวิจัยของพินดา (Pineda, 1976:22-24) และ เอฟเรน (Efren, 1980:9-10) อ้างถึงในพรสวรรค์ ตั้งเมตตาคิจตกุล (2530:167) ซึ่งพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีอิทธิพลมากที่สุดในบรรดาสื่อต่างๆ อาจเป็นเพราะว่า สื่อประเภทนี้ใช้คนเป็นสื่อหรือผู้เผยแพร่ วิธีนี้หากประชาชนหรือผู้รับสารสงสัย หรือไม่เข้าใจอาจซักถามทำความเข้าใจได้มาก นอกจากนั้นผู้ส่งสารก็สามารถรู้ข้อเท็จจริง ได้เห็นสภาพส่วนมากที่จะให้ข้อมูลได้ถูกต้องตรงเป้าหมาย (บำรุง สุขพรรณ, 2522:33) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อสรุปของ E. Katz and P.F. Lazarsfeld (1955) ที่กล่าวว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นสูงใจ นอกจากนี้ สมควร กวียะ (2529:184) ได้สรุปว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารประเพณีเป็นการสื่อสารที่ประหยัด มีประสิทธิภาพซึ่งนับได้ว่าเป็นทรัพยากรที่หาได้ง่าย

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ในฐานะผู้ส่งสารนั้น ควรมีคุณลักษณะดังนี้

ก. บุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ หรือผู้นำความคิดเห็นซึ่งเป็นบุคคลที่มีน่าเชื่อถือสูง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี การสื่อสารจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไร ล้วนเริ่มต้นมาจากบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเป็นสำคัญ (กรรณิการ์ ศิลป์โกศล: อ้างถึงในพรสวรรค์ ตั้งเมตตาคิจตกุล, 2531:166) และความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการสื่อสาร นอกจากนี้ ผู้นำความคิดเห็น เป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา ด้วยเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ โดยอาศัยวิธีที่เป็นทางการและสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย (เสถียร เขยประทับ, 2528: 177) และพัชนี เขยจรรยาและคณะ (2538) ได้สรุปประสิทธิภาพของผู้นำความคิดเห็น ขึ้นอยู่กับปัจจัย คือ

1. มีความน่าเชื่อถือและมีความสามารถในการเป็นตัวแทนของสมาชิกในกลุ่ม
2. มีความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารแบบซึ่งหน้ากัน (Face-to face communication)
3. มีอำนาจบารมีสามารถให้คุณให้โทษในเรื่องต่างๆ ต่อสมาชิกในสังคมนั้นได้

ผู้วิจัยสังเกตว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับชาวบ้านเป็นอย่างดี เป็นคนในพื้นที่ ซึ่งทราบปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนอยู่แล้ว และด้วยการให้ความเคารพนับถือผู้นำชุมชนของชาวบ้าน ทำให้สมาชิกในชุมชนยอมรับผู้นำความคิดเห็นได้ง่ายขึ้น

ข. บุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ เช่น เจ้าหน้าที่โครงการ เจ้าหน้าที่พัฒนา เพราะสามารถถ่ายทอดการทำงานในด้านต่างๆ รวมไปถึงการโน้มน้าวเพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำงานร่วมกับประชาชน ผลการศึกษาด้านการสื่อสารภายในองค์การของพรสวรรค์ ตั้งเมตตาคิจกุล (2531:89) อธิบายประโยชน์ของเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เกิดขึ้นภายในองค์การว่า ผู้บังคับบัญชาที่ต้องก่อให้เกิดการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา ควรใช้อำนาจที่เกิดจากความรู้ ความเชี่ยวชาญในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทำให้สามารถสอนงานได้ดีในการสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชา และจากการศึกษาของอารอนสัน และโกลเดน (Aronson and Golden, 1962:135-136, อ้างถึงในเกศินี จุฑาวิจิตร, 2542) พบว่า สื่อบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน โดยเป็นความชำนาญที่มาจากประสบการณ์มากกว่าการศึกษาหรือสถานะทางสังคม

ค. บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักของประชาชน สามารถจูงใจ และกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้การเป็นวิทยากรรับเชิญให้กับหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยที่สนับสนุน ให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อีกทางหนึ่ง

ส่วนคุณลักษณะของผู้รับสารที่มีแนวโน้มจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่าย ได้แก่

ก. การเป็นคนมีอุดมการณ์ จากผลการสังเคราะห์ในส่วนที่ 2 จะพบว่า ตัวแปรด้านการมีอุดมการณ์นั้น โดยเฉพาะการมีอุดมการณ์ทางการเมื่อนั้นมีค่าขนาดความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงมาก (จินตนา ปัญญาอาวุธ, 2541)

ข. ความศรัทธา เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การสื่อสารเพื่อให้เกิดความศรัทธา หากสมาชิกมีความศรัทธามาก การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก็จะเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับผลการวิจัยของรุจิรา สุภาษา (2542:160) พบว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทำด้วยความศรัทธา หรือด้วยความสมัครใจ โดยไม่หวังผลกำไรเพื่อให้เกิดความสามัคคีในการทำงาน ทำให้มองเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

และสามารถหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการพึ่งตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้ เกติณี จุฑาวิจิตร (2542) ยังได้สรุปไว้ว่า การที่ชาวบ้านเชื่อฟังหรือคล้อยตามเห็นด้วยนั้น เป็นเพราะความชื่นชม ศรัทธาในตัวผู้นำและผลงานที่ผ่านมาของเขา เช่น เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนา เป็นผู้มีวิสัยทัศน์

นอกจากนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น อาจมีแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นมาจากสิ่งอื่นได้ ดังเช่น แนวคิดของนิรันดร์ จงวุฒิวเศศย์, 2527 (อ้างถึงในวีระศักดิ์ จรินทร์รัตนกร, 2544) ว่า การมีส่วนร่วมอาจเกิดจาก

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็จะช่วย
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ปวงชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

ส่วนสื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่นำมาเสริมและต่อยอดความรู้ ความเข้าใจ ในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า สื่อเฉพาะกิจที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมากคือ แผ่นพับ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นสื่อที่ให้รายละเอียดของเนื้อหาเหมาะสม ควร ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจได้ด้วยตนเอง จึงมีผลทำให้ผู้อ่านเข้าใจจุดประสงค์ของผู้ส่งสารในการชักชวนหรือจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ ผู้จัดสัมมนาและผู้เข้าร่วมสัมมนา หรือการจัดฝึกอบรม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเช่นเดียวกันนั้น หากพิจารณาในแง่ของการสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดหรือข้อมูลข่าวสารกัน อีกทั้งยังเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ซึ่งผู้ส่งสารนั้นสามารถโน้มน้าวหรือจูงใจให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นได้โดยง่าย

สำหรับสื่อมวลชนนั้น ผลการวิจัยส่วนใหญ่ สรุปว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังจะเห็นได้จากการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน เมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา ระดับการอ่านออกเขียนได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก และมีความสำคัญต่อความสามารถของประชาชนในการที่จะทำงานหรือใช้เครื่องมือ รวมถึงเทคโนโลยีทางการสื่อสารแบบใหม่ ประชาชน

สามารถอ่านและเขียนหนังสือ สามารถใช้สื่อมวลชนและสามารถตัดสินใจหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และใช้ทักษะทางการสื่อสารได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุ นับเป็นสื่อสำคัญต่อการพัฒนา (กิติมา สุรสนธิ, 2534:20)

ดังนั้นจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นความสำคัญของสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ หรือสื่อมวลชน สื่อทุกสื่อล้วนมีอิทธิพลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนแทบทั้งสิ้น ดังจะทราบจากผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ผลการวิจัยหลายเล่มที่ยืนยันการสร้างการมีส่วนร่วมนั้น จะอาศัยสื่อหลายสื่อควบคู่กันไป ดังที่ ปรมะ สตะเวทิน (2534) ที่กล่าวถึงสื่อที่ใช้ในการสื่อสารไว้ 3 ประการคือ 1) สื่อบุคคล จะก่อให้เกิดผลดีทางการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งสารนำข่าวสารที่ต้องการจะเผยแพร่ไปสู่ผู้รับสารโดยตรงด้วยวิธีพูดคุยกัน 2) สื่อมวลชน จะก่อให้เกิดผลดีทางการสื่อสารกับผู้รับสารจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาเดียวกัน หรือภายในเวลาใกล้เคียงกัน 3) สื่อเฉพาะกิจ หมายถึงสื่อที่ถูกผลิตขึ้นมา โดยมีเนื้อหาเฉพาะและจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ซึ่งผู้ส่งสารสามารถส่งข่าวเฉพาะเรื่องให้กับผู้รับสารเป้าหมาย และทำให้ผู้รับสารได้รับทราบข่าวสารโดยตรงและถูกต้อง อันจะส่งผลต่อการตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติไปในแนวทางที่ผู้ส่งสารต้องการได้

6. ลักษณะของเนื้อหาในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น พบว่าเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังพบการนำเสนอด้วยภาษาท้องถิ่นเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระมากขึ้น จากการศึกษาข้างต้นที่พบว่า การสื่อสารและการมีส่วนร่วมนั้น จะเน้นถึงความต้องการของผู้รับสาร ทำให้ลักษณะของเนื้อหาที่ใช้ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องราวที่ใกล้ตัว เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเองก็จะเกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วมกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับรุจิรา สุภาษา (2542) ซึ่งพบว่า ลักษณะของสื่อแบบมีส่วนร่วมจะมีลักษณะแตกต่างจากสื่อแบบไม่มีส่วนร่วม เช่น การกำหนดเนื้อหาที่เน้นถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวและสามารถกระตุ้นให้แก้ไขปัญหาร่วมกัน หรือการกำหนดช่องทางที่จะต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย โดยลักษณะของเนื้อหาที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

ก. เนื้อหาของสารเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผลการวิจัยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาศือสารแบบมีส่วนร่วมในเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เสถียร เขยประทับ (2538: 281-282) ได้อธิบายถึงหลักการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตอนหนึ่งว่า ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประสบความสำเร็จคือ เนื้อหาของสื่อมวลชนควรได้รับการจัดทำขึ้น

ในท้องถิ่น เพราะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงและเข้ากับสภาพของผู้รับสาร ในการผลิตสื่อต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่และต้องมีลักษณะสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนเป็น ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาของสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านเท่านั้นเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจในปัญหาต่างๆ นั้นได้ดีกว่าคนภายนอก ดังนั้นการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจึงต้องใช้เนื้อหาสารที่เกิดขึ้นชุมชน จึงจะทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือได้

ดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ (2536) ศึกษาการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างยั่งยืน ให้ข้อสรุปว่า เนื้อหาที่เป็นที่ต้องการของชุมชนเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ กิจกรรมทางสังคม การใช้ชีวิตประจำวัน เหตุการณ์เร่งด่วน และเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านในอนาคต ผู้ปฏิบัติงานควรสอบถามความต้องการจากชาวชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสอบถามในที่ประชุมหมู่บ้าน การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือการสังเกตการณ์จากแหล่งชุมนุมในหมู่บ้าน(ร้านกาแฟ) เป็นต้น ผู้จัดการกระจายเสียงควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของเนื้อหาสาระ จึงควรตรวจสอบความถูกต้องเสมอ นอกจากนี้เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสังคมและเหตุการณ์ภายนอกชุมชนยังเป็นที่ต้องการเช่นกัน หากแต่ควรให้ชุมชนมีสิทธิและอำนาจในการเลือกข้อมูลข่าวสารจากภายนอก

ข. เนื้อหาของสารแสดงประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกจะได้ ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือมากกว่า เกิดเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น กู๊ดอินาฟ (Goodenough, 1966) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลเหล่านั้น ได้รู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันหรือจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมอื่นๆ ด้วย ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับ เกคินี จุฑาวิจิตร (2542:80) ที่ได้สรุปไว้ว่า การให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมหรือยอมรับปฏิบัติเพื่อเป็นการจูงใจแก่สมาชิกในสังคมอื่นๆ ที่ยังไม่ยอมรับ

ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ซึ่งการที่ชาวบ้านยอมรับปฏิบัติตามหรือให้ความร่วมมือที่ก่อประโยชน์ให้แก่ชุมชนนั้น ชาวบ้านก็จะได้รับผลประโยชน์นั้นด้วย ดังเช่น การแยกขยะไว้ขาย ชาวบ้านเองก็สามารถมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งก็เปรียบเสมือนการได้รับรางวัลนั่นเอง

ค. เนื้อหาของสารที่เป็นเรื่องใกล้ตัว จะทำให้สมาชิกทุกคนควรทราบ และอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน เนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องใกล้ๆ ตัว รุจิรา สุภาษา (2542; 161) ได้สรุปไว้ว่า เนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อได้นั้น หากเนื้อหานั้นเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ใกล้ตัว หรือชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนแล้ว ย่อมสร้างหรือ

กระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมในการสร้างสื่อขึ้นได้ เช่นเดียวกับผลการวิจัยของศรีธรรณ์ โรจนสุพจน์และคณะ (25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาท ทิศทางต่อสังคมไทย, 2546: 17) ที่ศึกษาโครงการการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าบ้านห้วยแก้ว ซึ่งพบว่า เนื้อหาสาระต้องมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เนื้อหาของสไลด์เป็นเนื้อหาที่ถูกกำหนดโดยชาวบ้าน จึงเป็นเรื่องใกล้ตัวเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ยังมีปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ดังเช่น งานวิจัยของดวงพร คำบุญวัฒน์ และคณะ (2536) ศึกษาการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างยั่งยืนได้สรุปว่า ความรู้สึกเป็นเจ้าของหอกระจายข่าว ยังมีโอกาสมากจะยิ่งทำให้ชาวชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมากตามไปด้วย เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของของความสนใจ ความเอาใจใส่ การติดตามฟัง และการดูแลรักษา

9. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเข้าร่วมในลักษณะผู้รับสาร (Passive)

เมื่อพิจารณาจากกรอบแนวคิดของ Titus Moetsabi วิเคราะห์ประเภทของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรวมนั้น ยังคงเป็นการเข้าร่วมอย่าง Passive ซึ่งเป็นระดับการมีส่วนร่วมในระดับแรกของพฤติกรรมการมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจากลักษณะของการมีส่วนร่วมซึ่งมีลักษณะเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการถูกแจ้งในสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น หรือมีการดำเนินการอยู่ ดังเช่น การเชิญชวนให้ประชาชนร่วมกันปลูกป่า การปิดไฟทุกดวงที่ไม่ได้ใช้เพื่อเป็นการประหยัดไฟ หรือการรณรงค์หรือร่วมมือกับทางราชการ เพื่อไม่ให้มีการทำลายสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่า กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่มีผู้วางแผนไว้แล้ว ซึ่งไม่ใช่กิจกรรมตามแนวความคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่เป็นเพียงลักษณะของการให้ความร่วมมือเป็นผู้ทำตาม ซึ่งปัญญา สวัสดิ์เสรี (2539) ที่ว่า การวางแผนโดยละเอียดจากเบื้องบนจะเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ผลการวิจัยนี้ อาจเป็นผลมาจากการที่ผู้วิจัยในอดีตได้ให้ความสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะของการวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่เน้นด้านผู้รับสารเป็นหลัก ทำให้คำตอบที่นั่นมีลักษณะของการเป็นผู้รับสารในลักษณะ Passive Audience

นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นในลักษณะของการเข้าร่วมในการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะการจัดหาทรัพยากร เช่น แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ นอกจากนั้นยังอาจ

หมายถึง การได้มีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้รับผลประโยชน์ ซึ่งแสดงถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเข้าร่วมของประชาชนนั้นอาจมาจากการมองเห็นผลประโยชน์ที่ชุมชนของตนจะได้รับ ทำให้สมาชิกในชุมชนนั้นต่างทุ่มเททั้งแรงใจ และแรงกายรวมทั้งกำลังทรัพย์เพื่อการพัฒนาชุมชนของตน

และประการสุดท้าย หากพิจารณาในประเด็นทางการเมือง ประเภทของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอยู่ในลักษณะของการเข้าร่วมเพราะเป็นหน้าที่ นั่นคือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศไทย

10. บทเรียนในการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากในอดีต

ในการสื่อสารและการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า มีข้อควรระวังในการสื่อสาร นั่นคือ ลักษณะของเนื้อหา ในกรณีที่เป็นเรื่องความขัดแย้งกัน โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ ผู้ส่งสารต้องถ่ายทอดข้อมูลทั้ง 2 ฝ่าย มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารทั้งสองด้าน มีความเป็นกลางมากที่สุด ผู้วิจัยพบว่า หน่วยงานเจ้าของโครงการหรือหน่วยงานของรัฐ มักถูกมองว่า ให้ข้อมูลเพียงด้านเดียว คือ เน้นให้เห็นผลดีของโครงการ เป็นการบิดเบือนความจริง การสื่อสารระหว่างบุคคลกับองค์กรนั้น องค์กรใดสามารถสื่อสารได้รวดเร็ว และมีความถูกต้องของข่าวสารมากกว่า ย่อมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้เกิดขึ้นได้ (พรสวรรค์ ตั้งเมตตาจิตกุล, 2531)

นอกจากนี้ยังผู้วิจัยยังพบว่า โครงสร้างขององค์กร แบบแผนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะขั้นตอนที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ เป็นบริบทที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งระบบราชการนั้น ยังรวมอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ศูนย์กลาง ไม่กระจายออกไปสู่ท้องถิ่นให้มีอำนาจตัดสินใจหรือแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรรณิการ์ ธรรมวุฒิ (2541) ซึ่งพบว่า ผู้ใต้บังคับบัญชามีอุปสรรคในการสื่อสารกับผู้บังคับบัญชาในเรื่องของการไม่เปิดใจในการรับฟังความคิดเห็น เช่นเดียวกับ Berrigan (1979) (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543:60) ตั้งข้อสังเกตว่า โครงสร้างและวิธีการทำงานขององค์กรที่มีลักษณะเป็นลำดับชั้น (Hierarchical) คนที่อยู่ข้างบนมีอำนาจตัดสินใจ ในขณะที่คนระดับกลางและระดับล่างผู้เป็นคนลงมือทำงานจะต้องคอยฟังคำสั่งตัดสินใจจากข้างบน โครงสร้างและวิธีการทำงานเช่นนี้ขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการศึกษาการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

1. การวิจัยทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ให้ความสนใจอยู่ที่องค์ประกอบด้านผู้รับสารในลักษณะของการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) ทำให้ได้ผลการวิจัยที่มีผลซ้ำๆ กันเหมือนยืนอยู่จุดเดิม ไม่มีการก้าวเดินไปข้างหน้า ในอนาคต จำเป็นต้องมีการขยายกรอบแนวคิดออกไป เพื่อให้มีการเจาะลึกทางด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การศึกษากระบวนการสร้างการสื่อสารและการมีส่วนร่วมหรือที่เรียกว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ลักษณะของสื่อที่สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการศึกษาปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้สื่อมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในสร้างการมีส่วนร่วม เป็นต้น

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่มีการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานคร ตัวอำเภอ หรือในเขตจังหวัดใหญ่ๆ ที่เจริญแล้ว ดังนั้น ควรมีการขยายพื้นที่ในการศึกษาวิจัยออกไปโดยเฉพาะจังหวัดในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาไว้เพียงหนึ่งเล่มเท่านั้น เพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

3. ผลของการศึกษาค้นคว้า พบว่า เครื่องมือที่นิยมใช้ในการเก็บข้อมูลมากที่สุด คือแบบสอบถามเพียงอย่างเดียว และเป็นลักษณะการเก็บข้อมูลครั้งเดียว (One-Shot Descriptive Research) ดังนั้น จึงควรนำการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มาปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับลักษณะของงานวิจัยนั้น เพื่อเพิ่มความเที่ยงและความตรงของการศึกษาให้มากขึ้น อีกทั้งสามารถอธิบายรายละเอียดได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

4. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษานั้น ส่วนใหญ่นิยมการศึกษาตัวแปรทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ รวมทั้งตัวแปรความรู้ ทักษะคิด มาศึกษาความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ซึ่งได้ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาตัวแปรเหล่านี้ มักมีความใกล้เคียงกันและยืนยันข้อค้นพบที่ทำการศึกษาแล้ว และในผลการศึกษายังพบว่า ตัวแปรด้านประชากรศาสตร์เกือบทุกตัวแปรนั้น แทบไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนเลย รวมทั้ง ความรู้และทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ ดังนั้น การวิจัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของไทยจึงควรหันมาพิจารณาการศึกษาตัวแปรอื่นๆ ดังเช่น ตัวแปร “การมีอุดมการณ์ทางการเมือง” “ความ

ศรัทธา” “การฝึกอบรม” และ “ความรู้จักกัน” ว่ามีระดับความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในระดับสูงในทุกบริบทจริงหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

5. ผู้วิจัย พบว่า เกณฑ์ในการแบ่งระดับการมีส่วนร่วม ในวิทยานิพนธ์แต่ละเล่มนั้น มีการแบ่งเกณฑ์ที่ไม่มีมาตรฐานรองรับ เพราะผู้วิจัยในอดีตแต่ละวิทยานิพนธ์ ต่างระบุระดับการมีส่วนร่วมด้วยวิจารณ์ของตนเอง ไม่ได้มีการใช้เกณฑ์ของผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการท่านใดเป็นมาตรฐาน ทำให้การตีความหมายของระดับการมีส่วนร่วมจากการหาค่าทั้งจาก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและค่า Chi-square นั้น ไม่มีความเที่ยงตรง ทำให้นำผลการวิจัยแต่ละเล่มไปใช้ในการสังเคราะห์ต่อไม่ได้ ดังนั้นในการทำการวิจัยเพื่อหาค่าความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยในอนาคตควรมีเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานในการตีความหมาย เพื่อจะได้ผลการวิจัยที่มีความเที่ยงตรงมากกว่านี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต

1. ควรเปลี่ยนแปลงประเด็นในการศึกษาใหม่ เช่น การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ หรือการประยุกต์ใช้แนวคิดการตลาดเพื่อสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งสองประเด็นนี้ ยังไม่ได้มีการรวบรวมและประมวลออกมาเป็นองค์ความรู้ โดยผู้วิจัยมองว่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาและสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาด้านอื่นๆ ได้อย่างดี

2. ขยายขอบเขตของการศึกษาในกว้างขึ้น ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นรวบรวมเฉพาะวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ในสาขานิติศาสตร์พัฒนาการเท่านั้น ทำให้ยังมีวิทยานิพนธ์บางส่วนที่อยู่ในสาขาอื่นๆ เช่น สื่อสารมวลชน วาทยุทธศาสตร์ และโฆษณา ยังไม่ได้รับการศึกษารวมทั้งผลงานวิจัยของอาจารย์ นักวิชาการ หรือนักวิจัยอื่นๆ ตลอดจนบทความ รายงานการประชุม หรือเอกสารประกอบการสัมมนาต่างๆ ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตครอบคลุมถึงงานวิจัยในกลุ่มเหล่านี้ด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรรวัล หอมไกรลาส. รูปแบบการสื่อสารกับความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงคมนาคม.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

กรรณิกา ธรรมวุฒิ. การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติและความพึงพอใจของผู้บังคับบัญชาต่อพฤติกรรมกรรมการสื่อสารในองค์การของผู้บังคับบัญชาชายแลหญิง.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

กรรณิการ์ สุขเกษมและสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, นานานวัตกรรมวิธีวิทยาการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

กรรณิการ์ สุขเกษมและสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541.

กาญจนา แก้วเทพ, กัจจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกกรกิจ. สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สรุปผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อประมวลองค์ความรู้เรื่อง “ระบบการสื่อสารเพื่อชุมชน”. วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2544).

กาญจนา แก้วเทพและวิลาสินี พิพิธกุล. การสำรวจสถานภาพแห่งองค์ความรู้เรื่อง “สตรีกับสื่อมวลชนในประเทศไทย พ.ศ. 2520-2535 .งานวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

กิติมา สุรสนธิ. รูปแบบแผนการสื่อสารในการพัฒนา. รายงานวิจัยเสริมหลักสูตรคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

กุลทิศา หุ่นรำภา. การศึกษสถานภาพขององค์ความรู้ด้านการเผยแพร่ข่าวกรรมในวิทยานิพนธ์สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ(2524-2545).วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิตสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

เกศินี จุฑาวิจิตร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2, นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2542.

คมสันต์ หุตะแพทย์, การสื่อสารเพื่องานพัฒนาชุมชน : ประสพการณ์จากงานวิจัย เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมมารการกินของชาวอีสาน. นครปฐม: ฝ่ายเผยแพร่และสื่อสาร สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.

จิตระพี สิริพานิช. พฤติกรรมกรรมการสื่อสารในกลุ่มปฏิบัติงาน:กรณีศึกษากลุ่มผู้ปฏิบัติงานของศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

จุมพล รอดคำดี. วิทยุชุมชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน.วิทยุชุมชน การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม.กรุงเทพมหานคร, 2542.

ชัยวัฒน์ ธีระนันท์ และปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. การประชุมอย่างสร้างสรรค์.พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2543.

ณิฉวรรณ์ วรานิชสกุล. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรายการวิทยุเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรใน
กรุงเทพฯ : กรณีศึกษาสถานีวิทยุ จส. เอฟ. เอ็ม. 100 เมกะเฮิร์ต. วิทยานิพนธ์ปริญญา
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2536.

ดวงพร คำณูวัฒน์, มณฑา โมพี, วาสนา จันทร์สว่างและนิยะนันท์ สำเภารเงิน. รายงานการวิจัย
ฉบับสมบูรณ์เรื่องการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารที่สนองต่อความต้องการของชุมชน
อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

นงลักษณ์ วิรัชชัย, การวิเคราะห์อภิมาน Meta-Analysis. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

นงลักษณ์ วิรัชชัยและสุวิมล ว่องวานิช. รายงานการวิจัยเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยทางการ
ศึกษาด้วยการวิเคราะห์อภิมานและการวิเคราะห์เนื้อหา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2529.

บำรุง สุขพรรณ. วิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทย กฎหมายและระเบียบว่าด้วยวิทยุและโทรทัศน์ ปี
2498-2522. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2540.

ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 7, 2533.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: บ.ด้านสุทธา
การพิมพ์ จำกัด, 2546.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. เอกสารประกอบการประชุมในงานมหกรรมงานวิชาการ “สื่อเพื่อชุมชน”
วันที่ 24-25 พฤษภาคม 2548.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.

ผกาภาศ ธนพัฒน์พงศ์. การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการเกษตรของชมรม
สื่อมวลชนเกษตรแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหา
บัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พรพรรณ เสงยจิตร. สถานภาพการศึกษาวิจัยการสื่อสารในองค์การไทยในวิทยานิพนธ์ (2524-
2541). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาวาทวิทยาและการสื่อสาร
การแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

พรสวรรค์ ตั่งเมตตาจิตต์กุล. การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2523-2529. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พัชนี เสงยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทเเอลไค้การพิมพ์ (1988) จำกัด, 2538.

ภัทรานุจ แสงจันทร์. สถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาวาทวิทยาและการสื่อสารการ
แสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เมตตา กฤตวิทย์, “การวิเคราะห์เนื้อหา,” วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 9 (2530):9.

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. “แนวโน้มการวิจัยทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย” วารสารนิเทศ
ศาสตร์ (ปีที่ 7 ฉบับประจำภาคต้นการศึกษา ปีการศึกษา 2529) กรุงเทพฯ: คณะนิเทศ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ระวีรภัฏ ศิริคุปต์, การเปิดรับสื่อ ความสนใจสื่อ และการมีส่วนร่วมในงานชุมชนสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในคณะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540.

รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ, "การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม: จากแนวคิดและพัฒนาการทางทฤษฎี".
วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม
2547.

รุจิรา สุภาษา. การสร้างสื่อแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนา
เอกชน. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการ
สื่อสารมวลชน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วันดี เลิศสุพงศ์กิจ. การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะงานวิจัยด้านสื่อมวลชนของไทยและสหรัฐอเมริกา
ระหว่างปี พ.ศ.2543-2544. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
การสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2547.

วิจารณ์ พานิช. การบริหารงานวิจัยแนวคิดจากประสบการณ์: กรุงเทพมหานคร บริษัท เค็ดไทย
จำกัด, 2539.

วิเชียร เกตุสิงห์, คู่มือการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2: กรุงเทพมหานคร, 2537.

วิภาวี รุ่งสุวรรณ. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อรณรงค์ปัญหาเอดส์ ในอำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการ
สื่อสารมวลชน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

วิไลวรรณ รุ่งเรืองรัตน์, สถานภาพทางการศึกษาสื่อมวลชนไทยโดยนักวิจัยชาวต่างประเทศ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วีระศักดิ์ จรินทร์รัตนากร. การเปิดรับข่าวสาร ความตระหนักรู้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอย
หลอดของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
 ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศ
 ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สรวิศร์วี วิชาชีวะ. การวิเคราะห์เนื้อหาของข่าวสารจากสิ่งพิมพ์. กรุงเทพมหานคร: คณะวารสาร
 ศาสตร์และสื่อมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ: บทบาท ทิศทางต่อสังคมไทย, 2546.

สิริวรรณ จันทร์เสรี. การสื่อสารภายในบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหา
 บัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

สุรพงษ์ ไสยณะเสถียร. การสื่อสารกับการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ประสิทธิ์ภักดิ์
 แอนด์ พริ้นติ้ง, 2541.

สุรพงษ์ ไสยณะเสถียร. หลักและทฤษฎีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:
 คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

เสถียร เขยประทับ. การสื่อสารและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2528.

เสถียร เขยประทับ. สื่อมวลชนกับการพัฒนาประเทศ : เน้นเฉพาะประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้ม
 แข็ง : การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิमान. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พัฒนาศึกษาศาสตร์ศึกษาศาสตร์ศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อรรถพร กงวิไล. สถานภาพองค์ความรู้ของการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
วารสารศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

อุทุมพร จามรมาน. การสังเคราะห์งานวิจัย : เชิงปริมาณ เน้นวิธีเมตต้า. พิมพ์ครั้งที่ 1
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

อุทุมพร จามรมาน. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ. กรุงเทพมหานคร: หจก.พันธ์พิบลิชชิง,
2531

อุบลวรรณ ปิติพัฒนาโมษิต. พัฒนาการของการศึกษาและสถานภาพขององค์ความรู้ทางนิเทศ
ศาสตร์พัฒนาการในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2545.

ภาษาอังกฤษ

Agbayani, Jose A. Jr. Popular Participation in Community Development in
The Philippines. Manila : University of Philippines, 1970.

Bessett, Guy. Empowering People Through Information and communication
Technology: Lesson from Experience?. The Journal of Development
Communication. No.1 Vol.8 (June 1997)

Gumucio Dagron, A. (2001). Making waves: Stories of participatory communication for
social change. New York: Rockefeller Foundation

Kenneth D. Bailey, Methods of Social Sciences Research. New York: The Free Press,
1978.

Rebecca Atienza. Social-Economic Status and Social Participation of Rural Heads in Community Activities. Amaster, ISW&CD., 1970.

Reeder William W. "Directive Factors in Social Action: A multiple Factor Theory of Social Action". CD. Review 8, 2 (June 1963).

Richard W. Budd, Robert K. Thorp, and Lewis Donohew, Content Analysis of Communications.

Servaes, J., Jacobson, T.L., & White, S. A. (Eds.). (1996). Participatory communication research for social change. New Delhi: Sage

Sthapitanonda, P. (2004). Reconstructing the Thai Constitution: Lessons Learned of the Power of Participatory Communication in Thailand. Paper presented at the the IAMCR General Conference, Porto Allegre, Brazil, July 29, 2004

White, S.A. (1994). Participatory communication: working for change and development. New Delhi, India: Sage Publications.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกข้อมูลงานวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับที่	ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์	ปีที่ศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
1	การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครุนครสวรรค์	2532	พงษ์ศรี บุญสุวรรณ
2	บทบาทสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช	2533	มณฑนา มาศมาลัย
3	ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความทันสมัยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยพุทธกับสตรีมุสลิม	2533	ปาริชาติ นิติมานพ
4	ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ต.แม่สอย อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	2533	ลาวัณย์ อินทราภิรักษ์
5	ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอดอนจาน จ.อุบลราชธานี	2534	วิภาดา บุญนาค
6	การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี	2534	ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์
7	การศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชน ในเขตอำเภอท่าใหม่ จ.จันทบุรี	2536	พิศศิลป์ จินตนาวสาร
8	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จ.พิษณุโลก	2536	สุวรีย์ วงศ์วัฒนา
9	การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี อ.วัฒนานคร จ.ปราจีนบุรี	2536	บุษบา ภูสกุล
10	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิปูน จ.นครศรีธรรมราช	2536	ลดาวัลย์ พอใจ
11	การเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2537	ไพลิน ศศิธนากรแก้ว
12	พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในกรุงเทพมหานคร	2537	สุมาลี ตั้งจิตต์ศิลป์
13	การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่	2537	สุภาภักษ์ จุตระกุล
14	การรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2537	พิมลพรรณ สุทธิวงศ์
15	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความตระหนัก ทศนคติ และการมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เขตอำเภอบางป่อ จ.สมุทรปราการ	2538	จารุณี บุญนิพัทธ์
16	ความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน	2538	ปัญญา สวัสดิ์เสรี
17	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว ของประชาชนในเขตเทศบาลเมือง จ.กาญจนบุรี	2538	สนิ นัยวินิจ
18	แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ: ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ	2538	อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์
19	พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความรู้ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร	2538	พีระนันท์ บุรณะโสภณ

20	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ กับความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของเยาวชนในจังหวัดกาญจนบุรี	2539	กนกวรรณ มณฑิราษ
ลำดับที่	ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์	ปีที่ศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
21	การศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการใช้เครือข่ายสารสนเทศห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลินเน็ต) ของนิสิต และบุคลากรภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2539	ธวัชชัย พานิชยากรณ์
22	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้เสียในโครงการบำบัดน้ำเสียของผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ	2539	อุทัยวรรณ โกศลย์วัฒน์
23	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา	2539	อัจฉราภรณ์ สามีภักดิ์
24	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของพนักงานในโรงงาน กลุ่มบริษัทมินิเบ(ประเทศไทย)	2540	เกรียงชัย เหลืองภัทรเชวง
25	การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม	2540	ชลดา ทองสุกนอก
26	การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนกับความรู้ ทักษะคิดและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย	2540	ฐิติ วิทยสวณะ
27	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชาวบ้านในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอำเภอมะเือง จ.นราธิวาส	2540	ปริญานุช ปัญจวงศ์
28	บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการธรรมรักษานิเวศน์	2540	พรพรรณนิภา วงษ์มิตร
29	การเปิดรับสื่อ ความสนใจสื่อ และการมีส่วนร่วมในงานชุมชนสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในเคหะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ	2540	ระวีรวิภา ศิริคุปต์
30	ความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	2540	ศรัณย์ สิงห์ทน
31	การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ	2540	อุษา โหราเรือง
32	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในโครงการ"รักไทยให้ถูกทาง"ของนิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัยรัฐบาลและเอกชน	2541	ชนินทร์ ต่วนชะเอม
33	พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2540 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2541	บุญจิระ พุทธิศรี
34	มหาเศรษฐีมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์	2541	พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์
35	การสื่อสาร ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการนักเรียนนายร้อยตำรวจสัมผัสปัญหาชุมชน	2541	ภาวี กรวีใจวัง
36	การศึกษากลยุทธ์การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการท่องเที่ยวไทยของประชาชนในเขตอำเภอมะเือง จ.เชียงใหม่	2541	ศิรสา สอนศรี
37	กลยุทธ์การสื่อสารของเจ้าหน้าที่บำบัดพื้นที่ปนเปื้อนกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดพื้นที่ปนเปื้อนเพื่อเลิกยาเสพติด	2542	กนกภัทรณ์ วงศ์ลักษณ์พันธ์
38	การใช้กระบวนการ เอ ไอ ซี ในการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)	2542	กัญญาภรณ์ ศรีทองรุ่ง
39	บทบาทของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น	2542	กิตติศักดิ์ เชื้อแดง
40	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนสีขาวของครูและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร	2542	ช่อแก้ว ประสงค์สม

ลำดับที่	ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์	ปีที่ศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
41	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมของกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ต บนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน	2542	พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์
42	การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิฤตชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	2542	จิระวรรณ ตันภูรานันท์
43	การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2543	นิลุบล ใจอ่อนนุ่ม
44	การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2543	รัชดาภรณ์ ชาญชาติจิตพงศ์
45	การเปรียบเทียบการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ และแหล่งต้นน้ำ ระหว่างชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำดัง ชาวเขาเผ่าลีซอบ้านห้วยน้ำรูคอยสามหมื่นกับชาวไทยพื้นราบบ้านแม่เลา อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	2544	จารุภัทร ดาวโรฤทธิ์
46	พฤติกรรมสื่อสารของคณะกรรมการบริหารชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา	2544	ชารีนา พุ่มนวล
47	การเปิดรับ ความรู้ ความตระหนักของผู้บริหารและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานคร	2544	นริศกานต์ พรหมนง
48	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จ.สมุทรปราการ	2544	ภิญญาภรณ์ เพ็ญภินันท์
49	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ ในโครงการลดน้ำสูญเสีย ปทุมธานี-รังสิต	2544	รินลี ลิ้มปิธิสันต์
50	ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรีถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์	2544	วราภรณ์ ตรีธวัช
51	การเปิดรับข่าวสาร ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หอยหลอดของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จ.สมุทรสงคราม	2544	วีระศักดิ์ จรินทร์รัตนกร
52	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ	2544	ศิริพร อ้วนคำ
53	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" ของเจ้าหน้าที่ อบต.	2544	อัญชิสรา สรรพาวตร
54	การรับฟังรายการกรีนเวฟกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม	2545	วัชรภรณ์ จิตต์อารีย์
55	กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ โครงการอนุรักษ์พันธ์เต่าทะเล ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่าทะเลของประชาชนในเขตอำเภอสัตหีบ จ.ชลบุรี	2546	ณัฐฐณิชา วรวรรณเศรษฐ์
56	การแสวงหาข่าวสารทางการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้อ่านนิตยสารแนวการเมืองเขตกรุงเทพมหานคร	2547	ชญานิน เจริมมาก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลำดับที่	ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์	ปีที่ศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
57	ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้สมรรถภาพครูกับการสื่อสารแบบให้ครูมีส่วนร่วมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร	2534	วิไล กมลเดชเดชา
58	พฤติกรรมการสื่อสารกับความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 18 ของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร	2539	สาลินี หล้าหิเรญกุล
59	บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษากรณี: พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จ.กาญจนบุรี)	2539	ฉันทพร พงษ์โสภณ
60	การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัย : ศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2539	ฐิตกานต์ ธนาโอฬาร
61	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตหามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จ.นครสวรรค์	2539	ดวงจันทร์ สุทธาโรจน์
62	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของพนักงานในกิจกรรมการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์พลังงานในอาคาร (ศึกษาเฉพาะกรณีโรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า)	2541	มณฑนา พุกกุล
63	พฤติกรรมการสื่อสารและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อ ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร	2541	จินตนา ปัญญาอาวุธ
64	การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาภาวะมลพิษทางอากาศและกลิ่นเหม็นในเขตเทศบาลตำบลมาตาพุด จังหวัดระยอง	2542	สุนทรี ธาราธิคุณ
65	พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่ออินเทอร์เน็ต และทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ ทัศนคติ และกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งระบบใหม่ของกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในกรุงเทพมหานคร	2543	บุญชริกา แจ่มเพ็ชร์
66	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ตในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมการเปิดรับเนื้อหาข่าวสารการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต: ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 มกราคม 2544	2545	วรา วัฒนจตุพร
67	พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของประชาชนกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและรักษาการเฝ้าระวังปัญหามลพิษเฉพาะมลพิษทางน้ำและทางอากาศของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง	2546	รัตนาวลี จันทนสมิต
68	การเปิดรับข่าวสาร การรับรู้ และการมีส่วนร่วมในโครงการประหยัดไฟฟ้า 2 ต่อ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร	2546	สุภาวดี อินนุพัฒน์
69	ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในด้านการเมืองทางสื่อโทรทัศน์ของประชาชนมุสลิมในเขตกรุงเทพฯ	2546	ภาคภูมิ หวังชัย
70	กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิद्यุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง	2547	ภริตพร สุขโกศล

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ลำดับที่	ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์	ปีที่ศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
71	การรับทราบข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จ.นนทบุรี	2544	วันเพ็ญ พินเผือก
72	ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา: ชุมชนสุขสันต์ 26	2545	นรมน นันทมนตรี
73	ความเคลื่อนไหวและการมีส่วนร่วมของกลุ่มองค์กรต่างๆในกระบวนการสรรหาคณะกรรมการวิद्यุกระจายเสียง วิद्यุโทรทัศน์แห่งชาติ	2545	ทรงยศ บัวเผื่อน

ภาคผนวก ข.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างการคำนวณดัชนีมาตรฐาน

การหาค่าดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย T-test

ในการวิจัยเรื่อง “การเปิดรับสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนดี
 ของครูและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร” ของช่อแก้ว ประสงค์สม
 (2542) มีการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ด้วย T-test โดย

ค่าสถิติ t (t) = 1.23

จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ 1 (n_1) = 115

จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ 2 (n_2) = 285

ดัชนีมาตรฐานในรูปของขนาดอิทธิพล (d) คำนวณได้จากสูตร

$$d = t \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}$$

แทนค่าในสูตรได้

$$d = 1.23 \sqrt{\frac{1}{115} + \frac{1}{285}}$$

$$d = 0.135882571$$

การหาค่าดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย F-test

“การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมของกลุ่มผู้ใช้สื่อ
 อินเทอร์เน็ต บนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน” ของพรทิพย์ ศิริชูทรัพย์ (2542) มีการทดสอบ
 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ด้วย F-test โดย

ค่าสถิติ F (F) = 2.54

จำนวนกลุ่ม (k) = 6

จำนวนตัวอย่างทั้งหมด (N) = 400

1. หา n^2 จากสูตร

$$n^2 = \frac{F(k-1)}{F(k-1) + (N-k)}$$

แทนค่าในสูตร

$$n^2 = \frac{2.54(6-1)}{3.54(6-1) + (400-6)}$$

$$n^2 = 0.03122695$$

2. หา f จากสูตร

$$f = \frac{n^2}{1 - n^2}$$

แทนค่าในสูตรจะได้

$$f = \frac{0.03122}{1 - 0.03122}$$

$$f = 0.0322335$$

3. หาดัชนีมาตรฐานในรูปขนาดอิทธิพล (d) ซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$d = 2f \sqrt{\frac{3(k-1)}{(k+1)}}$$

แทนค่าในสูตรจะได้

$$d = 2 (0.0322335) \sqrt{\frac{3(6-1)}{(6+1)}}$$

$$d = 0.094370$$

การหาค่าดัชนีมาตรฐานจากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย Chi-square

ในการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการเลือกตั้งกับความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 18 ของผู้มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร” ของสาลินี หลีหะเจริญกุล (2539) มีการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การชมข่าวสารทางการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งวิทยุกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมด้วย Chi-square โดย

$$\text{ค่าสถิติ Chi-square } (\chi^2) = 8.75632$$

$$\text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด (N) = 400}$$

ดัชนีมาตรฐานในรูปของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) คำนวณได้จากสูตร

$$r = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + N}}$$

แทนค่าในสูตรจะได้

$$r = \sqrt{\frac{8.75632}{8.75632 + 400}}$$

$$r = 0.14636208$$

การแปลงค่าขนาดอิทธิพลเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

จากขนาดอิทธิพลในตัวอย่างการคำนวณการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วย t-test ข้างต้น นำมาแปลงเป็นค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ได้จากสูตร

$$r = d \sqrt{\frac{N}{Nd^2 + 4N - 8}}$$

แทนค่าในสูตรได้

$$r = 0.135882571 \sqrt{\frac{400}{400(0.13588)^2 + 4(400) - 8}}$$

$$r = 0.067954334$$

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชลลดา กิจฉวีนิรมย์สุข เกิดเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2522 สำเร็จ การศึกษาปริญญาตรี จากคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2544 และคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เมื่อปีการศึกษา 2546 เข้าทำงานในตำแหน่งประชาสัมพันธ์ให้กับบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ "เวทีคนเก่ง" หลังจากนั้นจึงเข้ารับการศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี การศึกษา 2547

ขณะศึกษาในระดับปริญญาโท เคยได้รับทุนอุดหนุนผู้ช่วยสอนของคณะนิเทศ ศาสตร์ และเคยเป็นผู้ช่วยอาจารย์ในการจัดทำซีดีรอม เรื่อง "ฐานข้อมูลด้านนิเทศศาสตร์ พัฒนาการของไทยในช่วง พ.ศ. 2500-พ.ศ.2547" และการทำวิจัย เรื่อง "เนื้อหาการประชาสัมพันธ์ บนสื่ออินเทอร์เน็ต" นอกจากนี้ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นนิสิตดีเด่นของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี พ.ศ. 2548

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย